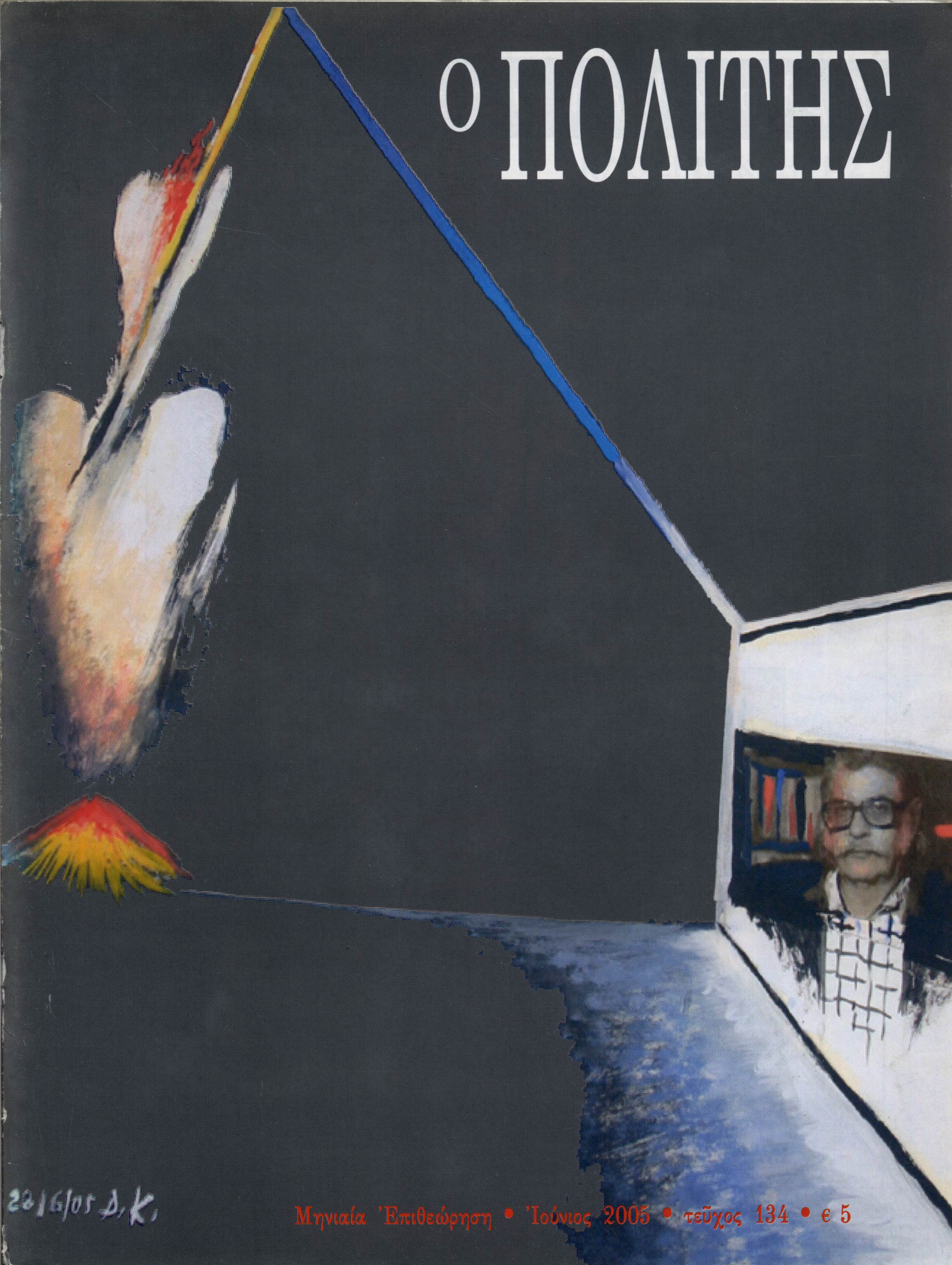


# Ο ΠΟΛΙΤΗΣ



28/6/05 Δ,Κ,

Μηνιαία Έπιθεώρηση • Ιούνιος 2005 • τεύχος 134 • € 5

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ  
Μηνιαία Έπιθεώρηση  
Ίούλιος 2005  
τεύχος 134 • 5 €

#### ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

##### Ελλάδα

Έτήσια (12 τεύχη): 40 €  
Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €  
Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €  
Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

##### Ευρώπη, Κύπρος

Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

##### Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης  
Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος  
υποκ. 132 αριθ. λογαριασμού  
401740-48 (παρακαλούμε να  
αναγράφεται τό όνομα του  
καταθέτη)

ή

μέ ταχυδρομική έπιταγή  
στή διεύθυνση του περιοδικού  
Γιά τούς συνδρομητές του  
έξωτερικού:  
IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324  
0174 048  
SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

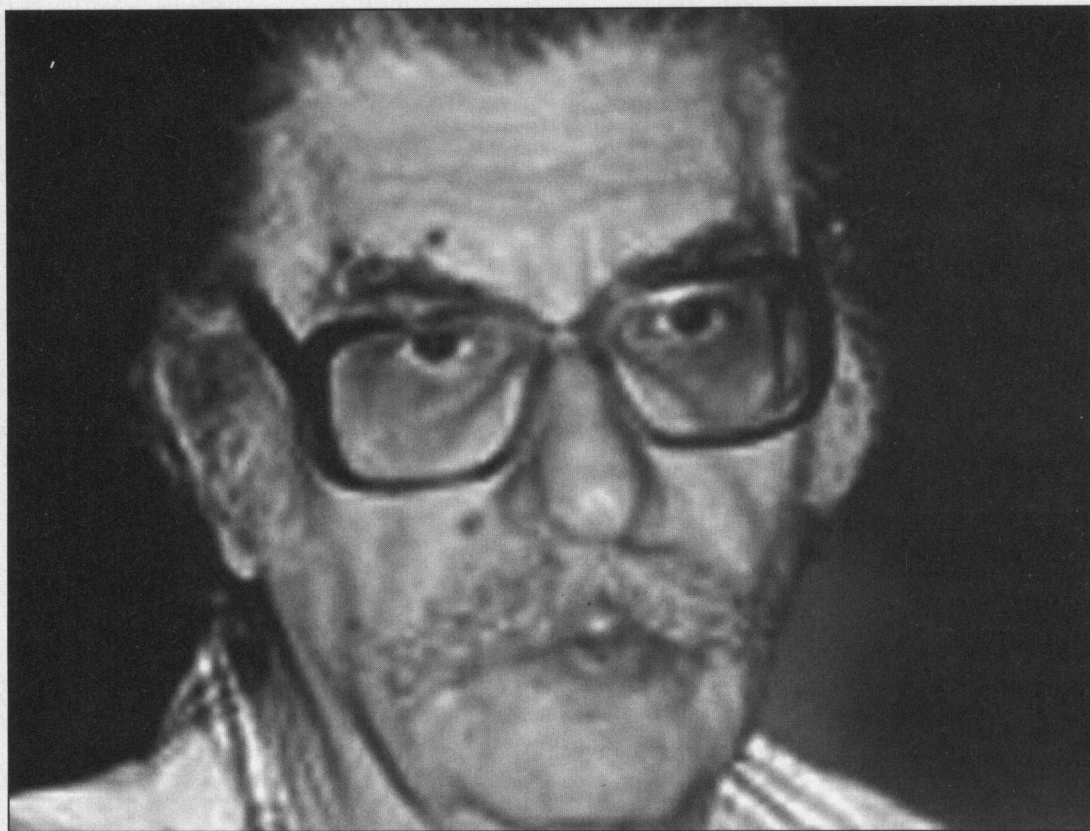
#### ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης  
Ζωναρά 10, Άθήνα 11472  
Κωδικός: 1572  
τηλ. 210-6470079 &  
fax: 210-6470696  
e-mail: poliths@otenet.gr  
Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.  
Άγαθίου 3,  
Άθήνα

## Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ποιήματα Μανόλη Άναγνωστάκη .....	5
Μανόλης Άναγνωστάκης, «Έγινα ποιητής χωρίς νά τό επιδιώξω» .....	10
Άγγελος Έλεφάντης, Τό επίπεδο πέφτει .....	12
Άγγελος Έλεφάντης, Άπερήμωση: οί σύγχρονες Σαχάρες .....	14
Κατερίνα Λαμπρινού, Οί μόνοι συνεπείς; .....	16
Άννέζα Ριδάρη, Ό Ροναλντίνιο καί ή «παράγκα» .....	18
Γιώργος Βότσης, Σέ ποιόν άνήκουν, έπιτέλους, οί άκτές; .....	19
Άγγελος Έλεφάντης, Ό Πολίτης - «Πολίτης» .....	22
<hr/>	
Άριστείδης Μπαλτάς, Όδός Νίκου Μανίκα .....	25
Άννί Κοέν - Σολάλ, Σάρτρο, ύποχρεωτική άναφορά ή άθλιος δάσκαλος; .....	29
Άγγελος Έλεφάντης, Δοκιμακός λόγος καί διανοούμενοι .....	32
<hr/>	
Άνθή Καρρά, Καταθέτοντας τή μνήμη καί τή συγκίνηση τής άνάμνησης... ..	38
Άγγελος Έλεφάντης, Lexicon Άγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Έλληνικά. Τετράγλωσσο λεξικό έπιστημονικῶν καί τεχνικῶν ὄρων .....	45
Άπό τίς τελευταίες έκδόσεις .....	47

Έξώφυλλο: Δημοσθένης Κοκκινίδης, Άφιέραμα,  
28/6/2005.



Θά 'ρθει μιά μέρα...

Θά 'ρθει μιά μέρα πού δέ θά 'χουμε πιά τί νά ποῦμε  
Θά καθόμαστε ἀπέναντι καί θά κοιταζόμαστε στά  
μάτια

'Η σιωπή μου θά λέει: Πόσο εἶσαι ὁμορφη, μά δέ  
βρίσκω ἄλλο τρόπο νά σ' τό πῶ

Θά ταξιδέψουμε κάπου, ἔτσι ἀπό ἀνία ἢ γιά νά  
ποῦμε πώς κι ἐμεῖς ταξιδέψαμε.

'Ο κόσμος ψάχνει σ' ὅλη του τή ζωή νά βρεῖ του-  
λάχιστο τόν ἔρωτα, μά δέ βρίσκει τίποτα.

Σκέφτομαι συχνά πώς ἡ ζωή μας εἶναι τόσο μικρή  
πού δέν ἀξίζει καν νά τήν ἀρχίσει κανείς.

'Απ' τήν 'Αθήνα θά πάω στό Μοντεβίδεο ἴσως καί  
στή Σαγκάη εἶναι κάτι κι αὐτό δέν μπορεῖς  
νά τό ἀμφισβητήσεις.



Καπνίσαμε —θυμήσου— ἀτέλειωτα τσιγάρα συζη-  
τώντας ἓνα βράδυ  
—Ξεχνῶ πάνω σέ τί— κι εἶναι κρίμα γιατί ἦταν  
τόσο μά τόσο ἐνδιαφέρον.  
[...]

### Τώρα

Κι ὅμως, Δημήτρη, ξανά πίσω δέν πρέπει νά γυ-  
ρίσουμε  
Χρέος μας εἶναι πιά νά μή γυρίσουμε.

Ἄς ξανατραγουδήσουμε πάλι ἐκεῖνο τό τραγούδι  
πού λέγαμε στήν ἀρχή  
Ἄς ξανασκεφτοῦμε τά ἴδια πάλι πράγματα ὅπως  
ὅταν ξεκινήσαμε  
Γιατί ὅλα, ξέρεις, πώς τελειώνουνε καί μόνο ἓνα  
δέν τελειώνει.  
Γιατί κι ἡ ἴδια ἡ ζωή, Δημήτρη, εἶναι κι αὐτή  
ὁμορφη  
Ὅσο κι ἂν ἔζησε κανείς μέρες πολύ κακές  
Ὅσο κι ἂν εἶν' μοιραῖο νά τίς ζήσει ἤ κι ἂν τίς ζεῖ  
ἀκόμα.

Τώρα πού φτάσαμεν ἐδῶ δέν πρέπει νά ξαναγυρί-  
σουμε.  
Πιο καλά νά σταθοῦμε ἐδῶ, μά ὄχι πάλι πίσω.

Ἄπό τίς Ἐποχές

### I

Προσπάθησε μ' ὄση καρδιά σ' ἀπομένει, χάραξε  
τοῦτες τίς δύο γραμμές σταυρωτά  
Ἔστερα γέλασε πάλι, δοκίμασε τή νιότη σου ἀκό-  
μά μιάν Ἄνοιξη δέν εἶναι μάταιο



Μή θυμηθεῖς κάποια μέρα κάποιον πού ἔφευγε μέ  
δυό πληγωμένες παλάμες  
Ἦμουνα ἐγώ πού σοῦ ἔλεγα πάντα: φεύγοντας ἤ-  
τανε πιά πολύ ἀργά  
Κι εἴχαμε ἀκόμα πολλή πίκρα πολλή μνήμη πολλή  
νόηση  
Κι ἡ ἀγάπη εἶναι πάντα ὁμορφη ἀκόμα κι ὅταν δέν  
ψιθυρίζει παρά μέ δυό ἀβέβαια ἀνήσυχα χεῖλη  
Κι ὅταν δέ μένει παρά σά δυό χαρακιές σ' ἓνα λευ-  
κό περιθώριο  
Προσπάθησε, πάλεψε ἀκόμα, ἓνα τόσο μικρό ἀσή-  
μαντο διάστημα  
Σβῆσε μιά ἀκατανόητη παρένθεση μὴν τραυματί-  
ζεις τὴν ἀμέριμνη ζωὴ σου.  
[...]

Ἀπό τίς Ἐποχές 2

### Ἐπιτύμβιον

Λυπηθήκαμε, ἴσως, πού θά ἔφευγε μιά μέρα ἀπό  
κοντά μας  
Ἀπρόσιτος, ἔστω, χειρονομοῦσε μέ κινήσεις ἀνέλ-  
πιδες  
Ἦσως ἀξιαγάπητος, ἴσως —ἢ μᾶλλον— συμπαθη-  
τικός  
Μέσα σ' ἐναντιότητες, σ' ἀβλεψίες, μ' ἀξιοπρέπεια  
Μέ μιά χλαμύδα ὀδύνης ἀνιστόρητης  
Καλλιεργώντας μέ σύνεση μαραμμένα τριαντάφυλλα  
Σέ σχῆμα καρδιάς ἢ ξεθωριασμένων ἀναμνήσεων.  
Λυπηθήκαμε, ἴσως, πού θά ἔφευγε μιά μέρα  
ἀπό κοντά μας  
Τόσο μονήρης, ἄψογος, κύριος μέσα σέ κάθε ἀπο-  
τυχία  
Μ' ἓναν ἤχο ἀναπότρεπτο —ὀλέθριος ἐπίλογος—  
Ὁ τελευταῖος, ἀναντίρρητα, μιᾶς παρακμῆς.

Ἀπό τίς Παρενθέσεις



### Ἐπιλογος

Οἱ στίχοι αὐτοὶ μπορεῖ καὶ νὰ 'ναι οἱ τελευταῖοι  
Οἱ τελευταῖοι στοὺς τελευταίους πού θά γραφτοῦν  
Γιατί οἱ μελλούμενοι ποιητές δέ ζοῦνε πιά  
Αὐτοὶ πού θά μιλούσανε πεθάναν ὅλοι νέοι  
Τά θλιβερά τραγούδια τους γενήκανε πουλιά  
Σέ κάποιον ἄλλον οὐρανό πού λάμπει ξένος ἥλιος  
Γενῆκαν ἄγριοι ποταμοὶ καὶ τρέχουνε στή θάλασσα  
Καί τά νερά τους δέν μπορεῖς νά ξεχωρίσεις  
Στά θλιβερά τραγούδια τους φύτρωσε ἕνας λωτός  
Νά γεννηθοῦμε στό χυμό του ἐμεῖς πίο νέοι.

Ἐπίλογος 3

### Κι ἤθελε ἀκόμη...

Κι ἤθελε ἀκόμη πολύ φῶς νά ξημερώσει. Ὅμως  
ἐγώ  
Δέν παραδέχτηκα τὴν ἥττα. Ἐβλεπα τώρα  
Πόσα κρυμμένα τιμαλφῆ ἔπρεπε νά σώσω  
Πόσες φωλιές νεροῦ νά συντηρήσω μέσα στίς φλό-  
γες.  
Μιλᾶτε, δείχνετε πληγές ἀλλόφρονες στοὺς δρόμους  
Τόν πανικό πού στραγγαλίζει τὴν καρδιά σας σά  
σημαία  
Καρφώσατε σ' ἐξῶστες, μέ σπουδὴ φορτώσατε τό  
ἐμπόρευμα  
Ἡ πρόγνωσίς σας ἀσφαλής: Θά πέσει ἡ πόλις.

Ἐκεῖ, προσεχτικά, σέ μιά γωνιά, μαζεύω μέ τάξη,  
Φράζω μέ σύνεση τό τελευταῖο μου φυλάκιο  
Κρεμῶ κομμένα χέρια στοὺς τοίχους, στολίζω  
Μέ τά κομμένα κρανία τά παράθυρα, πλέκω  
Μέ κομμένα μαλλιά τό δίχτυ μου καί περιμένω.

Ὁρθιος, καί μόνος σάν καί πρῶτα περιμένω.



Ἐκεῖ...

[...]

(Γιατί ἡ ποίηση δέν εἶναι τρόπος νά μιλήσουμε,  
Ἄλλά ὁ καλύτερος τοῖχος νά κρύψουμε τό πρόσωπό μας).

Ἄπό τή Συνέχεια

Ἄντί νά φωνασκῶ...

Ἄντί νά φωνασκῶ καί νά συμφύρομαι  
Μέ τούς υπαίθριους ρήτορες καί τούς ἀγύρτες  
—Μάντις κακῶν καί ὀραματιστές—  
Ὅταν γκρεμίστηκε τό σπίτι μου  
Καί σκάφτηκε βαθιά μέ τά ὑπάρχοντα  
(Καί δέ μιλῶ ἐδῶ γιά χρήματα καί τέτοια)  
Πῆρα τούς δρόμους μοναχός σφυρίζοντας.  
[...]

Ἄπό τή Συνέχεια 2

Σέ τί βοηθᾶ λοιπόν...

Σέ τί βοηθᾶ λοιπόν ἡ ποίηση  
(Αὐτή ἐδῶ ἡ ποίηση, λέω)  
Στά ὑψηλά σου ἰδανικά, στή συνείδηση τοῦ χρέους  
Στό μεγάλο πέρασμα ἀπό τόν καταναγκασμό  
Στίς συνθηκες τῆς ἐλευθερίας;

Σέ τί βοηθᾶ λοιπόν ἡ ποίηση  
—Αὐτό, ἔστω, πού ἐγώ ποίηση ὀνομάζω—

(Ἄς ζήσουμε λοιπόν καί μ' αὐτά ἢ μόνο μ' αὐτά).

Ἄπό τή Συνέχεια 3



## «Ἐγίνα ποιητής χωρίς νά τό ἐπιδιώξω»

Ὁ Μανόλης Ἀναγνωστάκης εἶναι μεταξύ τῶν 400 ἀνά τόν κόσμο λογοτεχνῶν πού ἀπάντησαν στό ἐρώτημα τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδας, «Liberation», τόν Μάρτιο τοῦ 1985, «Γιατί γράφετε;». Ἡ ἀπάντησή του, πού ἀναδημοσιεύθηκε στά ἑλληνικά στό τεῦχος 294, τό 1992, τοῦ περιοδικοῦ «Διαβάζω», εἶχε παραχωρηθεῖ ἀπό τόν φίλο καί συνεργάτη τοῦ ποιητῆ Γιώργο Ζεβελάκη, ὁ ὁποῖος, μέ τόν θάνατο τοῦ Ἀναγνωστάκη, τό ἀνέσυρε καί τό παραχώρησε καί στήν Ἐλευθεροτυπία (27.6.2005) ἀπ' ὅπου καί τό ἀναδημοσιεύουμε.

Ἴδού ἡ ἀπάντηση τοῦ ποιητῆ:

«Ἀναγκαστικά θά μεταβάλω (τροποποιήσω) λίγο τήν ἐρώτησή σας. Ὅχι γιατί γράφω ἀλλά γιατί ἔγραφα. Κι αὐτό γιατί ἐδῶ καί ἀρκετά χρόνια δέν ἔχω γράψει τίποτε ἀπολύτως —ποίηση ἐννοῶ— ἀλλά αἰσθάνομαι ἐπιπλέον καί τόσο ἀπομακρυσμένος ἀπό τήν ποίηση, καί τή δική μου καί τῶν ἄλλων, ὥστε νά διερωτῶμαι ἂν νομιμοποιῶμαι κἀν νά συμμετάσχω στήν ἔρευνά σας.

Ὅπως καταλαβαίνετε δέν ἀνήκω στήν κατηγορία ἐκείνων τῶν ποιητῶν πού ὑπαινίσσεται ὁ Ρίλκε καί φυσικά θεωρῶ μᾶλλον παραδοξολογία ἐκεῖνο τοῦ Μπωντλαίρ: «δύο μέρες μπορεῖς νά ζήσεις χωρίς φαγητό ἀλλά δέν μπορεῖς νά ζήσεις χωρίς ποίηση» — ἐκτός κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ μέγας ποιητής δέν εἶχε ποτέ πεινάσει.

Γεγονός εἶναι ὅτι κάποτε ἔγραφα καί μάλιστα ἀπό πολύ νέος καί ὄχι καί λίγα.

Σέ πολύ νεαρή ἡλικία δέν νομίζω πῶς ὑπάρχει κανείς πού νά ἀπέφυγε τή διέξοδο ἢ τόν πειρασμό τοῦ γραψίματος σάν μέσο ἐκτόνωσης ἐνός πληθωρικοῦ συναισθηματισμοῦ καί τῆς συγκινησιακῆς φόρτισης τῆς νεότητος.

Τό θέμα ἀρχίζει νά γίνεται σοβαρό ἀπό τή στιγμή πού συνεχίζει νά γράφει καί καθοριστικό πιά ἀπό τότε πού ἀποφασίζει νά δώσει τά γραφτά του στή δημοσιότητα.

Προσωπικά ἀνακάλυψα ἀπό πολύ νωρίς πῶς εἶχα κάποιο ταλέντο στή στιχουργική καί αὐτό μοῦ δημιούργησε ἕνα αἶσθημα ὑπεροχῆς ἀπέναντι σέ ἄλλους συμμαθητές μου πού τοῦς ζήλευα γιά τήν ἐπίδοσή τους σ' ἄλλους τομεῖς, πού ἐγώ δέν κατάφερα νά διαπρέψω, στό ποδόσφαιρο λ.χ.

Ὅταν κάποια μέρα πείστηκα πῶς τά ποιήματά μου δέν ἦταν καί ἄσχημα —καί σ' αὐτό μέ ἐνίσχυσαν οἱ γνῶμες μεγαλυτέρων μου ἀλλά καί οἱ συγκρίσεις πού ἔκανα διαβάζοντας ἄλλους ποιητές— μοῦ γεννήθηκε ἡ φιλοδοξία νά τυπώσω καί μιά ποιητική συλλογή. Καί ὕστερα ἄλλη, καί ἄλλη...

Κανείς βέβαια δέν ἀποσκοπεῖ στό Νόμπελ ἀπό τά πρῶτα του ψελλίσματα — ἂν καί ἔχω ἀρκετές ἀμφιβολίες γι' αὐτό. Ἀλλά δέν εἶναι μικρή καί ἡ φιλοδοξία νά θέ-





λει κανείς σέ νεαρή ἡλικία νά γίνει γνωστός καί νά συζητιέται σέ κάποιους κύκλους. Καί τό τύπωμα, ἡ δημοσιοποίηση τῶν γραφτῶν σου εἶναι πάντα μιά φιλοδοξία.

Στήν ποίηση θά μπορούσα νά πῶ ὅτι βρέθηκα χωρίς νά τό ἐπιδιώξω.

Φαίνεται πώς κάποιο εἰδικό χρωμόσωμα υπαγόρευσε αὐτήν τήν ιδιαιτερότητα. Θά προτιμοῦσα νά ἦμουν ζωγράφος ἢ καλύτερα μουσικός, οὔτε κἀν δημιουργός, ἀπλῶς ἕνας καλός ἐκτελεστής. Εἶναι οἱ τέχνες πού ἀκόμα καί τώρα μέ συγκινοῦν, ἐνῶ γιά τήν ποίηση δέν ἔχω τό ἴδιο ἐνδιαφέρον.

Τό ὅτι στόν ὕπνο μου θεωροῦμαι σάν ἕνας ἀπό τούς καλούς ποιητές καί τά ποιήματά μου διαβάζονται ἀκόμα, αὐτό βέβαια μέ ικανοποιεῖ ἀλλά δέν μέ κολακεύει, οὔτε μοῦ περνᾷ ἀπό τό νοῦ ὅτι αὐτό μοῦ προσδίδει μιά αἴγλη καί μιά ἀνωτερότητα ἀπέναντι στούς ἄλλους.

Τήν ἐποχή πού ἔγραφα δέν θά μπορούσα νά πῶ γιατί ἔγραφα. Τώρα, ἐκ τῶν ὑστέρων, διαπιστώνω ὅτι ἔγραφα πάντα κάτω ἀπό συνθήκες πολύ δύσκολες καί γιά τόν τόπο καί γιά μένα τόν ἴδιο, γιατί αἰσθανόμουν αὐτήν τήν ἀνάγκη νά μιλήσω γιά πράγματα πού δέν μπορούσα νά τά πῶ σ' ἄλλη γλώσσα, σέ ἕνα ἰδίωμα κρυπτικό, λίγο πολύ συνθηματικό, ἐλλειπτικό, ὅπως κατ' ἐξοχήν προσφέρεται τό ἰδίωμα τῆς ποίησης. Νά μιλήσω κάτω ἀπό μόνιμες συνθήκες λογοκρισίας, αὐτολογοκρινόμενος, γιά προσωπικές μου ἐμπειρίες, ἐρωτικά βιώματα, ἰδεολογικές περιπέτειες. Νά ἀναζητήσω συγγενικές προσωπικές ἰδεολογικές κεραιές στό ἀτομικό μου μῆκος κύματος, νά προεκτείνω τήν πράξη.

Τό περίεργο εἶναι πώς τά ποιήματά μου δέν εἶναι διόλου κρυπτικά σέ πρώτη ἀνάγνωση, προσφέρονται μάλιστα ἄνετα σέ μιά γενικότερη κατανόηση. Ἴσως γιατί ἡ γλώσσα μου εἶναι πολύ ἀπλή, καθημερινή καί ὁ ἀναγνώστης κολακεύεται νά πιστεῦει πώς ἀπλῶς διαβάσει σέ στίχους τά δικά του συναισθήματα καί τίς δικές του σκέψεις.

Ἴσως νά σταμάτησε ἡ ἀνάγκη μου γιά τήν ποιητική ἔκφραση ἀπό τότε πού σιγά σιγά, μέ τήν πάροδο τῶν ἐτῶν καί τό βιολογικό καταστάλαγμα, ἄρχισαν νά λιγοστεύουν οἱ αὐταπάτες γιά τίς δυνατότητες μιᾶς τέτοιας ἐπικοινωνίας, ἄρχισε νά ἀπομυθοποιεῖται τό ὄνειρο.

Πιστεύω τελικά πώς ἡ Ποίηση εἶναι κατ' ἐξοχήν ἐκφραστικό ὄργανο τῆς νεότητας, τοῦ αὐθορμητισμοῦ, τῆς ἐποχῆς τῶν ἀδηφάγων καί πληθωρικῶν ὀνείρων. Σέ πολλούς λειτουργεῖ, ὅταν παρατείνεται καί πέρα ἀπό τήν ἐποχή τῆς νεότητας, σάν ὑποκατάστατο τῆς πράξης.

Ἴσως πρόκειται γιά μιά ἀκόμα ζωτική αὐταπάτη - ἢ ἴσως γιά μιά ἀποφυγή οὐσιαστικῆς γνωριμίας μέ τήν Πράξη».

Μανόλης Ἀναγνωστάκης



## Τό επίπεδο πέφτει

**Π**έφτει τό επίπεδο τῶν μαθητῶν τοῦ ἐλληνικοῦ Γυμνασίου καί ἰδίως τοῦ Λυκείου; Βρισκόμαστε σέ ὕφεση; Προφανῶς μιά τέτοια, καί μάλιστα κατηγορηματική, διαβεβαίωση ὅτι τό «ἐπίπεδο πέφτει» προϋποθέτει μιά αὐτονόητη σύγκριση: παλιότερα (πότε;), λέγεται, τό επίπεδο ἦταν ὑψηλότερο, οἱ μαθητές μάθαιναν περισσότερα καί καλύτερα (τί ἄλλο;) γράμματα καί τώρα δέν μαθαίνουν οὔτε τά στοιχειώδη.

Στίς συνήθειες ἀποτιμήσεις, αὐτές πού γίνονται στίς κουβέντες ὄλων ὅσοι ἔχουν παιδιά —λίγο πολύ ὀλόκληρη ἢ κοινωνία— τό μοτίβο εἶναι πανομοιότυπο. «Σήμερα τά παιδιά δέν ξέρουν τίποτε, δέν μαθαίνουν τίποτε. Ἐγώ ὅταν ἤμουν μαθητής, μαθήτρια, κάναμε, ξέραμε...», καί τί δέν ξέραμε τότε. Ἐτσι ἐξιδανικεύοντας τό παρελθόν τῆς προσωπικῆς βίωσης, καί παράλληλα περιγράφοντας, μέσες-ἄκρες, ἀνεπάρκειες τοῦ σημερινοῦ σχολικοῦ συστήματος καί τά ἀποτελέσματά του καταλήγουμε, κατά κανόνα, σέ κατεδαφιστικά —γιά τή σημερινή κατάσταση— συμπεράσματα-ἀφορισμούς. Τέτοιου εἴδους συμπεράσματα συναντᾶ κανεῖς ὄχι μόνο στίς καθημερινές κουβέντες συμπολιτῶν μας ἀλλά καί σέ ἐπισημάνσεις ἐιδικῶν μελετητῶν, ἀκόμη καί σέ ἐξέχοντα στελέχη τῆς ἐξουσίας. Λαμπρό παράδειγμα τέτοιας κατεδάφισης τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν νέων εἶναι ἡ περιβόητη ἔκφραση τοῦ μακαρίτη ὑπουργοῦ Παιδείας Ἀντώνη Τρίτση περί «λεξιπενίας», ὅρος πού ἔκτοτε ἔχει κάνει καριέρα λαμπρή.

Τό ζήτημα ὡστόσο εἶναι ἐξαιρετικά σοβαρό· δέν μπορούμε νά τό συζητήσουμε μέ θεωρητικές πομφόλυγες οὔτε μέ βάση τά παραδείγματα πού παρέχουν οἱ προσωπικές περιπτώσεις, ὅσο «χαρακτηριστικές» κι ἂν εἶναι αὐτές. Στίς ἀποτιμήσεις τοῦ ἐπιπέδου τῆς μαθητιώσης νεολαίας —γιά νά πάρουμε μόνον τήν κατηγορία πού τελειώνει τό Λύκειο, γιατί ὑπάρχει καί ἐκεῖνη πού ἀποβάλλεται ἀπό τό Σχολεῖο πρὶν τελειώσει ἡ ἐννιαετής ὑποχρεωτική ἐκπαίδευση, καί ἕνα ἄλλο μεγάλο τμῆμα τῆς νεολαίας πού δέν περνáει κáν ἀπό τό Λύκειο—, γιά νά πάρουμε, λοιπόν, μόνο ὅσους τελειώνουν τό Λύκειο κριτήριο μας δέν μπορεῖ νά εἶναι τό πρό πεντηκονταετίας-τεσσαρακονταετίας Σχολεῖο καί νά συγκρίνουμε τά ἐπιτεύγματά του μέ τό σημερινό. Οἱ ἀλλαγές πού ἔχουν συντελεστεῖ αὐτά τά τελευταῖα πενήντα χρόνια, καί στό Σχολεῖο καί στήν κοινωνία, εἶναι τόσο μεγάλες ὥστε ὀποιαδήποτε σύγκριση νά μὴν ἔχει ἀπολύτως κανένα νόημα.

Γιά παράδειγμα σήμερα δέν ὑπάρχουν τάξεις τῶν 120 μαθητῶν, δέν ὑπάρ-





χουν σχολεῖα μέ 3 καθηγητές, οἱ μαθητές δέν εἶναι ἐν χρῶ κεκαρμένοι, δέν πέφτει χάρακας ἢ σφαλιάρα, τά σημερινά βιβλία δέν ἔχουν καμιά σχέση μέ τά βιβλία τοῦ ἄλλοτε κ.λπ., κ.λπ.

Ἐπεσε, λοιπόν, τό ἐπίπεδο ἢ ὄχι; Δέν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νά κρίνουμε τό ζήτημα παρά μόνον ἂν ἐφαρμόσουμε κάποια ἀντικειμενικά, εἰ δυνατόν, κριτήρια. Καί κατ' ἀρχήν νά ἐφαρμόσουμε τά κριτήρια τά ὅποια τό ἴδιο τό ἐκπαιδευτικό σύστημα ἐπιβάλλει γιά νά ἀξιολογήσει τήν ἀπόδοση τῶν μαθητῶν. Καί, ὡς γνωστόν, τό κριτήριο εἶναι ὁ βαθμός. Ἡ ἐπίδοση τοῦ μαθητῆ κατά μάθημα, καί στή συνέχεια κατά μέσον ὄρο, ἀξιολογεῖται σέ μιά ἀριθμητική κλίμακα ἀπό τό 1 ἕως τό 10, ἢ ἀπό τό 1 ἕως τό 20. Στό μέσον τῆς κλίμακας αὐτῆς βρίσκεται ἡ βάση, κάτω τῆς ὁποίας (π.χ. 9,9) δέν ὑπάρχει προβιβάσιμος βαθμός. Φυσικά, ἡ βαθμολόγηση γίνεται ἀπό τόν βαθμολογητή-ἐξεταστή, πού δέν μπορεῖ παρά νά κρίνει ὑποκειμενικά. Βαθμολογεῖ ἕναν μαθητή μέ 11 ἐνῶ ἕνας ἄλλος, τό ἴδιο γραπτό θά τό βαθμολογοῦσε μέ 12 ἢ, ἴσως, μέ 9. Αὐτή εἶναι ἡ αὐθαιρεσία... τῆς ἀντικειμενικότητας. Ὅμως ἕνα γραπτό πού ἕνας βαθμολογητής τό βαθμολογεῖ μέ 19 εἶναι σχεδόν ἀδύνατο ἕνας ἄλλος νά τό βαθμολογήσει μέ 8. Γι' αὐτό ἄλλωστε ὑπάρχουν δύο βαθμολογητές καί οἱ μεταξύ τους διαφορές στή βαθμολόγηση δέν πρέπει νά ξεπερνοῦν τούς 4 βαθμούς. Ὅποτε ἐπιβάλλεται ἀναβαθμολόγηση.

Γνωστά αὐτά, πασίγνωστα, ἄνοστο νά τά ἐπαναλαμβάνει κανεῖς. Θέλω νά τονίσω ὅμως ὅτι ἡ κρίση πώς «τό ἐπίπεδο πέφτει» ἢ «ἀνεβαίνει» δέν μπορεῖ νά κάνει ἀφαίρεση τοῦ βασικοῦ τρόπου πού τό σχολικό σύστημα ἔχει ἐπιλέξει γιά νά ἀξιολογεῖ τόν ἑαυτό του. Γνωρίζω, βέβαια, ὅτι πολλές καί ἔγκυρες ἐνστάσεις ὑπάρχουν γιά τή «βαθμοκρατία». Δέν θά συζητήσω σ' αὐτό τό σημείωμα τό πρόβλημα τῶν βαθμῶν. Οὔτε, ἐπίσης, θά συζητήσω ἐδῶ ἂν τό ἐκπαιδευτικό σύστημα, ἐκτός ἀπό τή στεγνή «βαθμοκρατία» πού τό χαρακτηρίζει, τά μαθήματα πού ἐπέλεξε νά διδάσκει καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τά διδάσκει εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος. Νά σημειώσω μόνον ὅτι ἀφοῦ ἡ γενική παιδεία εἶναι τό ἀντικείμενο τῆς μέσης ἐκπαίδευσης, κοινή γιά ὅλους τούς μαθητές, στήν Ἑλλάδα καί διεθνῶς, δέν ἔχει ξεκαθαριστεῖ τί εἶναι ἡ γενική παιδεία στήν ἐποχή μας, τί χαρακτηρίζει τόν μορφωμένο ἄνθρωπο. Καί ἐπομένως πολλές οἱ ἀντιφάσεις καί γενική ἢ ἀκατανοησία.

Νά ἔλθω ὡστόσο στό ἀρχικό ἐρώτημα: «Τό ἐπίπεδο πέφτει;». Καί συνεπῆς μέ τά προηγούμενα νά παραθέσω τά «βαθμοκρατικά» τῶν 5 τελευταίων



ἐτῶν. Σύμφωνα, λοιπόν, μ' αὐτά τὰ στοιχεῖα στίς Πανελλαδικές Ἐξετάσεις ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν διαγωνισθέντων ὑποψηφίων βαθμολογήθηκαν μὲ βαθμὸν κάτω ἀπὸ τὴν βάση ὡς ἑξῆς: 2001 τὸ 37,61%, τὸ 2002 τὸ 40,32%, 2003 τὸ 40,89%, 2004 τὸ 41,81% καὶ τὸ 2005 κάτω ἀπὸ τὴν βάση βαθμολογήθηκε τὸ 43,59% τῶν ἐξετασθέντων. Συνολικὰ στίς φετινὲς Πανελλήνιες 38.942 ὑποψήφιοι εἶχαν γενικὸν βαθμὸν ἕως 9,9 (ἐνῶ στή Θεωρητικὴ Κατεύθυνση τὸ ἀντίστοιχο ποσοστὸ ἔφθασε τὸ 50,05%). Ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς παταγῶδους ἀποτυχίας; Οὔτε αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ θίξω. Προφανῶς δὲν εἶναι μία ἢ αἰτία, τὸ ἀποτέλεσμα ὀφείλεται, σίγουρα, σὲ πολλοὺς παράγοντες.

Ὡστόσο αὐτὴ ἡ ἐμμονὴ τῆς στατιστικῆς στὴν ἀποτυχία μὲ τὴν ἀνοδικὴν πορεία λέει, κατ' ἀρχὴν ἓνα πράγμα: τὸ ἐπίπεδο πέφτει. Φαίνεται ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα ἐκπαιδεύει τοὺς νέους στὴν ἀμάθεια τὴν ὁποία ἐντέλει πιστοποιεῖ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων. Διότι, δὲν ὑπάρχει καλύτερη καὶ ἐγκυρότερη πιστοποίηση ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν Πανελληνίων, παρά τίς «μεταρρυθμίσεις», παρά τὰ ἄπειρα χρήματα πού δίδονται στὰ φροντιστήρια καὶ τὰ ἰδιαίτερα, παρά τίς ὑποσχέσεις τῶν θα-ιστῶν.\* Ἀλλὰ τὸ κύριον ζήτημα δὲν εἶναι κἀν ἡ ἀποτυχία. Τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, οἱ πολιτικοὶ τοῦ ὑπεύθυνου καὶ ἐπιστημονικοὶ τοῦ ὀργανωτῆ, δὲν ἀνησυχοῦν. Θὰ ἔλεγα καὶ ἡ κοινωνία γενικότερα πού ἀποτυγχάνει παταγῶδως στὸ κατ' ἐξοχὴν «ἐθνικόν» ζήτημα: τὴν μόρφωση τῆς ἀπογονῆς, περιφρονῶντας πλήρως τὰ πελώρια προβλήματα τῆς ἀναπαραγωγῆς τῆς.

\* θα-ιστῆς. Ὅσοι βασίζουν τὸ λόγον τοὺς στὰ «Θά» ἴδιον τῶν πολιτικῶν πού σερβίρουν συνεχῶς τὸ ρόδινο μέλλον. Ἦταν τὸ ἐπίθετον μὲ τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζαν τοὺς ῥώσους φουτουριστῆς στίς 2-3 πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

## Ἀπερήμωση: οἱ σύγχρονες Σαχάρεις

Ὁ ΟΗΕ ὄρισε τὴν 17ῃ Ἰουνίου Παγκόσμια Ἡμέρα κατὰ τῆς «Ἐρημοποίησης». Ἄλλη μιά γιορτὴ κοντὰ στίς ἄλλες. Καὶ νὰ τί βρέθηκε, ἐπιστημονικῶς φαίνεται ἀπολύτως ἔγκυρον, γιὰ νὰ χαροῦμε αὐτὴ τὴν ἡμέραν: τὸ 35% τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου κινδυνεύει, ἢ ἐμφανίζει σοβαρὰ σημάδια, ἀπερήμωσης. Τὸ 49% ἀντιμετωπίζει μέτριον κίνδυνον, ἐνῶ μόνον τὸ 16% τῶν ἐδαφῶν τῆς χώρας δὲν διατρέχει ἄμεσον κίνδυνον. Τὰ ἀριθμητικὰ δεδομέ-



να λένε ἐπίσης ὅτι 3.000.000 στρέμματα γῆς δέν μποροῦν ν' ἀποδώσουν τίποτε, ἐκτός ἀπό ἀγριάγκαθα. Ἀπερήμωση (τό φαινόμενο ὀνομάζεται καί «ἐρημοποίηση») σημαίνει ὅτι ὑπάρχει τόσο μεγάλη ὑποβάθμιση τῶν ἐδαφῶν ὥστε χάνουν τελείως τή γονιμότητά τους, νεκρώνονται, δέν μπορεῖ νά φυτρώσει τίποτε σ' αὐτά. Σέ μᾶς ἐδῶ ἡ ἀπερήμωση δέν παίρνει τή μορφή τῆς Σαχάρας μέ τούς ἀπέραντους ἀμμολόφους (κάποτε, πρὶν 5-6 χιλιάδες χρόνια ἡ Σαχάρα ἦταν τροπικό δάσος ἢ τούνδρα) ἀλλά γίνεται ξερότοπος, ξερομαντάρα, ξεραῖλα, ξεροχώραφα, γῆ κατάξηρη, κατάστεγνη, τόπος τοῦ αὐχμοῦ, αὐχμηρός, ἐρήμωμα, φαλάκρωση, κατσάβραχο, ξεροβούνι, ξεροκαμπιά, ξερονήσι, χερσότοπος —ἔχουμε τόσες λέξεις νά περιγράψουμε τόν ξερό τόπο, αὐτόν πού δέν ἔχει χῶμα, τόν λεπτόγειο ἢ λεπτόγαιο, ὅπως χαρακτήριζε ὁ Θουκυδίδης τήν Ἀττική.

Σήμερα ὅμως δέν πρόκειται μόνον γιά τήν Ἀττική. Ἐδῶ φυτρώνουν πολυκατοικίες ἀκατάπαυστα. Ἡ ἀπερήμωση ὅμως ἀναπτύσσεται σταθερά στήν Ἀνατολική Πελοπόννησο, στήν Εὐβοία, σέ διάφορες περιοχές τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας-Θράκης, στήν Κρήτη, στά νησιά. Τό ἴδιο ἰσχύει σ' ὀλόκληρη τή Νότια Εὐρώπη καί συνολικά ἔχουν ὑποβαθμισθεῖ λόγω ἀπερήμωσης πάνω ἀπό 500 ἑκατομμύρια στρέμματα ἐδάφους. Σέ ὀρισμένα μέρη τῆς Ἑλλάδας καί κυρίως στή Θεσσαλία ὑπάρχει ὑψηλός κίνδυνος ἀλάτωσης: οἱ γεωτρήσεις γιά νερό, καί μάλιστα σέ πολύ μεγάλα βάθη, ἀνεβάζουν νερό ὑφάλμυρο κι ἔτσι ἐπέρχεται αὐξηση τῆς ἀλατότητας.

Αἰτίες τοῦ φαινομένου: διάβρωση, αὐξηση θερμοκρασίας, αὐξηση τῶν ραγδαίων βροχοπτώσεων, ἐξαφάνιση φυτῶν πού προφυλάσσουν ὀπωσδήποτε ἀπό τή διάβρωση, διάνοιξη δρόμων στίς πλαγιές τῶν βουνῶν καί τῶν λόφων, ἡ ὑπερβόσκηση (οἱ πλαγιές καί οἱ λόφοι τῶν νησιῶν ἔχουν γίνει «τζάμι»), τό χτίσιμο στά περιαστικά μέρη, κατασκευή δρόμων στά πρηνῆ τῶν βουνῶν, ἡ ἐγκατάσταση βιομηχανιῶν χωρίς προληπτικά μέτρα, πλημμύρες, ἡ ὑπεράντληση ὕδατος, τό στέρεμα τῶν πηγῶν. Ὁ ἄνθρωπος βάζει κι ἐδῶ τό χεράκι του· κυρίως αὐτός.



**Εἶναι ἀντιστρέψιμο τό φαινόμενο; Μπορεῖ τό χῶμα νά σταματήσει νά μεταναστεύει κατά τή θάλασσα; Μπορεῖ νά ξαναπρασινίσουν οἱ πλαγιές;**

Τό Ἑλληνικό Σχέδιο Δράσης περιλαμβάνει διάφορα προληπτικά μέτρα ἀλλά στήν πράξη δέν γίνεται τίποτε. Μιά ματιά ὅμως στίς πλαγιές τῶν νησιῶν, κι ὄχι μόνον, δείχνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι σέ ἄλλες ἐποχές ἐφρόντιζαν τό ἔδαφος τῶν χωραφιῶν τους· τό ἔφτιαχναν. Ἐκεῖνοι οἱ ἐπάλληλοι «τράφοι» στίς πλα-



γιές, κάθε τέσσερα πέντε μέτρα, ἀπό πεζούλα σέ πεζούλα, ἐκτός τῶν ἄλλων χρησίμευαν νά συγκρατήσουν τό χῶμα. Καί τό πετύχαιναν.

Σήμερα; Δέν εἶναι μόνο ἡ κρατική ἀρωγή πού λείπει. Σπανίζει, κυρίως, ἡ ἔγνοια ἡμῶν τῶν ἐνοικούντων τόν δικό μας τόπο πού τόν ἀφήνουμε νά γίνεταί Σαχάρα, ἀλλά μέ ἑλληνικά χρώματα (καί ὀνόματα).

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

## Οἱ μόνοι συνεπεῖς;

**Τ**ά τεκταινόμενα στό χῶρο τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης τά τελευταῖα χρόνια καταλαμβάνουν ἐκτενὴ χῶρο στά ἔντυπα καί στίς συζητήσεις τῆς Ἀριστεράς. Δικαίως. Καί λίγα λέγονται, μιά καί τά ὅσα λαμβάνουν χώρα, τό λιγότερο ἀσύλληπτα καί ἀδιανόητα μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν. Ὡστόσο, νομίζω, ἀξίζει κάποια στιγμή νά δοῦμε τί στήν εὐχή συμβαίνει, μέ τό «μεταφυσικό» ὑποκείμενο πού ἀποκαλεῖται «ἀριστερά», δηλαδή μέ τούς ἀριστερούς, αὐτούς καθατούς, μέσα στήν πανεπιστημιακή κοινότητα. Δέν ξέρω ἂν τό θέμα εἶναι ταμπού, εἶναι ὅμως ἓνα θέμα πού κανεῖς δέν δείχνει προθυμία νά τό συζητήσει, μᾶλλον γιατί ἐνδέχεται νά χαλάσουν καρδιές καί φιλίες.

Ἀναφέρομαι στήν προσωπική στάση πανεπιστημιακῶν, στόν τρόπο πού βλέπουν τή διεξαγωγή τῆς ἔρευνας, τή θεραπεία γνωστικῶν ἀντικειμένων, τήν ἀναπαραγωγή τοῦ πανεπιστημιακοῦ status quo καί πόσο τελικά ὁ τρόπος αὐτός στό διά ταῦτα συνάδει μέ τίς θεωρητικές τους ἀναλύσεις γιά τήν Μπολόνια, ὡς μιά ἀπό τίς ἑφτά πληγές. Σέ καμιά περίπτωση, δέν ἰσχυρίζομαι ὅτι ὑποκινεῖται κανεῖς ἀπό ἓναν τρόπο σκέψης πού ἐπιδιώκει τήν ἐνσωμάτωση τῶν μεταπτυχιακῶν προγραμμάτων στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγοράς. Νομίζω, ὅμως, πῶς ἡ μεταμοντέρνα θεώρηση τῶν πραγμάτων εἶναι μιά κατάσταση πού πολλοί μίσησαν στήν ὁποία ὅμως ἐλάχιστοι κατάφεραν νά ἀντισταθοῦν. Καί ἀλήθεια, ὅταν ἡ σύνδεση μέ τήν ἀγορά δέν εἶναι ἐκεῖνο πού διακυβεύεται, ἄμεσα τουλάχιστον, πῶς ἀντιμετωπίζεται ἓνα μεταπτυχιακό πρόγραμμα, καί δὴ θεωρητικῆς κατεύθυνσης, ἀπό τούς καθηγητές πού δηλώνουν ἀριστεροί, τό συγκροτοῦν καί διδάσκουν σ' αὐτό;

Ἡ κατάσταση στά συγκεκριμένα μεταπτυχιακά λίγο ἕως πολύ ἔχει ὡς

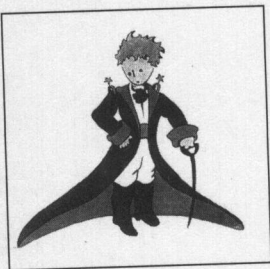


ἐξῆς. Μεταπτυχιακά προγράμματα μέ περισσότερο «καί» στόν τίτλο τους ἀπ' ὅ,τι ὁ Συνασπισμός, δηλαδή προγράμματα πού ἀφοροῦν δύο μέ τρεῖς διαφορετικές ἐπιστῆμες —ἢ ὄχι ἀποκλειστικά ἐπιστῆμες. Προγράμματα μαθημάτων πού περιλαμβάνουν μιά εὐρεία γκάμα ἐπιλογῶν ἀπό θεωρίες γιά τό «σῶμα», μέχρι θεωρίες γιά τήν «ἐκπαιδευτική ἀγωγή» καί τό «ἔθνος». Μεταπτυχιακά προγράμματα πολιτικῆς ἐπιστήμης χωρίς Μάρξ, Γκράμσι, Ἄλτουσέρ, Πουλαντζᾶ. Ὁχι, αὐτό εἶναι ἀνακρίβεια. Συμβαίνει ὅμως τό χειρότερο. Μαθήματα πότε ποῦρί νά περιλαμβάνουν λίγο Μάρξ, λίγο Ἄλτουσέρ, λίγο τόν Γκράμσι καί τόν Πουλαντζᾶ σέ μιά ὥρα —τήν ἐξῆς μιά.

Τί ἀκριβῶς ἐνοοῦν οἱ ἴδιοι αὐτοί καθηγητές ὅταν μιλοῦν γιά τήν ἀνάγκη ἐμβάθυνσης σέ γνωστικά ἀντικείμενα, γιά τό σοβαρό πρόβλημα τῆς πολυδιάσπασης τῶν γνωστικῶν ἀντικειμένων καί οὕτω καθ' ἐξῆς, ἔχω ἀρχίσει νά μὴν ἀντιλαμβάνομαι. Ὅλα αὐτά πάλι μπορεῖ νά εἶναι ἀπολύτως ἀποδεκτά ὡς πρακτικές, ἀλλά ὄχι ὅταν ἐντάσσονται στό θεωρητικό πλαίσιο στό ὁποῖο τοποθετεῖ ἡ Ἀριστερά τήν ἔρευνα.

Μέσα στό ἴδιο πλαίσιο, ὀρθῶς, —ὡς γνήσιο ἀριστερό ἀντανακλαστικό— ὑπάρχει ἕνα ἐνδιαφέρον γιά τήν ἀναπαραγωγή στήν ἀκαδημαϊκή κοινότητα. Τά κριτήρια εἶναι μιά ἄλλη κουβέντα καί ἐμπίπτουν στή σφαῖρα τοῦ ἄφατου. Ἡ στήριξη ἐρευνητῶν καί ἐρευνητικῶν ὁμάδων φοιτητῶν πού μέ τό ἀπόλυτο ἐπιχείρημα «κάνω ἔρευνα» καί «εἶμαι ἀριστερός» ἄρα κάνω τά πάντα καλά, ἀσχολοῦνται μέ τήν ἔρευνα ἀνύπαρκτων ἕως φαιδρῶν ζητημάτων, εἶναι κάτι ἐνδεικτικό. Ἐνδεικτικό καί τοῦ ὅτι κάτι χάθηκε ἀπό τή θεωρία καί στόχος ἔγινε τό νά μετατραπεῖ ὁ μαρξισμός σέ θεολογία τῶν ἡμιμαθῶν.

Δέν λέω ὅτι τά παραπάνω εἶναι ὁ κανόνας, οὔτε ἡ αἰτία γιά τό τέλος τοῦ πανεπιστημίου, ὅπως τό ξέραμε. Ἡ «ἀγγλοσαξωνοποίηση» τῆς ἔρευνας, ὅμως μᾶλλον δέν ἐνυπάρχει ἀποκλειστικά στό πνεῦμα τῆς Μπολόνιας καί τῆς Πράγας, ἀλλά ἐκούσια ἢ ἀκούσια, μέ τόν ἕνα ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο ὀφείλεται καί σ' ὅσους ἐμπνέονται ἀπ' τό γενικότερο πνεῦμα τοῦ «ἐπιστημονικοῦ ἐναλλακτισμοῦ» γιά νά τό πῶ ἔτσι καί μᾶλλον ἀδόκιμα, εἶναι κάτι πού θέλει συζήτηση.



Κατερίνα Λαμπρινοῦ



## Ὁ Ροναλντίνιο καί ἡ «παράγκα»

**Ρ**οναλντίνιο ὑπέροχος, παίχτης σπάνιος ἀπ' τούς πίο σπάνιους. Καί, βεβαίως, χρυσοπληρωμένος. Ἀλλά γιατί οἱ καθ' ἡμᾶς ὑπεύθυνοι, τοῦ σκάσανε 300.000 εὐρώ (καί ἄλλα 200.000, λένε, γιά τή «φιλοξενία») γιά νά παραστει στήν κλήρωση τοῦ ἔθνικοῦ πρωταθλήματος Ἑλλάδος; Βέβαια ὁ Ροναλντίνιο τά πῆρε, καί γι' αὐτό ἦλθε, γιά νά εἰσπράξει τό μεροκαματάκι ὁ ἄνθρωπος, 102 ἐκ. δραχμῶν. Καί καλά ἔκανε, ὅπως πολύ καλά κάνει καί τίς τρίπλες του. Ἀλλά ἄν νομίζουν «οἱ παράγοντες» ὅτι μέ τή «βοήθεια» τοῦ Ροναλντίνιο τό κύρος τοῦ πρωταθλήματος ἀνεβαίνει καλά θά κάνουν νά ἀλλάξουν τόν ἐπί τῶν δημοσίων σχέσεων ὑπεύθυνο. Καλά, δέν τούς ἄρεσε ὁ Γιούρκας;

Στήν πραγματικότητα ὅμως ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἀφελῶς ἀποροῦντες. Πίσω ἀπό τήν ὑπόθεση «ἀναβάθμιση τοῦ πρωταθλήματος» γιά τήν ὁποία κουβάλησαν τόν χαμογελαστό Ροναλντίνιο βρίσκεται ἡ γνωστή/ἄγνωστη «παράγκα». Εἶν' αὐτή πού προσπαθεῖ νά προωθήσει τίς θέσεις της γιά τήν ἄλωση τοῦ Στοιχήματος τώρα πού ἡ κυβέρνηση ἐτοιμάζεται νά ἐπεκτείνει τό «Στοιχημα» μέ τή συμμετοχή ἑλληνικῶν ποδοσφαιρικῶν ὁμάδων. Εἶναι αὐτή πού θέλει νά χρησιμοποιήσει τή λάμψη τοῦ Ροναλντίνιο. Καί εἶναι πολλά τά χρήματα ἄν λάβει κανεῖς υπόψη ὅτι ἤδη τά ἔσοδα, μέσω Διαδικτύου, τῶν ποδοσφαιρικῶν στοιχημάτων ἀνέρχονται σέ πολλά δισεκατομμύρια. Νά γίνει, λοιπόν, τό πρωτάθλημα πίο γκλαμουράτο, νά γεμίσουν ἀπό κόσμο τά γήπεδα, νά ἀποκτήσει διεθνή αἶγλη ὥστε ὁ κόσμος νά παίζει τά λεφτά του στό ποδοσφαιρικό στοιχημα. Τό Χρηματιστήριο εἶναι πλέον ὑπόθεση μᾶλλον ξεπερασμένη. Πρέπει νά βρεθεῖ ἄλλος τρόπος νά ξεδιψάσουν οἱ Ἕλληνες τή δίψα τους γιά γρήγορο καί εὐκολο κέρδος, μιά δίψα πού δέν σταματᾶ ποτέ. Ὁ τζόγος! Ἡ «παράγκα» τόν τζόγο ἐποφθαλμιᾷ. Γιά τό σκοπό αὐτό χρῆσιμος καί ὁ Ροναλντίνιο. Σέ σχέση μέ τίς τζογαδόρικες προσδοκίες τά 300.000 εὐρώ εἶναι λίγα.

Ἀννέζα Ριβάρη







## Σέ ποιόν ἀνήκουν, ἐπιτέλους, οἱ ἀκτές;

Ἡ ἄγρια κόντρα στά Καλύβια καί ἡ «ἀμαρτωλή» ΕΤΑ

**Σ**έ ποιόν, ἐπιτέλους, ἀνήκουν οἱ ἀκτές μας; Ποίος, πῶς καί γιατί «νομιμοποιεῖται» νά παρεμποδίζει τήν ἐλεύθερη πρόσβαση τῶν πολιτῶν στή θάλασσα;

Ἵπάρχουν ἐμπράγματα δικαιώματα (λ.χ. κυριότητος) ἐπί τοῦ αἰγιαλοῦ; Εἶναι δυνατόν νά «νομιμοποιηθεῖ» κτίσμα ἐπί τοῦ αἰγιαλοῦ (κοινῆς χρήσης ἀγαθό, ἐκτός συναλλαγῆς, κατά τήν ἔννομη τάξη, ἀρχαιοθεν) ἢ καί μέσα στή θάλασσα; Νοοῦνται, τάχα, «δημόσιο συμφέρον» καί «κοινή ὠφέλεια» σέ σύγκρουση καί εἰς βάρος συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν;

Αὐτά καί ἄλλα καίρια ἐρωτήματα, πού οἱ ἀπαντήσεις τους ἀφοροῦν ὄχι μόνον τό ἀττικό λεκανοπέδιο, ἀλλά ὀλόκληρη τή χώρα, ἔφερε στήν ἐπιφάνεια ἡ σύγκρουση τοῦ Δήμου καί τῶν δημοτῶν Καλυβίων Ἀττικῆς μέ τή διοίκηση, πρωτίστως (τίς διαδοχικές κυβερνήσεις ΠΑΣΟΚ καί Ν.Δ.) καί, δευτερευόντως, μέ τήν ἐταιρεία «Ἀττικός Ἥλιος» (τοῦ μεγαλοεπιχειρηματία Π. Μαντωνανάκη) πού ἐκμεταλλεῖται γιά 40 χρόνια, κατόπιν διαγωνισμοῦ, τό πρῶν «Ξενία» καί ὀλόκληρο τό Λαγονήσι. Σύγκρουση σέ πολλά ἐπίπεδα, πού κορυφώθηκε τήν Κυριακή 12 Ἰουνίου μέ ὀγκώδη καί ὀργισμένη διαδήλωση τῶν κατοίκων στήν ἐπίδικη περιοχή: τήν παραλία Κιτέζα, διέξοδο τῶν Καλυβίων στή θάλασσα, τῆς ὁποίας 85 στρέμματα ἀκτῆς καί αἰγιαλοῦ ἐκμισθώθηκαν ἀπό τήν τότε διοίκηση τῆς ΕΤΑ (Ἑλληνικά Τουριστικά Ἀκίνητα) Α.Ε. στήν ἐταιρεία «Ἀττικός Ἥλιος», πού δέν ἀρκεῖται στά 250 στρέμματα τῆς περιφραγμένης χερσονήσου... Ἡ ἐκμίσθωση ἔγινε τόν Νοέμβριο 2003 μέ ἀπ' εὐθείας ἀνάθεση ἀπό τή γαλαντόμο διοίκηση τῆς ΕΤΑ, μέ πρόεδρο τόν Τ. Χωμενίδη καί μέ σκανδαλωδῶς εὐτελές μίσθωμα (15.000 εὐρώ ἐτησίως, πού θά δεκαπλασιαστεῖ μετά τό 2009).

Κυρίαρχο σύνθημα τῶν διαδηλωτῶν-περιοίκων, πού ἀπειλοῦνται μέ ἀποκλεισμό ἀπό τήν πρόσβαση στή θάλασσα, ἦταν τό αὐτονόητο: «Ἡ παραλία ἀνήκει στόν λαό». Τό κάνει σαφέστερο ἡ προκήρυξη 11 τοπικῶν ἐξωραϊστικῶν συλλόγων:

«Συνεχίζουμε τόν ἀγώνα μας δυναμικά, μέχρι νά δικαιωθοῦμε. Θέλουμε νά ἔχουμε τή δυνατότητα νά χαιρόμαστε τή θάλασσά μας, χωρίς συρματοπλέγματα, κάμερες καί μπράβους».





Κατά πῶς λέει κι ἡ παροιμία «ἦρθαν τ' ἄγρια νά διώξουν τά ἡμερα»: Στόχος ποικίλων διώξεων διοικητικῶν καί δικαστικῶν (μηνύσεις, ἐξώδικα, ἀγωγές, πρόστιμα κ.ἄ.) σέ ρυθμό καταγιστικό, τόσο πού ν' ἀπορεῖ κανεῖς πῶς καταφέρνει καί ἀσκεῖ τά καθήκοντά του, ὁ πεισματάρης δήμαρχος Καλυβίων Π. Φιλίππου δέχθηκε καί τά πυρά δημοσιογραφικῶν σχολίων (ἀτυχῶς καί στήν «Κυριακάτικη Ἐ» τήν ἡμέρα τῆς διαδήλωσης).

Οἱ δημοσιογραφικές ἐπικρίσεις ἐπικαλοῦνται τή «νομιμότητα» (ἤτοι: ἔκθεση-καταπέλτη τοῦ Σώματος Ἐπιθεωρητῶν-Ἐλεγκτῶν τῆς Δημόσιας Διοίκησης καί ἐξώδικο πρὸς τόν δήμαρχο τῆς Ἐταιρείας Τουριστικῆς Ἀνάπτυξης —ὅπως μετονόμασε ἡ Ν.Δ. τήν «ἀμαρτωλή ETA» γιά νά τήν... καθαγιάσει), γιά νά καταλογίσουν στόν δήμαρχο «ἐνδείξεις καταπάτησης δημοσίας ἔκτασης», ὑπόνοιες οικονομικῶν ἀτασθαλιῶν καί «αὐθαίρετες» κατασκευές στήν ἐπίδικη ἔκταση. Τοῦ καταλογίζουν, ἐπίσης, «προσωπική βεντέτα» μέ τήν ἔταιρεία «Ἀττικός Ἥλιος», μέ πρόσχημα (!) τήν κατασκευή πισίνας (ἐμβαδοῦ 312 τ.μ. μέσα στή θάλασσα!) καί οὐσιαστικῶς βλέψεις στό «φιλέτο» τῆς Κιτέζας.

Οἱ σχολιογράφοι δέν ἔλαβαν κἀν ὑπόψη ὅσα ἀντιτείνει ὁ δήμαρχος:

1. Ἡ ἐπίδικη παραλιακή ἔκταση εἶχε παραχωρηθεῖ γιά χρήση στόν Δήμο Καλυβίων ἀπό τή Νομαρχία Ἀττικῆς τό 1992 καί ἀπό τό ὑπουργεῖο οικονομικῶν τό 2001 γιά μία τριετία.

2. Ἔργα ἡπίας ἀνάπλασης εἶναι οἱ «αὐθαίρετες» κατασκευές (ένα θεατράκι, ἀναψυκτήριο 15 τ.μ., πάρκινγκ καί «γλίστρα» γιά τίς βάρκες) μέ κανονικές ἄδειες καί χρηματοδότηση μέ 40 ἑκατ. δρχ. ἀπό τό ΥΠΕΧΩΔΕ, ἐπί ὑπουργίας Κ. Λαλιώτη.

3. Καραμπινάτη παρανομία ἀποτελεῖ ἡ συνεχιζόμενη κατασκευή τῆς τεράστιας πισίνας μέσα στή θάλασσα (ἔχει καταγγελθεῖ πρό διετίας καί ἀπό τόν ὑπογραφόμενο στίς πλαϊνές στηλές). Μέ ψευδεῖς βεβαιώσεις τοῦ ΕΟΤ, ὅτι πισίνα ὑπῆρχε καί πρῖν τό 1993 καί ὅτι ἀπλῶς, τώρα ὁ ἐπιχειρηματίας τήν ἐπισκευάζει, ἐκδόθηκε τό 3639/2004 ἀπαλλακτικό βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν. Σ' αὐτό στηρίχθηκε καί ὁ ὑπουργός Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας Μαν. Κεφαλογιάννης κι ἔσπευσε νά ἄρει τό τσουχτερό πρόστιμο πού εἶχε ἐπιβάλλει τό Λιμεναρχεῖο. Οἱ βεβαιώσεις τοῦ ΕΟΤ ἀποκαλύπτονται ψευδεῖς μέ ἀεροφωτογραφίες τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ (1998 καί 2002) καί μέ πρόσφατο ἔγγραφο (1579/16-5-05) τῆς Εἰδικῆς Ὑπηρεσίας Ἐπιθεωρητῶν Περιβάλλοντος.

4. Τέλος καί πάνω ἀπ' ὅλα: στό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἔχει προ-



σβάλει ὁ Δῆμος Καλυβίων τὴν ἀπευθείας ἀνάθεση (γιά ἐκμίσθωση τῆς ἔκτασης τῶν 85 στρεμμάτων) ἀπὸ τὴν ΕΤΑ Α.Ε. Ἡ ἀπόφαση ἐκκρεμεῖ.

Τὸ τελευταῖο εἶναι καὶ τὸ κλειδί στὴν ὅλη ἱστορία. Μὲ τὴ φόρα πού εἶχε πάρει ἐπὶ ΠΑΣΟΚ ἢ «ἀμαρτωλὴ» (γιά ὀλόκληρη τὴν τότε ἀντιπολίτευση) ΕΤΑ, θὰ ἔβγαζε στό σφυρί, μέ κίνδυνο νά περιέλθουν στό μεγάλο κεφάλαιο ἢ καὶ σέ ξένους ἐπενδυτές (ἂν ὀλοκληρωνόταν ἢ εἰσοδός της στό Χρηματιστήριο, πού εὐτυχῶς «πάγωσε» ἀπὸ τὴ σημερινή κυβέρνηση) ὅ,τι πολυτιμότερο ἔχει ἢ δημόσια γῆ: ἀκτές, δάση, πηγές, φυσικά μνημεῖα, ὅπως τὰ σπήλαια, πολιτιστικά μνημεῖα (ἀκόμη καὶ τὸ σπίτι τοῦ Ἁγγελοῦ Σικελιανοῦ στοὺς Δελφούς!) ὡς καί... ὀχυρωματικά φυλάκια...

Πραγματικὸς καταπέλτης εἶναι ἢ εἰσῆγηση στὴν Ὀλομέλεια τοῦ ΣτΕ τῆς Μαρίας Καραμανῶφ, κατὰ τὴν ὁποία ἢ ΕΤΑ Α.Ε., πού προικοδοτήθηκε μέ προνομιακά δημόσια ἀκίνητα ἀπὸ τὸν ΕΟΤ, ἔχει μεταβληθεῖ σέ ἐμπορικὴ ἰδιωτικὴ ἐταιρεία, πού κερδοσκοπεῖ μέ τοὺς νόμους τῆς ἀγορᾶς:

«Ἡ ΕΤΑ Α.Ε. —λέει— διατήρησε τὸν δημόσιο σκοπὸ της μόνον κατ' ἐπίφασιν, ἀφοῦ μεταβλήθηκε ἀπὸ φορέας ἄσκησης δημόσιας τουριστικῆς πολιτικῆς σέ τουριστικὸ ἐπιχειρηματία...».

Ἡ διάσκεψη τῆς Ὀλομέλειας (ἐπὶ προσφυγῆς κατοίκων τῆς Βάρης, τῆς Φώκαιας, τῶν Καλυβίων κ.ἄ.) ἀναβλήθηκε γιά τὸ φθινόπωρο, ὁπότε ἀναμένεται, μέ ἔντονο εὐλόγως ἐνδιαφέρον, καὶ ἢ ἀπόφαση.

Ἵπερθεματίζει, ὡς γνωστόν, ὁ ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος τοῦ ΣτΕ καὶ πρόεδρος τοῦ Ἐπιμελητηρίου Περιβάλλοντος Μιχ. Δεκλερῆς μέ καίριες ἐπισημάνσεις —σέ ὅτα μὴ ἀκούοντων, φεῦ:

«Ὁ ΕΟΤ, καὶ κατ' ἐπέκταση ἢ θυγατρικὴ του ΕΤΑ Α.Ε., ἔχουν ἀπλῶς τὴ διοίκηση καὶ διαχείριση τῆς δημόσιας κτήσης. Δέν ἔχουν δικαίωμα κυριότητος ἐπὶ ἀκινήτων ἐθνικῆς κοινοκτησίας καὶ κοινοχρησίας, ὅπως οἱ ἀκτές καὶ ὁ αἰγιαλός. Κάθε παρεμπόδιση στὴν ἐλεύθερη πρόσβαση τῶν πολιτῶν στὴ θάλασσα εἶναι καταφῶρως παράνομη (...).».

Πολύ περισσότερο —θά μοῦ ἐπιτραπεῖ νά προσθέσω— ὅταν πρόκειται γιά δημόσια κτήματα, πού προῆλθαν (ὅπως λ.χ. τὸ Λαγονήσι) ἀπὸ ἀναγκαστικὲς ἀπαλλοτριώσεις ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος βεβαίως καὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας —καὶ ἀσφαλῶς ὄχι τῆς κερδοσκοπίας.

Τὴ νομιμότητα δέν τὴν ὀρίζουν διοικητικὲς ἀποφάσεις, ἐνδεχομένως αὐθαίρετες, ἂν καὶ νομιμοφανεῖς (πολύ περισσότερο τὰ ἐξώδικα τῆς ὑπόλογης ἐναντι τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῶν πολιτῶν «ἀμαρτωλῆς» ΕΤΑ). Οὔτε κἀν συγχυριακοὶ νόμοι —προϊόντα ἀθέμιτης συναλλαγῆς καὶ διαπλοκῆς.



Τό πλαίσió της, γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, ὡς ὑποχρέωση τοῦ κράτους καί δικαίωμα τοῦ πολίτη, τό ὀρίζει τό Σύνταγμα (ἐπιτέλους καί ρητά στό ἄρθρο 24) καί ἐρμηνευτικά ἤ νομολογία τοῦ ΣτΕ.

Εὐτυχῶς. Διότι μέ τήν τάση τῶν κυβερνῶντων —νῦν καί πρώην— νά ξεπουλοῦν τά πάντα, ἀφρόνως, γιά εἰσπρακτικές ἀνάγκες, ἀπειλεῖται τό μέγιστο ἐθνικό κεφάλαιο καί συγκριτικό πλεονέκτημα αὐτοῦ τοῦ τόπου: Τό ἀπαράμιλλο φυσικό περιβάλλον καί ἡ πολιτιστική μας κληρονομιά...

Ἵστερόγραφο, δεοντολογικά ἀναγκαῖο: Ἐνταπαντώντας στίς ἐπιστολές τοῦ δημάρχου Καλυβίων Π. Φιλίππου, δύο συντάκτριες τῆς «Κυριακάτικης Ε» προβάλλουν τίς ἀπόψεις τους καί σάν θέσεις τῆς ἐφημερίδας. Ἄλλά κατά τή δεοντολογία καί τριαντάχρονη πρακτική τῆς κατ' ἐξοχήν πολυφωνικῆς «Ἐλευθεροτυπίας» (καί τῆς ὁμογάλακτης κυριακάτικης ἔκδοσης) οἱ θέσεις τῆς ἐφημερίδας ἐκφράζονται στό κύριο ἄρθρο της. Ἀπό 'κεῖ καί πέρα κάθε συντάκτης μπορεῖ, ἀλογόκριτα κι ἐλεύθερα, νά λέει τά δικά του —στά ἐνυπόγραφα ἄρθρα, σχόλια καί ρεπορτάζ. Καί ὅποιον πείθει...

Γιώργος Βότσης

Ἐναδημοσιεύεται ἀπό τήν Ἐλευθεροτυπία  
(27-6-2005) μέ ἄδεια τοῦ συγγραφέα  
καί τόν εὐχαριστοῦμε.

## Ἵ Πολίτης - «Πολίτης»

Ἵ Πολίτης-Πολίτης, ὅπως λέμε Monahus-Monahus; Ὅχι ἀκριβῶς, διότι τό περιοδικό πού κρατᾶτε στά χέρια σας ἀπέκτησε παρέα ἐδῶ καί δύο ἐβδομάδες: καί μάλιστα παρέα, ἐμεῖς οἱ κολασμένοι, ἐξαιρετικά καί στόν ἀνώτατο βαθμό εὐσεβῶν ἀνθρώπων. Πρόκειται γαι νέο ἐβδομαδιάτικο περιοδικό, τό ὀνομαζόμενο, ἐπίσης ΠΟΛΙΤΗΣ, μέ λογότυπο τίτλου γραμμένο ὅπως ὁ δικός μας καί στό πλάι, μέ πολύ μικρά γραμματάκια, στό περιθώριο τοῦ ἐξωφύλλου του, σημειώνεται ὡς προσδιοριστικό «ὁ ἀλληλέγγυος». Τό ὀμῶνυμο μέ τόν καθ' ἡμᾶς Πολίτη περιοδικό ἐκδίδεται ἀπό τήν ΜΚΟ (Μή Κυ-





βερνητική Ὀργάνωση) «Ἀλληλεγγύη» ἡ ὁποία, ἂν καί δέν σημειώνεται στά στοιχεῖα του, προέρχεται ἀπό τήν Ἀρχιεπισκοπική Ἀθηνῶν. Τί εἶδους περιοδικό εἶναι αὐτός ὁ ἀλληλέγγυος καί τετράχρωμος «Πολίτης» δέν εἶναι δουλειά μου νά τό περιγράψω γενικῶς ἐπαγγέλλεται τήν ἀλληλεγγύη, τό ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καί τόν ἐθελοντισμό. Δικαίωμά του. Δέν εἶναι δύσκολο ἄλλωστε νά τόν προμηθευτεῖ ὁ καθείς καί ἡ καθεμίᾳ καθ' ὅσον κυκλοφορεῖ σέ μεγάλο ἀριθμό ἀντιτύπων καί διανέμεται δωρεάν, ἔτσι πού ἡ περιέργειά σας γιά τό νέο περιοδικό δέν πρόκειται νά σᾶς κοστίσει. Κι ἀφοῦ διανέμεται δωρεάν μπορεῖτε νά ἀπαλλαγεῖται ἀπό τήν ὑποχρέωση καταβολῆς τῶν 5 εὐρώ, πού κοστίζει ὁ ἀνά χεῖρας παλαιός σας γνώριμος. Ἄλλωστε κατά συνταγματική ἐπιταγή ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι. Εἶναι μέν ἴσοι ὅλοι οἱ Ἕλληνες δέν εἶναι ὅμως ἴδιοι κι ὅμοιοι. Γι' αὐτό ὁ καθένας ἔχει τό δικό του ὄνομα ὥστε νά μή γίνονται συγχύσεις, ὁ κάθε πολίτης ἀλλά καί τό κράτος νά ξέρεי μέ ποιόν ἔχει νά κάνει. Ὅπως καταλαβαίνετε ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ἴδιου ὀνόματος ἀπό δύο διαφορετικά ἔντυπα εἶναι μιά μπανάλ ὑπόθεση τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου καί σύμφωνα μέ τίς διατάξεις περί ἐμπορικῶν σημάτων καί ἀνταγωνισμοῦ χαρακτηρίζεται ἀθέμιτος ἀνταγωνισμός, ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύεται. Ἡ νέα κομμώτρια τῆς γειτονιάς σας δέν μπορεῖ νά ἀνοίξει ἕνα μαγαζί μέ τό ὄνομα «κομμώσεις ἡ Γεωργία» ἐφόσον κάποια ἄλλη Γεωργία ἔχει χρησιμοποίησει πρῖν τό ἴδιο ὄνομα στήν ἴδια γειτονιά, ὅπως καμιά νέα ποδοσφαιρική ομάδα δέν μπορεῖ νά χρησιμοποίησει τό ὄνομα «Παναθηναϊκός» ἢ κανένας βιομήχανος δροισιτικῶν ἀφεψημάτων δέν μπορεῖ νά βάλει στά μπουκάλια του τό ὄνομα Coca-Cola καί μάλιστα μέ τό παγκοσμίως πασίγνωστο λογότυπο. Ἐδῶ ὁ νόμος καί τά συναλλακτικά ἤθη προστατεύουν τήν προτεραιότητα τοῦ χρήστη ἑνός ὀνόματος. Ἐτσι καί κανείς τώρα πιά δέν μπορεῖ νά ὀνομάσει τό ἔντυπό του «Πολίτης», καθ' ὅσον ὁ δικός μας ἔχει καπαρώσει τόν τίτλο αὐτόν καί τόν χρησιμοποιεῖ συνεχῶς ἐδῶ καί τριάντα, ἀριθμός 30, χρόνια παρά 10 μῆνες. Τόν Μάιο τοῦ 2006 θά γιορτάσουμε τά τριαντάχρονα. «Τό ὄνομά μας εἶναι ἡ ψυχή μας» ἔγραφαν σέ μιά διακοίνωσή τους 6 σημαντικοί Ἕλληνες διανοούμενοι τό 1992, διαμαρτυρόμενοι γιά τήν ἐκ μέρους τῶν «Σκοπιανῶν» προσπάθεια οἰκειοποίησεως τοῦ ὀνόματος Μακεδονία, ἂν καί ἐμεῖς, ὡς Πολίτης, δέν συμφωνούσαμε καθόλου μέ τήν ἀποψή τους.

Ἡ ἀλληλεγγύη, λοιπόν, καίτοι εὐγενής ἰδέα δέν μπορεῖ νά κολλάσει. Τόν ἀθέμιτο ἀνταγωνισμό. Καί περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ θά προσφύγουμε ἐκεῖ πού κάθε πολίτης προσφεύγει γιά νά ὑπερασπίσει τά νόμιμα δικαιώματά του.



Ἐπιπλέον ὁ νέος «Πολίτης» διανέμεται δωρεάν. Νομικά, τό θέμα τῆς δωρεάν διανομῆς ἐνός ἐντύπου εἶναι περίπλοκο καί δέν θά θίξω ἐδῶ τή νομική του διάσταση. Ἄλλά μιά ἄλλη: ὅτι δηλαδή διά τῆς δωρεάν διανομῆς προσβάλλεται εὐθέως ὁ Τύπος, τό δωρεάν συμβάλλει ἀποφασιστικά στόν περιορισμό τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐφημερίδων-περιοδικῶν κ.λπ. Ἐκτός ἀπό τά ἐντυπα δωρεάν διανομῆς ἡ κυκλοφορία περιορίσθηκε καί συνεχίζεται νά περιορίζεται συνεχῶς λόγω τοῦ Ἰντερνετ καί, κυρίως, λόγω τῆς τηλεόρασης. Τό θέμα τεράστιο. Γιά παράδειγμα, στήν Ἀθήνα κυκλοφοροῦν 7-8 δωρεάν διανεμόμενες ἐφημερίδες (Metro κ.λπ.) μέ τεράστια «κυκλοφορία», πού συνολικά ἴσως ξεπερνᾶ τό σύνολο τῶν πωλούμενων ἐφημερίδων πρὸς 1 εὐρώ. Ὅποιος καθίσει δύο λεπτά σέ μιά εἴσοδο τοῦ μετρό θά διαπιστώσει ὅτι πολὺς κόσμος, τίς πρωινές ὥρες, ἐφοδιάζεται ἓνα ἢ δύο τέτοια ἐντυπα καί μέ αὐτά νά περνᾶ τήν ἡμέρα του. Δέν ἀγοράζει ἄλλη ἐφημερίδα. Λόγω τοῦ συστήματος αὐτοῦ, παγκόσμιο πλέον (στό Παρίσι διανέμονται καθημερινά περίπου 1.800.000 δωρεάν ἀντίτυπα), οἱ ἐφημερίδες (καί τά περιοδικά) χάνουν κυκλοφορία. Ὅ,τι κι ἂν κάνουν τό βελτιωτικό ἡ κυκλοφορία τους δέν ἀναπτύσσεται. Ὁ κόσμος ἀποβάλλει τή συνήθεια ἀγορᾶς-ἀνάγνωστης τῆς καθημερινῆς ἐφημερίδας, ἰδίως οἱ νέοι. Οἱ κάτω τῶν 30 ἐτῶν ἀντιπροσωπεύονται μέ ἓνα 5% στήν ἀγορά ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀγοραστῶν. Καί παγκοσμίως ἔχουμε μιά μείωση 3% ἐτησίως τοῦ παγκόσμιου Τύπου (στήν Εὐρώπη 4%).

Τό ζήτημα τῆς προοδευτικῆς μείωσης τοῦ Τύπου (μερικοί μιλοῦν γιά προοδευτική ἐξαφάνιση τῆς ἐφημερίδας) ἔχει κυρίως (ἐκτός ἀπό τήν ἐπαγγελματική-κοινωνική) τήν ἐξῆς σημασία: ἀποτελεῖ πλήγμα κατά τῆς δημοκρατίας. Ἡ κοινή γνώμη ἐπαφίεται στόν πατριωτισμό τῶν σίριαλ καί τῶν παρουσιαστῶν.

Στή χορεία αὐτή τῶν «δωρεάν» ἐντάσσεται πλέον καί ὁ νέος Πολίτης. Τό ζήτημα τῆς χρηματοδότησης αὐτῶν τῶν ἐντύπων, τῆς δημοσιογραφικῆς τους ποιότητας, τῆς ἐσωτερικῆς τους ὀργάνωσης δέν εἶναι τό κύριο: τό κύριο εἶναι τό πλήγμα πού καταφέρουν ἐναντίον τοῦ Τύπου γενικῶς, ἐναντίον τῆς ἀνάγνωστης ἐφημερίδας. Ἡ ἐφημερίδα εἶναι ἡ προσευχή τοῦ ἄπιστου, ἔλεγε ὁ Χέγκελ. Χωρίς ἐφημερίδα ἐπιστρέφουμε στό κήρυγμα (καί τίς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειες).

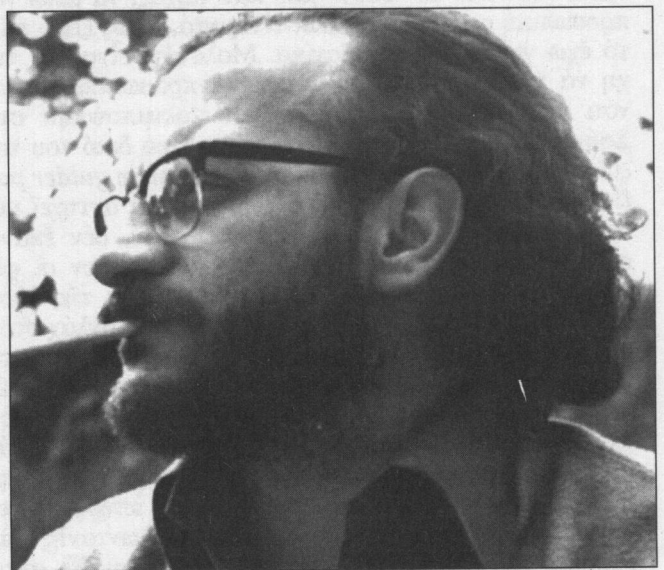
Ὁ ἀνά χεῖρας Πολίτης θά κάνει παρέα μέ τόν ὁμώνυμό του. Μιά παρά φύσιν ὁμωνυμία. Καί παράνομη.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

# ΟΔΟΣ ΝΙΚΟΥ ΜΑΝΙΚΑ<sup>1</sup>

του Άριστέϊδη Μπαλτᾶ

**Ε**ίναι βέβαιο πώς ο Νίκος Μανίκας δέν βρίσκει πιά ανάμεσά μας. Ωστόσο, επειδή τὰ τελευταῖα χρόνια δέν τόν ἐβλεπα συχνά, μπορῶ κάποιες στιγμές νά προσποιῶμαι, χωρίς νά τό θέλω, χωρίς νά συνειδητοποιῶ ἀμέσως ὅτι κάνω κάτι τέτοιο, ὅτι ὁ ἴδιος κάπου λείπει μακριά ἢ, πῶς εὐκολα, ἀφοῦ δέν ταξίδευε συχνά, ὅτι βρίσκεται πάντα ἐκεῖ μέ τή Σούλα, στό σπίτι τῆς οδοῦ Αἰτωλίας [Χαλάνδρι], στόν ἐπάνω ὄροφο τοῦ ὁποῖου κάποτε κατοικοῦσε ὁ Σταῦρος [Λιβαδάς]. Καί ὅτι, δέν μπορεῖ, θά τόν ξαναδῶ ἀργά ἢ γρήγορα, μαζί μέ τούς ἄλλους φίλους, τόν Ἄντρέα, τήν Τασούλα, τήν Πόπη, τόν Διονύση, θά ἀκούσω καί πάλι τούς καταγιστικούς ρυθμούς τῆς φωνῆς του καί τούς τρόπους πού πρόφερε τά σύμφωνα, θά ἀντικρίσω καί πάλι ἐκεῖνο τό λαμπερό βλέμμα πού δέν ἄφηγε ποτέ τὰ μάτια τοῦ συνομιλητῆ του, προσπαθώντας, ὄχι νά τοῦ ἐπιβάλλει μιᾶ σκέψη ἢ μιᾶ ἰδέα, ἀλλά ἀπλῶς νά τοῦ μεταγγίσει τή δική του φλόγα προκειμένου νά τοῦ ἀναδείξει ἀρετές πού ὁ συνομιλητής αὐτός τίς πῶς πολλές φορές δέν συνειδητοποιοῦσε κἄν ὅτι διέθετε. Προσποιῶμαι ὅτι, δέν μπορεῖ, θά τόν ξαναδῶ ἀργά ἢ γρήγορα γιά νά θαυμάσω ἀκόμη μιᾶ φορά καί νά σχολιάσω ξανά μέ τούς ἴδιους φίλους τήν ὑπερφυσική ἐνέργεια, τήν ἀκατάλυτη ἐντιμότητα, τήν εὐστροφία τῆς σκέψης, στούς ὄρους πλέον μιᾶς ἡρεμῆς καί ὤριμης, καθόλου πικρῆς, ἀπομάγευσης ἐκείνων πού τόν συνάρπαζαν καί τόν κινούσαν ὀλόκληρο ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἐφηβείας του. Δηλαδή, ὅλα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά συμπυκνωθοῦν στό πῶς τό αἴτημα τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης μπορεῖ νά φτάσει καί νά πραγματοποιηθεῖ στόν κόσμο τοῦτο. Καί ὅλα αὐτά πίσω ἀπό ἕνα ἀμήχανο δικό μου χαμόγελο πού ἤθελε κάπως νά κρύψει τό δέος πού μοῦ



Ὁ Νίκος Μανίκας

προκαλοῦσε πάντοτε, μέ τήν ἴδια σχεδόν κατάπληξη κάθε φορά, ἡ στάση τοῦ Νίκου ἀπέναντι στά πράγματα, ἡ σκέψη καί ἡ δραστηριότητα πού τούς ἀφιέρωνε, ἡ παρουσία του ὀλόκληρη.

Βέβαια μιᾶ τέτοια προσποίηση δέν μπορεῖ νά κρατήθει πολύ. Καί ἀφοῦ μέ ἀφήσει, δέν ἀργῶ νά διαπιστώσω τόν ρόλο της. Εἶναι μιᾶ ἀτελής προσπάθεια, ἡ δική μου ἀσυνείδητη προσπάθεια, νά παρακάμψω τό ἀδιανόητο τῆς ὀριστικῆς ἀπώλειας κάθε δυνατῆς σωματικῆς παρουσίας τοῦ ἄλλου, ἡ δική μου ἀτελής προσπάθεια νά διαφύγω ἀπό τόν ἀβάσταχτο πόνο πού πάντοτε προκαλεῖ αὐτό συγκεκριμένα τό ἀδιανόητο. Θέλω νά ἀποφύγω, δηλαδή, τήν ὀριστική, τήν ἀπαρακαμπτη τελικά, ἀποδοχή τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Νίκος δέν κατοικεῖ πλέον στήν ὁδὸ Αἰτωλίας καί δέν μπορεῖ νά μετοικήσει σέ καμιᾶ ἄλλη ὁδὸ, ὅτι δέν μπορεῖ πλέον νά ἐνοικεῖ πάρα μόνο στή μνήμη μας. Ὅσο πλημμε-

1. Τοῦτο τό κείμενο πρόκειται νά αποτελέσει μέρος συλλογικοῦ τόμου ἀφιερωμένου στή μνήμη τοῦ Νίκου Μανίκα πού ἐπιμελεῖται ὁ Λάκης Δόλγερας καί θά δημοσιευθεῖ ἀπό τίς ἐκδόσεις Γαβριηλίδη.

λής, μερική και ἐπισηφική κι ἂν εἶναι αὐτή. Μόλις ὅμως μέ ἐγκαταλείπει αὐτή ἡ προσποίηση, ἕνα αἰσθημα πού δέν ἀρμόζει συνήθως σέ τέτοιες περιστάσεις ἐρχεται νά μέ κατακλύσει. Μιλῶ γιά ἕνα βίαιο αἰσθημα θυμοῦ, γιά ἕναν σφοδρό ἀλλά ὡστόσο ἔλλογο θυμό πού ἀπαιτεῖ τήν ἀμεση ἔκφρασή του. Αὐτόν τόν θυμό θέλω νά ἐκδηλώσω μέ λίγες λέξεις ἐδῶ, ἀποθέτοντάς τον σάν μικρό λιθαράκι στήν ὁδό Νίκου Μανίκα, στήν ὁδό πού χρωστάμε νά ὀνομάσουμε μέ τό ὄνομά του γιατί ἦταν κατ' ἐξοχήν ἐκεῖνος πού τήν ἀνοιξε γιά μᾶς. Ὅπου τό «ἐμεῖς» αὐτό δέν ἀναφέρεται μόνον στούς φίλους τοῦ Νίκου, κοντινοῦς ἢ μακρινούς, καί δέν περικλείεται ἀπό ὅρια. Περιλαμβάνει ὅλους.

Τίς ἴδιες περίπου μέρες ἔπαψε νά εἶναι μαζί μας καί ὁ Ζάκ Ντεριντά. Δέν ξέρω ἂν ἔχω τό δικαίωμα, ἀπέναντι στόν ἴδιο τόν ἑαυτό μου κατ' ἀρχάς, νά μιλῶ γιά προσωπική φιλία μέ τόν Ζάκ Ντεριντά, ὅπως ξέρω πῶς τό ἔχω γιά τόν Νίκο Μανίκα. Μολονότι εἶχα τήν τύχη νά γνωρίσω τόν Ζάκ Ντεριντά προσωπικά, μολονότι κάποια ἡλιόλουστη μέρα πού κολυμπούσαμε στό Σούνιο καί μέ ἀφορμή κάποιο μελλοντικό δικό του ταξίδι στή Γερμανία, πρόφερε τό *je me laisse guider par l'amitié*, φράση πού συνεχίζει ἀπό τότε νά ἀντιγχεῖ μέσα μου, δέν μίλησα ποτέ μαζί του πολύ, δέν ἔκανα σχεδόν τίποτε ἀπό αὐτά πού συνήθως κάνουν οἱ φίλοι μαζί, δέν τόν συνάντησα ποτέ στό σπίτι τῆς ὁδοῦ des Bergeronnettes. Ὅστόσο, τό ὅτι ἐγώ τουλάχιστον θέλω νά διεκδικήσω, ἔστω ἐκ τῶν ὑστέρων, αὐτή τή φιλία μου τό φανέρωσε ὁ βίαιος θυμός πού μέ κατέκλυσε γιά ἄλλη μιᾶ φορά ὅταν διαπίστωνα ὅτι τήν ἀναγγελία τοῦ θανάτου του συνόδευσαν ἐκεῖνη ἡ ἄθλια χαίρεκακία, ἐκεῖνες οἱ ἀπερίγραπτες μικρότητες, ἡ ἴδια ἀπόλυτη ἄρνηση κατανόησης πού ὑπῆρξαν σχεδόν διαρκῶς οἱ θορυβώδεις συνοδοί τῆς ζωντανῆς παρουσίας του στά διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Κι αὐτό παρά τήν προσωπική του εὐγένεια καί τή γλυκύτητα τῶν τρόπων του, παρά τό ὕφος τοῦ προσώπου του καί τό ἦθος τῆς γραφῆς του, παρά τίς συστηματικῆς του προσπάθειες νά κατανοήσει αὐτήν τήν ἄρνηση καί νά τήν ἀντιμετωπίσει ἔλλογα, δηλαδή φιλικά.

Ὅμως τό νά διεκδικῶ, ἔστω ἐκ τῶν ὑστέρων, αὐτή τή φιλία δέν εἶναι ὑποπτό; Δέν εἶναι μιᾶ μορφή υπερφίαλης ἐκμετάλλευσης τοῦ ὀνόματος τοῦ Ζάκ Ντεριντά, τή στιγμή μάλιστα πού ὁ φορέας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δέν βρίσκεται πιά ἀνάμεσά μας γιά νά μέ ἀνακαλέσει ἐνδεχομένως σέ τάξη; Στά μάτια πολλῶν ἴσως νά εἶναι ἔτσι. Ὅποτε, ἀφοῦ γράφω συνειδητά, εἶμαι ὑποχρεωμένος νά διακινδυνεύσω ρητά τή μομφή. Ἀλλά θέλω νά δηλώσω εὐθύς ἀμέσως, μέ κάθε ταπεινότητα, πῶς τή διακινδυνεύω μόνο γιά λόγους στοιχειώδους δικαιοσύνης. Ἐννοῶ πῶς, ἂν ἡ ἐπίκληση τῆς φιλίας μου στόν διάσημο Ζάκ Ντεριντά μπορεῖ νά ἀντιμετωπιστεῖ μέ δυσπιστία γιατί μπορεῖ νά μου ἀποφέρει τό ἀναλογισμὸν προσωπικό ὄφελος, συμβολικό ἢ ἄλλο, ἢ ἐπίκληση τῆς φιλίας μου στόν ἄσημο Νίκο Μανίκα δέν μπο-

ρεῖ νά μου ἀποφέρει ἀπολύτως τίποτε καί ἄρα εἶναι παντελῶς ἀνώδυνη. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ ἀσυμμετρία θρίσκειται στή ρίζα τοῦ θυμοῦ πού μου προκάλεσε ὁ θάνατος τοῦ Νίκου. Γιατί, ἰσχυρίζομαι, θά ἔπρεπε ἡ πολιτεία καί οἱ φορεῖς, οἱ δῆμοι καί οἱ κοινότητες, τά σχολεῖα καί τά πανεπιστήμια, τά ἦθη καί τά ἔθιμα, νά εἶχαν μερμνήσει ὥστε τό ὄνομα τοῦ Νίκου Μανίκα νά ἀποτελεῖ πλέον κτῆμα κοινό. Γιά ὅσα ἐκεῖνος ἐπραξε καί γιά ὅσα ἐκεῖνος κίνησε, γιά ὅσα ἐκεῖνος προσπάθησε καί γιά ὅσα ἐκεῖνος πέτυχε. Γιά ὅλα ἐκεῖνα πού ὁ ἴδιος πάσχισε μέ ὅλες του τίς δυνάμεις νά μὴν τοῦ ἀναγνωριστοῦν. Καί ἐπειδή ἀκριβῶς κατόρθωσε νά μὴν τοῦ ἀναγνωριστοῦν.

Πῶς ὅμως μπορῶ νά μιλῶ ἐδῶ γιά συμμετρία; Ὅλα τά φαινόμενα δέν συνηγοροῦν γιά τό ἀντίθετο; Ἄς ποῦμε, μεταξύ πολλῶν ἄλλων καθοριστικῶν διαφορῶν, ὁ ἕνας ἦταν φιλόσοφος, ὁ ἄλλος ἀπλῶς μηχανολόγος ἢ ηλεκτρολόγος πού δέν ἔπαψε ποτέ νά διεκδικεῖ τό ἐπάγγελμά του. Ὁ πρῶτος ὑπῆρξε διάσημος καί σέ κάποιους κύκλους διαδόχτος, ὁ δεύτερος ἀφανῆς στήν ἐπικράτεια ὀλόκληρου τοῦ δημοσίου χώρου. Ὁ ἕνας ὑποχρεώθηκε νά ὑποταγεῖ στή δημοσιότητα γιά νά ἀποδώσει πρόσωπο στά ἦδη διάσημα γραπτά του. Ὁ ἄλλος κατόρθωσε νά ἀντισταθεῖ σέ κάθε λογῆς δημοσιότητα μέχρι τό τέλος. Τά γραπτά τοῦ ἐνός διεκδικοῦν διαχρονική ἰσχύ γιατί ἀπευθύνονται στήν ἱστορία ὀλόκληρης τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας. Τά γραπτά τοῦ ἄλλου (ναί, γιατί ὑπάρχουν γραπτά τοῦ Νίκου Μανίκα) διεκδικοῦσαν μόνο τήν πάντοτε πρόσκαιρη πολιτική εὐτοχία. Ἡ ἐπιβίωση τῶν γραπτῶν τοῦ πρώτου εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπό τήν ἐπιβίωση τῆς ὑπογραφῆς τους. Τά γραπτά τοῦ δεύτερου ἐπεδίωκαν νά λειτουργήσουν ἀνυπόγραφα γιατί ἤθελαν πάντοτε νά ἐκφράσουν μιᾶ πεποίθηση, μιᾶ κρίση ἢ μιᾶ βούληση συλλογική καί ἄρα ἀποτελοῦσαν ἐξ ὀρισμοῦ γραπτά προσωρινά, χωρίς διάθεση ἢ ἐγγενῆ δυνατότητα νά προσβλέπουν στήν ἐπιβίωση. Καί ἀκόμη, τό ἔργο ζωῆς τοῦ Ζάκ Ντεριντά παρέχει τό ἴδιο ἐφόδια πού μποροῦν νά τό προστατεύσουν ἀπό τή λήθη. Τό ἔργο ζωῆς τοῦ Νίκου Μανίκα δέν παρέχει τό ἴδιο κανένα τέτοιο ἐφόδιο. Ἡ προστασία του ἀπό τή λήθη ἐναπόκειται ἀποκλειστικά σέ μᾶς.

### Ποιό ὅμως εἶναι τό ἔργο τοῦ Νίκου Μανίκα;

Ὁ ἱστορικός πού δέν θά ἀρκεστεῖ στήν ἐπιφάνεια τῶν γραπτῶν τεκμηρίων μᾶς ἐποχῆς, ἀλλά θά προσπαθήσει νά εἰσχωρήσει στό ἐσωτερικό κάποιων καθοριστικῶν ἀπό αὐτά γιά νά ἀνασυγκροτήσει τόσο τή λογική καί πολιτική ἀλληλουχία τῶν ἰδεῶν καί τῶν προτάσεων ὅσο καί τό ἦθος πού ἀποπνέει ἡ γραφή τους, ἐκεῖνος πού θά προσπαθήσει νά συνδέσει αὐτό τό ἦθος καί αὐτήν τή λογική καί πολιτική ἀλληλουχία μέ τοὺς κοινωνικούς, πολιτικούς καί ἰδεολογικούς ὁ-



ρους πού μοροῦσαν νά ἐπιτρέψουν, νά διαδώσουν καί τελικά νά ἐπιβάλουν, τουλάχιστον στους χώρους ὅπου ρητά ἀπευθύνονταν, ἕνα συγκεκριμένο πολιτικό εἶδος μαζί μέ τίς ἀξίες πού τοῦ ἀντιστοιχοῦσαν, ἐκεῖνος ὁ ἱστορικός πού θά προσπαθήσει νά συλλέξει, νά κρίνει καί νά ἀντιπαραβάλλει τίς διαθέσιμες προσωπικές μαρτυρίες προκειμένου νά συνθέσει τὰ τεκμήρια τῆς γραπτῆς ἱστορίας μέ αὐτά τῆς προφορικῆς γιά νά μιλήσει, ὄχι μόνο γιά γεγονότα καί ἱστορικές καμπές, ἀλλά καί γιά τὰ πρόσωπα πού πρωταγωνίστησαν ἐκεῖ, ἐκεῖνος ὁ ἱστορικός θά βρεθεῖ ξανά καί ξανά καί ξανά μπροστά στό ὄνομα τοῦ Νίκου Μανίκα.

Ὅσο, ἀκόμη καί ἀφοῦ ὀλοκληρώσει ἕνα τέτοιο ἔργο, ὁ ἱστορικός αὐτός πολύ δύσκολα θά μπορέσει νά ἀποδώσει στόν Νίκο Μανίκα συγκεκριμένο ρόλο στά πράγματα. Τό ὄνομά του θά ἐμφανίζεται καί θά χάνεται διαρκῶς, θά προβάλλει δυναμικά κάποια στιγμή γιά νά ἐξαφανιστεῖ πλήρως τήν ἐπόμενη, χωρίς νά ἐξηγοῦνται πούθενά οἱ λόγοι ἢ οἱ μηχανισμοί αὐτῆς τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς παρουσίας μέ ἀπουσία. Ὁ ἱστορικός ἔτσι δέν θά λείπει νά ἀπορήσει. Καί ἂν θελήσει, ὡς ἐπαρκῆς ἱστορικός, νά λύσει τόν γρίφο καί νά ἀπαντήσῃ στήν ἀπορία καί ἂν ἀκόμη, γιά νά τό ἐπιτύχει, κατορθώσει νά σκάψῃ βαθύτερα, ὑποχρεώνοντας ἀνθρώπους καί τεκμήρια νά μιλήσουν γιά πράγματα μύχια, γιά πράγματα πού οὔτε λέγονται εὐκολα οὔτε τὰ ἐξομολογεῖται ὁ καθένας, τότε θά ἀνακαλύψει δύο νέα γεγονότα, γεγονότα πραγματικά πέρα ἀπό κάθε εὐλογη ἀμφιβολία. Πρῶτον, πῶς ὁ ρόλος τοῦ Νίκου Μανίκα ὑπῆρξε πρωταγωνιστικός, ἴσως κατ' ἐξοχήν πρωταγωνιστικός, ὄχι σέ μία, ἀλλά σέ τρεῖς διακριτές στιγμές τῆς πρόσφατης ἱστορίας μας καί, δεύτερον, πῶς ὁ ἴδιος ἐνώ οὔτε κρύφτηκε ποτέ ἀπό κανέναν καί ἀπό τίποτε οὔτε δίστασε ποτέ νά ἀναλάβῃ μέχρι τέλους ὅλους τούς κινδύνους καί ὄλες τίς εὐθύνες, ταυτόχρονα πάσχισε, μέ ὅλα τὰ μέσα πού εἶχε στή διάθεσή του, νά κρατήσῃ αὐτόν τόν πρωταγωνιστικό ρόλο πλήρως ἀφανή. Καί νά τόν κρατήσῃ ἀφανή γιατί οὔτε θεωροῦσε ὅτι ἔπρεπε οὔτε ἐκ συστάσεως ἄντεχε νά καρπωθεῖ ὁ ἴδιος καμιά ἀπό τίς λογῆς ὑπεραξίες πού ὁ ρόλος τοῦ πρωταγωνιστοῦ ἀποφέρει σχεδόν αὐτόματα σέ ὅποιον τόν ἀναλαμβάνει.

**Τ**ρεῖς στιγμές τῆς πρόσφατης ἱστορίας μας. Μιλῶ γιά τρεῖς στιγμές ὅπου τμήματα τῆς κοινωνίας μας κινήθηκαν σθηριγμένα στή δημιουργική δύναμη τῆς συλλογικότητας, μέ στόχους εὐκρινεῖς καί μαχητοῦς, μέ ἴδια μέσα, μέ διάρκεια, μέ ἐσωτερική συνέπεια, μέ ἀποτέλεσμα. Πρώτη στιγμή τό ἀντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα, ἀπό τή σύλληψη τῆς ἰδέας γιά ἐκλογές στους φοιτητικούς συλλόγους [1971] μέχρι τήν κατάληψη τοῦ Πολυτεχνείου καί τὰ παρεπόμενά της. Δεύτερη στιγμή τό κίνημα πού ἄλλαξε τό τοπίο στόν χώρο τῶν μηχανικῶν, ὅπως ξεκίνησε λίγο πρὶν τή μεταπολίτευση. Καί τρίτη στιγμή τό κίνημα τοῦ ἐργοστασιακοῦ

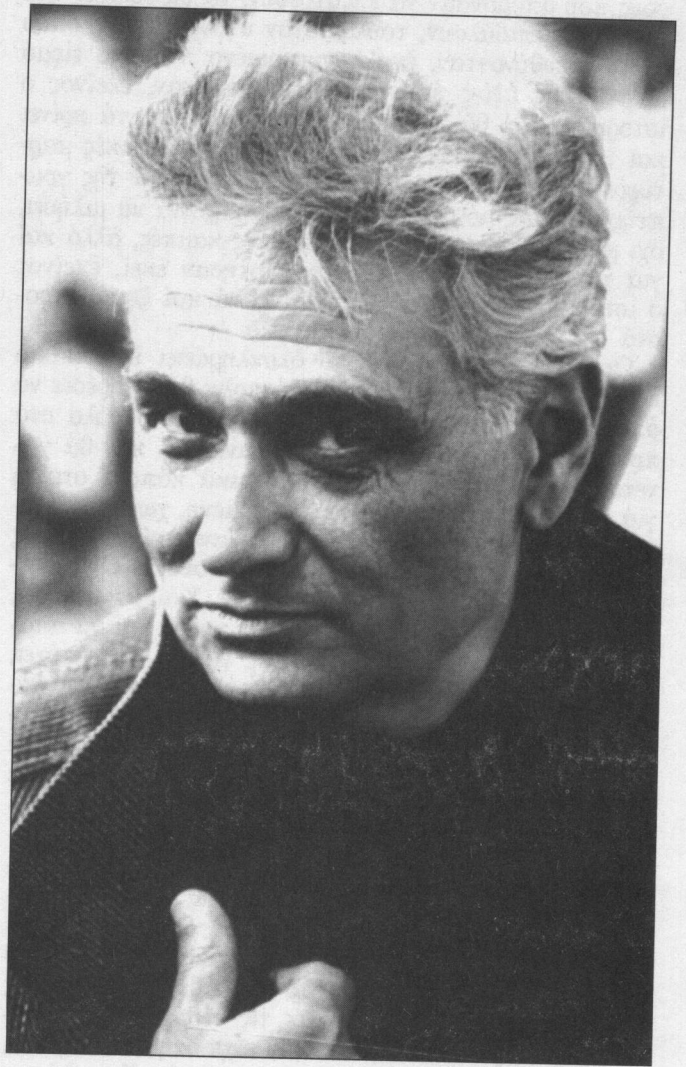
συνδικαλισμοῦ πού κορυφώθηκε μέ τήν ἀπεργία τῆς Ἴζόλα τό 1977. Καί στίς τρεῖς αὐτές στιγμές ὁ Νίκος Μανίκας ὑπῆρξε ἀφανῆς ἰθύνων νοῦς, πάντοτε σωματικά παρών στά σημεῖα ὑψηλοῦ κινδύνου, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου παιζόταν κάθε στιγμή ἡ καθοριστική σύγκρουση, ἀλλά ἰθύνων νοῦς μέ τόν μόνο τρόπο πού μπορεῖ νά ὑπάρξῃ κάτι τέτοιο στό πλαίσιο ἐνός συλλογικοῦ ἐγχειρήματος καί τῆς ἀντίστοιχης συλλογικῆς λειτουργίας, δηλαδή οὐσιαστικά ἀφανῶς, ἕνα σῶμα ἀνάμεσα στά πολλά. Ἰθύνουν νοῦς ὅμως παρ' ὅλα αὐτά μέσα ἀπό τήν ἀπίστευτη εὐθυβολία τῆς πολιτικῆς του σύλληψης σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή σχέση στρατηγικῆς καί τακτικῆς ἢ τῆ διαλεκτικῆς μέσων καί σκοποῦ ἐνόσω ὁ ἀγῶνας ἐξελίσσεται, δηλαδή ἐν θερμῶ, ὅπως καί μέ τήν ἐξίσου ἀπίστευτη ρητορική τοῦ ἰκανότητα πού κατόρθωνε νά πείθει τούς πάντες μέ τό λόγο καί τό παράδειγμα, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐνθάρρυνε, ἐμψύχωνε καί ἔφερνε σέ πέρας ὅλη τήν πρακτική δουλειά. Θά τολμοῦσα νά ἰσχυρισθῶ ὅτι, ἂν μέ ὑποχρέωναν νά σηματοδοτήσω μόνο μέ ἕνα ὄνομα κάθε μιά ἀπό αὐτές τίς τρεῖς στιγμές, τό ὄνομα αὐτό θά ἦταν σέ κάθε περίπτωση ἐκεῖνο τοῦ Νίκου Μανίκα. Καί αὐτό γιατί ἐνῶ δέν ἦταν, οὔτε βέβαια μποροῦσε νά εἶναι, ὁ μοναδικός πρωταγωνιστής, ἦταν κατ' ἐξοχήν ἐκεῖνος ὁ πρωταγωνιστής τοῦ ὁποῖου ἡ ἀδυσώπητη ἀπόσυρση ἀπό κάθε συνεπόμενη δόξα ἀποσκοποῦσε νά ἀναδείξει στά μάτια ὅλων, ἄμεσα ἐμπλεκόμενων ἢ ὄχι, τόν συλλογικό ἀκριβῶς χαρακτήρα τοῦ ἀντίστοιχου ἐγχειρήματος, δηλαδή τῆ βαθύτερη κοινωνική του φύση.

Γνωρίζουμε πῶς ὅσο καί ἂν τά κινήματα αὐτά προσδιόρισαν νοοτροπίες καί ἀλλάξαν καταστάσεις δέν πολλαπλασιάστηκαν καί δέν γενικεύτηκαν. Τά ἴδια στόμωσαν, ἀλλάξαν ὀλωδιόλου χαρακτήρα ἢ ἀπλῶς ἐσθῆσαν, ἐναποθέτοντας μόνο κάποια ἰσχυρά στοιχεῖα ἐμπειρίας καί μνήμης στους μετόχους τους ἐνόσω, στό ἴδιο διάστημα, οἱ μορφές κίνησης τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας παγιώνονταν ὑπό τούς θλιβερούς ὅρους πού μᾶς ἔφτασαν στό σήμερα. Τά λίγα ἀνάλογα κινήματα πού εἶδαν τό φῶς στό μεταξύ δέν ἀγγίζαν εὐθέως τήν κοινωνική συνθήκη ζωῆς τοῦ Νίκου καί ἄρα δέν μποροῦσαν νά τόν ἐγκαλέσουν ἄμεσα. Γιατί βαθειά ἐδραιωμένη πεποιθήσή του ἴδιου ἦταν πῶς ἡ συμμετοχή σέ ἕνα κοινωνικό κίνημα δέν εἶναι ζήτημα ἐγκεφαλικό, ζήτημα ἐξωθεν προσδιορισμένης ἀπόφασης ἢ ἐξωθεν ἐπιβεβλημένου χρέους. Μόνον ἂν τό κίνημα ἀφορᾷ τήν καθαυτό συνθήκη κοινωνικῆς ὑπαρξῆς τοῦ ὑποκειμένου, δηλαδή τήν ἄμεση ἐμπειρία του, μόνον ἂν ἐγκαλεῖ εὐθέως τό ἴδιο του τό σῶμα καί τούς ὅρους κίνησης του στό χώρο καί τόν χρόνο, μόνο τότε μπορεῖ νά νομιμοποιεῖ ἰδεολογικά, καί ἄρα ἠθικά, τήν ἀντίστοιχη συμμετοχή καί ἡ τελευταία νά ἀποβαίνει δημιουργική καί καρποφόρα. Ἔτσι, ὅταν οἱ μορφές πολιτικῆς ἐνταξῆς καί πολιτικῆς δράσης, πού δέν ὑπόκεινται ἐξ ὀρισμοῦ σέ αὐτόν τόν περιορισμό καί οἱ ὁποῖες γοήτευσαν κάποια στιγμή τόν Νίκο, τόν ὑποχρέωσαν νά προσκρούσει στά δικά τους ἀξεπέραστα ὄρια, ἐκεῖνος

δέν είχε παρά νά «ἀποσυρθεῖ», μέ τήν ἀμείλικτη συνέπεια πού τόν χαρακτήριζε, στό χῶρο τῆς ἡρεμῆς καί ὤριμης ἀπομάγευσης, πού ἔλεγα παραπάνω. Κρατώντας, βεβαίως, πάντοτε ἄθεστο τό αἴτημα πῶς ἡ καθολική δικαιοσύνη μπορεῖ νά φτάσει καί νά πραγματοποιηθεῖ στόν κόσμο τοῦτο.

Ὅπως καθιστοῦσαν ὅλο καί περισσότερο φανερό τά πιό ὕστερα γραπτά του, ἦταν ἀκριβῶς τό αἴτημα τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης, αἴτημα «μῆ ἀποδομήσιμο» κατά τήν ὀρολογία τοῦ ἴδιου, αἴτημα, κατά συνέπεια, πού δέν μπορεῖ παρά νά συνιστᾶ κάποιος μορφῆς ἀνθρωπολογική σταθερά, ἐκεῖνο πού κινοῦσε τή σκέψη καί ζωογονοῦσε τό ἔργο καί τοῦ Ζάκ Ντεριντά. Ἴδου λοιπόν ἡ συμμετρία, ἐδῶ, στόν ἐσώτατο πυρήνα τοῦ ἔργου καί τῶν δύο. Μέ μόνη διαφορά ὅτι ἐνόσω ὁ ἕνας ἐπιτελοῦσε τήν ἀναγκαία διερεύνηση τοῦ αἰτήματος μέσα ἀπό τήν ἀτεγκτη αὐστηρότητα τῆς σκέψης του, ὁ ἄλλος ἀναλωνόταν ὀλόκληρος, νοῦς καί σῶμα, στήν προσπάθεια νά δοκιμάσει στήν πράξη τούς ὑλικούς ὅρους τῆς πραγμάτωσής του. Αὐτή ἦταν ἡ ὑπερβολή τοῦ Νίκου Μανίκα, ἡ ὑπερβολή πού συγκροτοῦσε τόν ἴδιο. Γιατί ἀποτελεῖ ὄντως ὑπερβολή ἡ ἀνάλωση τοῦ ἑαυτοῦ ὀλόκληρου στήν ὑπηρεσία ἐνός σκοποῦ, ἡ μετατροπή τοῦ ἑαυτοῦ ὀλόκληρου σέ ὄργανο πραγμάτωσης αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ἀκόμη καί ἂν σκοπός εἶναι ἡ ἔλευση τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης. Καί δέν μιλῶ ἐδῶ γιά ὑπερβολή πού κινήθηκε στίς σφαῖρες τοῦ ἰδανικοῦ. Ἀντίθετα, μιλῶ γιά ὑπερβολή πού πραγματοποιήθηκε. Πού πραγματοποιήθηκε ἀπό τούς ὅρους ζωῆς τοῦ ἴδιου τοῦ Νίκου Μανίκα.

Εἰδικά αὐτή ἡ ὑπερβολή, ὅπως ταυτίζεται μέ τήν ἀνιδιοτέλεια πού ὑπάγει τόν ἑαυτό ὀλόκληρο στήν πραγμάτωση τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης, ταυτίζεται συγχρόνως καί μέ τήν ἀκατάλυτη ἀλληλεγγύη ἀπέναντι στόν ἄλλον γιατί, ἂν τό αἴτημα τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης εἶναι ὄντως ἀνθρωπολογική σταθερά, τότε τό ἴδιο αἴτημα φέρει ἀναπόδραστα στόν πυρήνα του καί ὁ ἄλλος. Αὐτή ἡ ἀλληλεγγύη ἰσοδυναμεῖ ἔτσι μέ μιᾶ μορφῆ ἀπόλυτης γενναιοδωρίας. Ὁ ἄλλος εἶναι στόν πυρήνα του ἐξίσου ἀνιδιοτελής καί ὅταν δέν πράττει ἀνάλογα, ἀπλῶς βρῖσκεται ὑποχρεωμένος νά κρύψει ἢ νά μεταμφιέσει γιά κάποιους λόγους τόν ἐν λόγῳ πυρήνα. Ἴσως τελικά γιατί αὐτός, ἀκριβῶς ὡς ἀνθρωπολογική σταθερά, ἐκλύει μιᾶ ἀκατανίκητη ἀπελευθερωτική δύναμη καί ὁ καθένας δέν μπορεῖ παρά νά αἰσθάνεται δέος ἀπέναντί της. Ἀλλά ἂν εἶναι ἔτσι, τότε μικρότητες καί ἀδυναμίες γίνονται λάθη συγγνωστά, λάθη ἐκτίμησης, λάθη ὑπερτίμησης ἢ ὑποτίμησης εὐκαιριῶν, συνθηκῶν, ὄρων ἢ συγκυριῶν, λάθη τῶν ὁποίων κανένας δέν εἶναι ἄμοιρος. Δηλαδή εἶναι λάθη πού κάνουμε ὅλοι καί πού μπορούμε ὅλοι νά διορθώσουμε μέ τή βοήθεια τοῦ ἄλλου στό πλαίσιο τῆς ἀλληλεγγύης πού συγκροτεῖ ὁ κοινός σκοπός μας. Διορθώνοντάς τα, ἀναδεικνύουμε τήν ἀκατανίκητη ἀπελευθερωτική δύναμη πού φέρει ἡ μύχια ἀνιδιοτελεία μας, δηλαδή ἐκεῖνο πού καθιστᾶ ἐγγενῶς ὅλους μας μετόχους τοῦ αἰτήμα-



Ζάκ Ντεριντά

τος τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης. Εἶναι δέβαιο πῶς, καθώς ἡ ἔλευση τῆς καθολικῆς δικαιοσύνης συνιστοῦσε καί συνιστᾶ τόν ὀρίζοντα κάθε γνήσιας κοινωνικῆς κίνησης, ἡ ἀνάλωση τοῦ ἑαυτοῦ στήν ὑπηρεσία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, μέ τή συνεπόμενη μύχια ἀνιδιοτέλεια, ἀκατάλυτη ἀλληλεγγύη καί ἀπόλυτη γενναιοδωρία, βρῖσκονται στή ρίζα ὅλων τῶν μικρῶν καί μεγάλων ἐπιτευγμάτων τῆς ἐργαζόμενης ἀνθρωπότητας. Γιατί εἶναι τά συστατικά ἐκεῖνου πού κάποτε κάποιοι ὀνόμασαν κομμουνισμό.

Αὐτή εἶναι, λοιπόν, ἡ ὁδός Νίκου Μανίκα. Ἡ ὁδός ἀνάλωσης τοῦ ἑαυτοῦ προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ἡ καθολική δικαιοσύνη στόν κόσμο τοῦτο, ἡ ὁδός τῆς ἀνιδιοτελείας, ἡ ὁδός τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ ὁδός τῆς γενναιοδωρίας. Εἶναι ὁδός πού ἀφορᾶ ὅλους καί ἔχουμε ἐγγενῶς τή δυνατότητα νά περπατήσουμε ὅλοι.

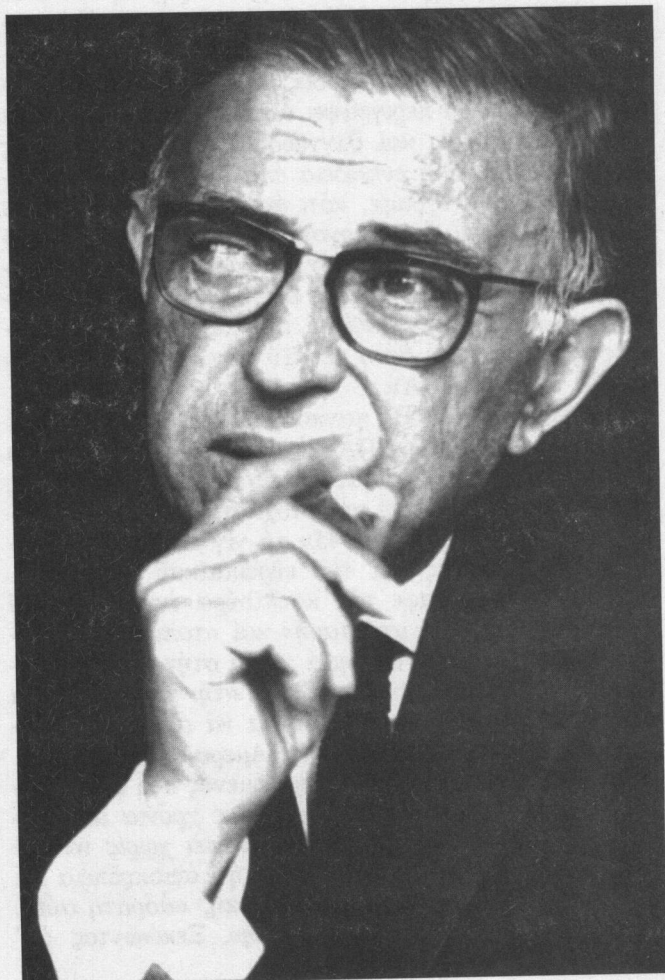
# ΣΑΡΤΡ, ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ 'Η ΑΘΛΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ;

της Άννι Κοέν - Σολάλ

**Σ**τούς πρώτες μήνες του 2005, την επέτειο των εκατό χρόνων από τη γέννηση του Σάρτρ (21 Ιουνίου 1905), μάς δόθηκε η ευκαιρία να παρατηρήσουμε ένα φαινόμενο πού, μετά το θάνατο του συγγραφέα, τό 1980, έγινε έκρηκτικό: ή παράδοξη διάσταση στον τρόπο δεξίωσης του Σάρτρ ανάμεσα στη Γαλλία και τον υπόλοιπο κόσμο. Σέ μάς άνάθεμα, υποχρεωτική άναφορά άλλου.

Ήδη από τον Ιανουάριο του 2005 (μέ σπάνιες, σχεδόν, εξαίρεσεις) ό γαλλικός Τύπος, άναμασούσε, σάν παλιός χαλασμένος δίσκος, τά ίδια στερεότυπα (μάτς Άρόν-Σάρτρ, «πολιτικά όλισθήματα» κ.λπ.), στιγματίζοντας ένα Σάρτρ σάν άθλιο δάσκαλο, ξεπερασμένο στοχαστή, άκόμη και άπατεώνα: αντίθετα, έρχονταν ύμνοι από χώρες τόσο διαφορετικές όσο ή Πορτογαλία, ή Ίταλία, ή Γερμανία, ή Μ. Βρετανία, τό Βέλγιο, ή Ίσπανία, ή Σερβία-Μαυροβούνιο, ή Πολωνία, ή Τυνησία, οι ΗΠΑ, ή Άργεντινή, ή Βραζιλία, ή Κολομβία, ή Βενεζουέλα, ή Ίαπωνία, οι Άντίλλες, ή Κίνα, ή Έλβετία, πού συμφωνούσαν σέ ένα σημείο: σέ όλες αυτές τίς χώρες τό μήνυμα του Σάρτρ παραμένει σταθερά εργαλείο άναφοράς για την άνίχνευση της έποχής του και, πάνω από είκοσι πέντε χρόνια μετά τον θάνατό του, τό έργο του προκαλεί άκόμη στους σπουδαστές τό ίδιο ένδιαφέρον.

Σέ ποιά στοιχεία της διαδρομής του Σάρτρ άναφέρονται αυτοί οι ξένοι διανοούμενοι, στοιχεία πού φαί-



Τό παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στήν έφημερίδα *Le Monde* στίς 19/6/2005. Μετάφραση Α.Μ.

νεται ότι ξεφεύγουν από την προσοχή των άλλων; "Ότι ο Σάρτρ, κληρονόμος της μπουρζουαζίας, ήδη από το 1925, τα χρόνια που φοιτούσε ακόμη στην École Normale Supérieure, διαισθάνθηκε τα όρια της πανεπιστημιακής γαλλικής παράδοσης. Σ' αυτό συναντούσε τις κριτικές του φίλου του Πώλ Νιζάν (που έγραψε το έργο *Chien de garde*) και εκείνες του Κλώντ Λεβί-Στρως που εξέφρασε την «πλήρη απογοήτευσή του» μπροστά σε μία φιλοσοφική διδασκαλία «που αποξήραινε το πνεύμα».

Σ' αυτή την αποκαρδιωτική κατάσταση οι ξένοι επισημαίνουν ότι ο Σάρτρ απάντησε με τον τρόπο του: ενδιαφέρθηκε για αναδυόμενες αισθητικές μορφές, θεωρούμενες ως «ολιγότερον εύγενεις, όπως ο κινηματογράφος, και επίσης για άλλες κουλτούρες, θεωρούμενες ως «ολιγότερον αρχαίες, όπως η αμερικανική. Έξάλλου, σύμφωνα με μία στάση ανατρεπτικού κληρονόμου που θα σημαδέψει ολόκληρη τη ζωή του, έξεπλυνε τις κριτικές του έναντι του φιλοσοφικού θεσμού, φτάνοντας ως το Βερολίνο, για να προβάλλει την αξίωσή του να σκέφτεται επί θεμάτων του παρόντος και να διερευνά νέους δρόμους πιά σύμφωνους με τις προσδοκίες του.

Έτσι, καθηγητής σε λύκειο της Χάβρης τη δεκαετία του 1930, θα ενδιαφερθεί για το πειραματικό αμερικανικό μυθιστόρημα της εποχής του και θα ανακαλύψει τα έργα του Ντόν Πάσος, του Φώκνερ, του Μελβίλ. Αργότερα θα περιγράψει αυτή την περίοδο ως μία στιγμή ανοίγματος και ιλιγγιώδους αναγέννησης, «ως μία πραγματική μη εύκλεια επανάσταση»: «μάς φάνηκε μονομιάς», έγραφε, «ότι αρχίζαμε να μαθαίνουμε ένα πράγμα, και ότι η λογοτεχνία μας βρισκόταν στο σημείο να βγει έξω από την παλαιά ρουτίνα. Και αίφνης, για εκατοντάδες νέους διανοούμενους, το αμερικανικό μυθιστόρημα, μαζί με τη τζάζ και τον κινηματογράφο, έπληρε τη θέση μεταξύ των καλύτερων εισαγωγών από τις ΗΠΑ».

Την επαύριο του Β' παγκόσμιου πολέμου, χάρη σε δύο του ταξίδια στις ΗΠΑ αυτά τα κρίσιμα χρόνια, ο Σάρτρ μπόρεσε να παρατηρήσει τις νέες ισορροπίες που διαγράφονταν τότε και στοχάστηκε από την άποψη του «Ευρωπαίου του '45» τό γίνεσθαι της ευρωπαϊκής κουλτούρας και του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Καθώς δέ περιέγραφε την κουλτούρα ως «στοχασμό πάνω σε μία κοινή κατάσταση» και «τοπίο της ακρωτηριασμένης πόλης», ως «μία κοινή στην Ευρώπη ανθρώπινη αρχιτεκτονική» συνέλαβε «την αναγκαιότητα επανεξοπλισμού και την αδυναμία να απευθυνθεί κανείς σε άλλους εκτός από τους Αμερικανούς».

Έτσι, ήδη από το 1948, στηριζόμενος στη διαπίστωση ότι «ο Λευκός επί τρεις χιλιάδες χρόνια απολάμβανε το προνόμιο να μπορεί να βλέπει χωρίς να τον βλέπουν», προσέδωσε όλη τους την αξιοπρέπεια σε αγνοημένες ηπείρους όπως η Αφρική, «αόρατη αυτή, εκτός βολής, ηπειρος φαντασιακή». Ξεκινώντας απ'

αυτή την οπτική ανέπτυξε μία μεταποικιοκρατική σκέψη που χρησίμευσε ως σπονδυλική στήλη σε όλα τα αντιποικιοκρατικά κινήματα που τότε έκαναν τα πρώτα βήματα συνειδητοποίησής τους.

Έτσι, είκοσι χρόνια αργότερα, πρόεδρος του Δικαστηρίου Ράσελ, μπροστά στα εγκλήματα των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ κατέδειξε την ύπαρξη ενός νομικού κενού «που πρέπει να πληρωθεί αλλά κανείς δεν τό πληρώνει». Ταυτόχρονα, στηριζόμενος σε μιά ανάλυση για τις «δύο πηγές εξουσίας, του κράτους με τους θεσμούς του και την πηγή των λαών», στρατεύθηκε στο να διαμορφωθεί ένα δικαστήριο του όποιου ή μόνη «νομιμότητα προέρχεται από την πλήρη αδυναμία του και συνάμα από την οικουμενικότητά του».

Την ίδια εποχή, παίρνοντας καθαρά τις αποστάσεις του, θα προσθέσει: «Δέν είμαστε υποχρεωμένοι να θεωρούμε τις ΗΠΑ ως τό κέντρο του κόσμου. Είναι ή πιά μεγάλη δύναμη του κόσμου; Τό αναγνωρίζω. Αλλά σημειώστε: Κάθε άλλο παρά είναι κέντρο του κόσμου. Ός Ευρωπαίοι οφείλουμε να μή θεωρούμε τις ΗΠΑ κέντρο του κόσμου. Πρέπει να δείχνουμε τό ενδιαφέρον μας και την αλληλεγγύη μας προς όλους τους φίλους του "Τρίτου Κόσμου", οι όποιοι άνοιξαν ένα δρόμο ως τά όρια της ύπαρξης και της ελευθερίας, και οι όποιοι άποδεικνύουν κάθε μέρα ότι ακόμη και ή πιά μεγάλη δύναμη του κόσμου είναι άνίκανη να επιβάλλει τους νόμους της. Συνάμα οι ΗΠΑ είναι ή πιά εύάλωτη δύναμη του κόσμου και ότι ο κόσμος δέν την διάλεξε να γίνει τό κέντρο βάρους. Βεβαίως, οι ΗΠΑ θά έξελιχθούν σιγά σιγά. Και θά έξελιχθούν καλύτερα άν άντισταθούμε παρά άν τις λιβανίζουμε».

Τό 1971, ύστερα από την απαγόρευση έναντι των μαοϊκών έφημερίδων κι ύστερα από την άποκάλυψη πολλών ψευμάτων, προερχομένων από παραδοσιακές πηγές πληροφόρησης ο Σάρτρ υπήρξε ο πρωταγωνιστής του Πρακτορείου Τύπου *La Liberation*, που σύμφωνα με τις εύχές του Μισέλ Ροκάρ «θά ήταν ένα μικρό πρακτορείο επαναστατικού Τύπου, στραμμένο προς την άμεση συλλογή των πληροφοριών» και του όποιου σκοπός θά ήταν «να δώσει τό λόγο σε όσους δημοσιογράφους θέλουν να τά πούν όλα, στους ανθρώπους που θέλουν να μάθουν τά πάντα και βεβαίως άνοιχτό στον λαό».

Ήδη από τό 1929, καθιέρωσε με την Σιμόν ντέ Μπωβουάρ μία ζωή ζευγαριού που προοιωνιζόταν σύγχρονες μορφές οικογένειας, μορφές αναδιαπραγματευσίμες: συνυπεθυνότητα, συγκινησιακή και αισθητική, ισορροπία και έντιμότητα σε διάρκεια. Ο Σάρτρ επρότεινε, λοιπόν, διαστακτικές και ψηλαφητές νέες μορφολογίες, την προώθηση σχεδίων και συμμαχιών με νέους συντελεστές, είτε στην τάξη της καθημερινής ζωής είτε της πνευματικής ζωής προσφέροντας στον

Άλλον τή δυνατότητα νά συνδέεται μέ τό δικό του έγγχείρημα. Τόσες, έπομένως, απόπειρες οι όποιες, όπως όλους τούς πρωτοποριακούς πειραματισμούς, τούς κηλιδώνουν διαταγμοί, άδεξιότητες, άκόμη και ύπερβολές – αλλά πώς μπορεί κανείς ν' άποφύγει τίς πλάνες όταν πειραματίζεται;

Ός εκ τούτου, πώς νά κατανοήσει κανείς αύτή τήν έντυπωσιακή διάσταση ως πρός τήν άποτίμηση του σαρτρικού έργου στή Γαλλία, όπου στιγματίστηκε μέ ανάθεμα, ένω ύμνείται στήν άλλοδαπή; Πώς νά έξηγήσει κανείς ότι, έν έτει 2005, είναι πίο εύκολο ένας φοιτητής νά έκπονήσει διατριβή για τόν Σάρτρ άπευθυνόμενος σέ ένα καθηγητή στίς Βρυξέλλες, στή Λιέγη ή στή Λουβαίν παρά στή Γαλλία, όπου τρεις μόνον πανεπιστημιακοί πού είχαν κάνει διατριβή για τόν Σάρτρ, έχουν εκλεγεί από τό Έθνικό Συμβούλιο τών Πανεπιστημίων σέ έδρα καθηγητή;

Σέ μία συνέντευξη στό ράδιο Καναδά τό 1976, πού άφού έμεινε για πολύ καιρό άνέκδοτη, τήν παρουσιάζει σήμερα τό BNF, ό Σάρτρ μάς παραδίδει, ίσως, ένα κλειδί για ν' άπαντήσουμε στά παραπάνω έρωτήματα. Σέ μία άποστροφή του λόγου του και σχεδόν μηχανικά, διατυπώνει τό έξής: «Ο Λούθηρος έλεγε: όλοι οι άνθρωποι είναι προφήτες». Καί άν ό Σάρτρ, μιλώντας στό όνομα εκείνων τών προτεσταντικών άξιών πού του μετέδωσε ό προτεστάντης παππούς του Σάρλ Σβαϊτσέρ, μέ τή ριζοσπαστικότητα μάς όρισμένης ήθικής άπαίτησης, άν έπομένως ό Σάρτρ παρέμενε μή άποδεκτός σέ μία Γαλλία, στή μεγάλη της πλειοψηφία καθολική και άνίκανη νά έλθει άντιμέτωπη μέ τά δικά της τραύματα;

Καί πράγματι, ό Σάρτρ μέχρι δέκα χρονών, καθώς δέν πήγαινε σχολείο, κι ήταν ό μόνος μαθητής του παππού του, διάσημου παιδαγωγού πού είχε συνοδεύσει τόν Ζύλ Φερύ στό Dictionnaire Pédagogique (κάτι σαν βίβλος τής στοιχειώδους εκπαίδευσης στή Γαλλία, τήν έποχή πού ψηφίσθηκε ό νόμος διαχωρισμού Εκκλησίας και Κράτους, τό 1905).

Κι άν ό Σάρτρ ένοχλούσε, ή αίτία βρίσκεται στό ότι, στό όνομα τών άξιών αύτής τής μειονότητας τών φιλελευθέρων προτεσταντών, μέσα στήν (προτεσταντική) μειονότητα, καθώς πάντοτε άποδεικνυότανε ιδιαίτέρως ριζοσπαστικός στίς κρίσεις του, έρχόμενος χωρίς άναπαυλα άντιμέτωπος σέ αύτά τά ταμπού τής γαλλικής συλλογικής μνήμης όπως ό ρατσισμός, ό δωσιλογισμός, τά βασανιστήρια, ή άποικιοκρατία – τόσα ένθικά τραύματα πού για πολλά χρόνια δέν είχαν άνιχνευτεί παρά μόνον από ξένους έρευνητές όπως ό Ρόμπερ Πάχτον (Rober Paxton) ή ό Μικαέλ Μάρους (Michaël Marrus) για παράδειγμα;

Προφητικός, άνατρεπτικός, στηριζόμενος στήν κοινωνία τών πολιτών ό Σάρτρ ένδιαφέρθηκε στό νά άναπτύξει τά προχωρημένα φυλάκια μιας έναλλακτικής κουλτούρας πού άκόμη και σήμερα ισχύει. Αύτός ό έξερευνητής του άλλότριου παραμένει ένας όραματι-

στής πού έντόπισε «τό πορῶδες τῶν συνόρων», για τό όποιο μιλάει ό Κλώντ Λεβί-Στρώς. Γίνεται έτσι πρωτόπορος τής διεπιστημονικότητας, γονιμοποιώντας τή γαλλική κουλτούρα μέ τίς άνεξάντλητες περιδιαβάσεις του έξω από τά παραδοσιακά σύνορα τής γνώσης.

Άν σήμερα ή χώρα του Βολταίρου, του Ντιντερό, του Μοντεσκιέ, του Ούγκώ και του Ζολά, είναι άνίκανη νά μετρήσει τή συμβολή του Σάρτρ, παραδόξως μάς έχονται οι άντίλαλοι και από τίς δυό Άμερικές, από δυό φιλοσόφους πολίτες, όπως ό Κόρνελ Γουέστ (Cornel West: ΗΠΑ) και ό Άντάνας Μόκος (Antanas Mockus: Κολομβία) πού αναφέρονται καθημερινά στόν Σάρτρ θεωρώντας τον σαν ήθικό μπούσουλα πού στοχάστηκε πριν από ότιδήποτε άλλο τόν πολυπολιτισμικό και μετα-αποικιοκρατικό κόσμο στόν όποιο ζούμε σήμερα.

Δέν ήταν άλλωστε ό Σάρτρ πού περιέγραφε τήν κουλτούρα ως «αδιάκοπη άνταλλαγή πού οδηγεί τά έθνη νά ανακαλύψουν, σέ άλλα έθνη, όσα είχαν και τά ίδια ανακαλύψει και στή συνέχεια τά άπέρριψαν»;

Η Annie Cohen-Solal είναι καθηγήτρια άμερικανικών σπουδών στό Πανεπιστήμιο τής Κάν και υπεύθυνος σεμιναρίου στήν EHESS.



# ΔΟΚΙΜΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ\*

του Άγγελου Ήλεφάντη

**Μ**οῦ ζητήσατε νά σᾶς μιλήσω γιά τόν δοκιμακό λόγο στήν ἐποχή μας. Καί θέλω νά σᾶς ἐξομολογηθῶ ἐκ προοιμίου ὅτι οὔτε «δοκιμιολόγος» εἶμαι οὔτε θεωρητικός ἤ μελετητής τοῦ εἴδους. Δέν εἶμαι παρά ἓνας ἀναγνώστης δοκιμίων, συνήθεια πού πολλοί ἔχουμε, ἀλλά πού δέν μοῦ προσδίδει κάποια ἐγκυρότητα ἤ ειδικότητα γιά τό εἶδος. Οἱ ιδέες μου εἶναι μᾶλλον συγκεχυμένες, καί μ' αὐτή τή σκευή θά προσπαθῶ νά σᾶς ἐκθέσω μερικές σκέψεις ἐλπίζοντας ὅτι στή συζήτηση πού θά ἀκολουθήσει, μέ τόν ἀντίλογό σας, θά μπορέσουμε κάπως καλύτερα νά περιγράψουμε τό εἶδος πού μᾶς ἀπασχολεῖ.

Γνωρίζω, ὅπως καί ἐσεῖς, ὅτι ὁ Μονταίνιος περίπου στά τέλη τοῦ 16ου αἰώνα εἰσήγαγε πρῶτος τόν ὄρο «essais» πού στή γλώσσα μας ἀποδόθηκε ὡς «δοκίμιο», πολύ εὐστοχα νομίζω. Τόν τίτλο αὐτό ἔδωσε στους τρεῖς τόμους τῶν ἑκατόν ἐπτὰ γραπτῶν του περὶ διαφόρων θεμάτων, πού δέν ἔχουν μεταξύ τους καμία θεματική ἐνότητα. Ὡστόσο, ὁ ἴδιος δέν ἀποπειράθηκε νά δώσει κάποιον ὀρισμό σέ αὐτό τό εἶδος πεζοῦ λόγου πού διακονοῦσε, ὥστε νά τό ξεχωρίσει ἀπό ἄλλα. Ἴσως εἶχε στό νοῦ του τόν πειραματισμό, τή δοκιμή, τήν πρώτη προσέγγιση καί τήν ἐπαναπροσέγγιση ἑνός θέματος, ἴσως τή δοκιμασία στό ἐργαστήρι τῆς δημοσιότητας, τήν ἐκθεση τοῦ γράφοντος καί τῶν ἀπόψεών του στήν κριτική, ἄρα καί τό πιθανό κόστος. Ἴσως, πάλι, ἐννοοῦσε ὅτι τό γράψιμό του μοιάζει μέ τήν τεχνική τῆς μαγειρικής πού, γιά νά κάνει νόστιμο τό φαγητό, δέν ἀρκεῖται στή συνταγή, τή γνώση, τά καλὰ ὑλικά, ἀλλά, ἐνῶ ἐπεξεργάζεται μέ τήν πυρά τά φαγώσιμα, ἐνῶ τά προετοιμάζει, τά βράζει, τά ψήνει, τά τοιγαρίζει, τά τηγανίζει, τά καθουρδίζει, τά σωτάρει, πρέπει συνεχῶς νά δοκιμάζει τό φαῖ καί νά τό ξαναδοκιμάζει, κι ἐνῶ συνεχῶς ἀμφιβάλλει γιά τό ἀποτέλεσμα, μόνο ἀπό τήν ἐκφραση τέρψης πού παίρνουν τά πρόσωπα τῶν καλεσμένων της καί ἀπό ἐκεῖνα τά

μικρά ἡδονικά ξεφωνητά τους θά πειστεῖ ὅτι πέτυχε στό σκοπό της, κι ὄχι ἀπό τά κοπλιμένα καί τά λόγια ἀδροφροσύνης πού εἰθισται νά τῆς ἀπευθύνονται γιά τίς μαγειρικές της δεξιότητες. Ἴσως γιά τόν ἴδιο λόγο ὁ Σεφέρης ἐπέγραψε «δοκιμές» θεωρητικά γραπτά του γιά τήν τέχνη του, τήν τέχνη τῶν ὁμοτέχνων του, τή γλώσσα.

Ὁ Μονταίνιος λοιπόν δέν ὄρισε τό εἶδος πεζοῦ λόγου πού εἰσήγαγε, ἀλλ' οὔτε ὅσοι τό καλλιέργησαν μετὰ ἀπ' αὐτόν. Ἐγώ τουλάχιστον δέν γνωρίζω κάποιον ἐπαρκῆ καί συνεκτικό ὀρισμό, παρόλο πού ἐλάμπρυναν τό εἶδος αὐτό ἐνδοξοὶ δοκιμογράφοι ὅπως ὁ Σαίν Μπέβ, ὁ Πασκάλ, ὁ Φενελόν, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσώ, ὁ Τζῶν Λόκ, ὁ Χιούμ, ὁ Χόμπς, ὁ Νίτσε, ὁ Σάρτρ, ὁ Ἐλιοτ, οἱ στοχαστές τῆς σχολῆς τῆς Φραγκφούρτης κι ἄλλοι πολλοί, οἱ δικοί μας ὅπως ὁ Καταρτζής, ὁ Κοραῆς, ὁ Ροῦδης, ὁ Ψυχάρης, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Δελμούζος, ὁ Σκληρός, ὁ Τερζάκης, ὁ Κ.Θ. Δημαρᾶς, ὁ Παπανοῦτσος, ὁ Μαρωνίτης, ὁ Φ. Ἡλιού, ὁ Ἀσδραχᾶς. Οὔτε στά λεξικά μπόρεσα νά βρῶ κάποιον ἐπαρκῆ ὀρισμό γιά τό δοκίμιο. Πρόχειρα σταχυολογῶ:

*Petit Larousse*: «μικρό κείμενο πού ἐξαντλεῖ τό περιεχόμενό του».

*Petit Robert*: «εἶδος πεζοῦ λόγου, ἐλεύθερης ἐπεξεργασίας πού δέν ἐξαντλεῖ τό θέμα του».

*Τεγόπουλος-Φυτράκης*: «Γραπτό μικρῆς ἔκτασης ἀναφερόμενο σέ εἰδικό θέμα».

*Ἐμ. Κριαρᾶς*: «Σύνγραμμα περιορισμένης ἔκτασης πού πραγματεύεται ἐλεύθερα ἓνα ζήτημα χωρίς νά ἐξαντλεῖ τό θέμα, καί πού ἀπηχεῖ προσωπικές ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα».

*Μπαμπινιώτης*: «Κείμενο περιορισμένης ἔκτασης πού πραγματεύεται συγκεκριμένο θέμα ἀπό διάφορους χώρους (κοινωνία, ἐπιστήμη, πολιτική, τέχνη κ.λπ.), χωρίς νά τό ἐξαντλεῖ καί τό ὁποῖο ἀποδίδει μέ σαφήνεια τίς ἀπόψεις τοῦ γράφοντος».

*Λεξικό Ἰδρύματος Τριανταφυλλίδη*: «Φιλολογικό, ἐπιστημονικό ἢ κριτικό κείμενο, μέ περιορισμένη ἔκταση, πού πραγματεύεται ἓνα συγκεκριμένο θέμα χωρίς ὅμως νά τό ἐξαντλεῖ σέ πλάτος καί σέ βάθος».

Βλέπετε: τά ἀποδιδόμενα ἀπό τούς λεξικογράφους

\* Ὁμιλία (ξαναδουλεμένη) πού ἔγινε στήν Τρίπολη στίς 11.1.1999, σέ ἐκδήλωση τήν ὁποία διοργάνωσε ἡ Θεατρική Ὁμάδα Τριπόλεως καί τό βιβλιοπωλεῖο Ὁρα. Δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά στό περιοδικό *Νέα Ἐστία*, τεῦχος 1716, Ὀκτώβρης 1999, σελ. 317-326.

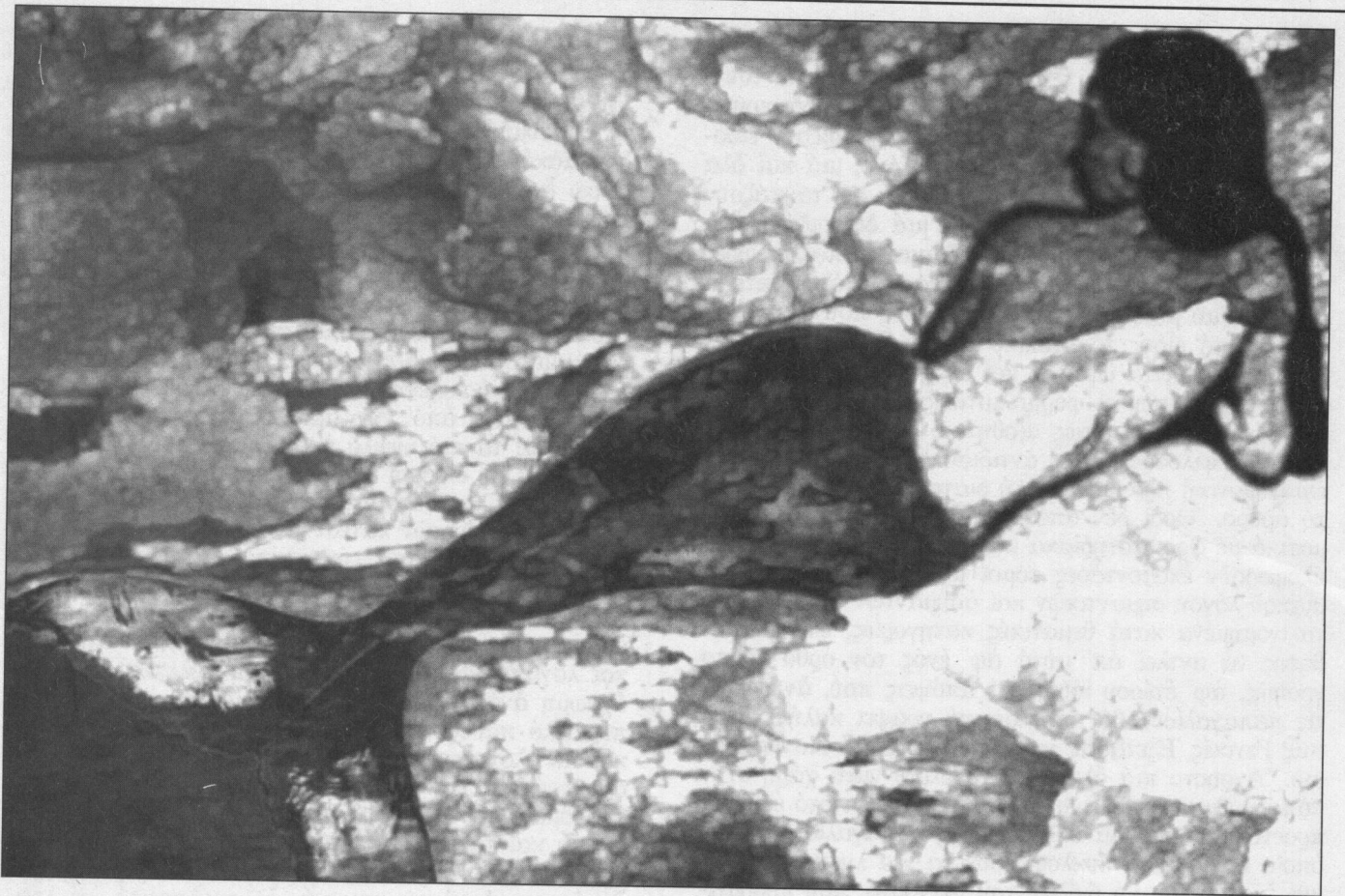


χαρακτηριστικά στο δοκίμιο, όπως «μικρή έκθεση», «ειδικό θέμα», «δέν εξαντλεί τό περιεχόμενό του», «αποδίδει τίς απόψεις του γράφοντος», «συγκεκριμένο θέμα από διάφορους χώρους»(!) δέν όρίζουν ειδο-λογικά τόν όνομαζόμενο δοκιμακό λόγο, μιά και όλα αυτά τά γνωρίσματα μπορεί θαυμάσια νά ταιριάζουν σέ μιά έπιστημονική πραγματεία, μιά διατριβή ή ένα άρθρο. Μερικοί από εσάς έχετε βασανίσει πολλές ώρες τούς μαθητές σας προσπαθώντας νά τούς εξηγήσετε τί έστι δοκίμιο μέ βάση κάμποσες σελίδες πού αφιερώνει σέ αυτό τό είδος τό σχολικό βιβλίο *Έκφραση-Έκθεση*. Ίδια ασάφεια υπάρχει και εκεί, ενώ από τήν άλλη μεριά κυριαρχούν οι φορμαλιστικές κατηγοριοποιήσεις και οι κατατάξεις όπως αισθητικό δοκίμιο, διδακτικό, πολιτικό, φιλοσοφικό, σέ αντιδιαστολή πάντα πρός τήν έπιστημονική πραγματεία, τή διατριβή, τήν έπιφυλλίδα, τό άρθρο. Όσοι δέν από σās ασχοληθήκατε επαγγελματικά μέ φροντιστηριακά μαθήματα γνωρίζετε ότι κυκλοφορούν εκατοντάδες τόμοι μέ άποσπάσματα δοκιμακού λόγου σημαντικών και άσήμαντων συγγραφέων, ταξινομημένα κατά θεματικές κατηγορίες, ώστε ο μαθητής νά άντλεί άπ' αυτά άφ' ενός τόν όρθό τρόπο γραφής, άφ' έτέρου ιδέες και απόψεις πού, άν σωστά τίς παπαγαλίσει, θά μπορέσει νά γράψει καλή έκθεση στις Γενικές Έξετάσεις για νά περάσει στο Πανεπιστήμιο. Άχρηστο πιά όλο αυτό τό υλικό γιατί χάρη στην «άπορρύθμιση» Άρσένη οι μαθητές πρέπει στο έξής νά προετοιμάζονται για άλλου είδους παπαγαλία, για τήν οποία άρχισαν νά κυκλοφορούν τά νέα λυσάρια. Άλλά και ένα σημαντικό βιβλίο, του Άντόρνο, πού πρόσφατα μεταφράστηκε στή γλώσσα μας μέ τίτλο *Τό δοκίμιο ως είδος*, παρά τίς αλλεπάλληλες προσεγγίσεις, συχνά θολές και στρυφνές, δέν όρίζει τόν δοκιμακό λόγο. Μās λέει μόνο ότι διαφέρει από τήν έπιστημονική πραγματεία, ότι «άντλεί πλήρη συμπεράσματα από τήν κριτική στο σύστημα», ότι «στή σφαίρα τής σκέψης μόνο τό δοκίμιο άμφισβήτησε μέ έπιτυχία τήν άπόλυτη προνομία τής μεθόδου» και ότι, τέλος, «αυτό πού καθορίζει τό δοκίμιο είναι ή ένότητα του άντικειμένου του, μαζί μέ τήν ένότητα τής θεωρίας και τής έμπειρίας πού έχουν μετοικήσει στο άντικείμενο».

Αυτές οι σκέψεις ωστόσο δέν όρίζουν τό δοκίμιο. Άς τίς ελέγξουμε μέ ένα μόνο παράδειγμα. Όλοι θά αναγνώριζαν ότι τό *Κεφάλαιο* του Μάρξ αποτελεί κριτική στο καπιταλιστικό σύστημα και συνάμα κριτική τής έπιστήμης πού όνομάζεται Πολιτική Οικονομία. *Κριτική τής πολιτικής οικονομίας* είναι μάλιστα ο υπότιτλος του *Κεφαλαίου*. Άπ' ό,τι ξέρω όμως κανείς δέν κατατάσσει τό *Κεφάλαιο* στα δοκίμια. Αυτά πού λέει ο Άντόρνο δέν είναι παρά μιά αντίδραση εναντίον των τεσσάρων κανόνων πού καθιέρωσε ο Λόγος περί τής μεθόδου του Ντεκάρτ, μιά φιλοσοφική άμφισβήτηση του καρτεσιανού όρθολογισμού και όχι ή έννοιολόγηση ενός είδους του πεξού λόγου. Ο ίδιος ο Ντεκάρτ άλλωστε χαρακτηρίζει τό *Λόγο περί τής μεθόδου* «δοκίμιο».

Μέ τά όσα είπα ως τώρα θά μπορούσατε νά βγάλετε τό συμπέρασμα ότι ύποστηρίζω πως δέν υπάρχει δοκιμακός λόγος. Παρόλο πού κι εγώ δέν μπορώ νά δώσω έναν σαφή και συνεκτικό όρισμό του δοκιμακού λόγου δέν διατείνομαι ότι δέν υπάρχει δοκίμιο. Και υπάρχει και είμαι έραστής του. Η δυσκολία του όρισμού βρίσκεται στο γεγονός ότι τά περιεχόμενα, τά θέματα, οι μέθοδοι, τό ύφος, τά γλωσσικά μέσα είναι τόσο πολλά όσο περίπου και οι δοκιμογράφοι ή έστω οι δοκιμογράφοι μιάς όρισμένης διανοητικής ευαισθησίας σέ μιά όρισμένη εποχή. Έτσι έχουμε παραδείγματα πού πάνε από τήν άμπελοφιλοσοφούσα «έκθεση ιδεών» ως τά πιά ύψηλά έπιτεύγματα του ανθρώπινου νου από τή σκληρή και κατεδαφιστική κριτική τής ύπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων ως τήν ένθερμη συνηγορία υπέρ των κατεστημένων θεσμών, ιδεολογιών και συστημάτων από τήν άνυποψίαστη περιφρόνηση εκ μέρους του γράφοντος των έπιστημονικώς έγνωσμένων ως τή στέρεη θεμελίωση πάνω σέ έπιστημονικές έννοιες, πορίσματα και έρευνες από τή συστηματική και λογική έκθεση ως τήν έμπαθή πολεμική, από τήν άχρωμη ανάπτυξη ως τήν ειρωνεία, τό σαρκασμό, τό πυρετικό πάθος. Και οι μεγάλοι του είδους, ενώ δέν κάνουν λογοτεχνία, ενώ δέν άφίστανται από τήν αυστηρότητα τής έννοιολόγησης και τά έπιστημονικώς έγνωσμένα, δέν διστάζουν ωστόσο νά χρησιμοποιούν άκόμη και τά μέσα τής λογοτεχνικότητας όπως ή μεταφορά, ή παρομοίωση, ή μετωνυμία, ή αλληγορία. Ύπάρχουν δοκίμια στρυφνά, άλλα γλαφυρά, μέ λεξιλαγνική καλλιπέπεια κι άλλα γραμμένα μέ άπίστευτη απλότητα, οι φράσεις τους είναι τόσο κοντά στα πράγματα και στα προβλήματα, σάν νά τά ζωγραφίζουν. Ο Μονταίνιος λέει κάπου ότι οι λέξεις πρέπει νά είναι «σάν τά πέταλα πού τά καρφώνουν στις όπλές των άλόγων», εικόνα τής «καρφωμένης λέξης» πού τή βρίσκουμε και σ' ένα στίχο του Μανόλη Άναγνωστάκη.

Αυτή ή πολυμορφία του δοκιμακού λόγου, των θεμάτων του, των τρόπων έκφορας του λόγου, ή ποικιλία των ύφολογικών περιπτώσεων, ενώ δέν μās παρέχει κάποια καθολικά και άντικειμενικά γνωρίσματά του, μās ύποχρεώνει νά τόν προσεγγίσουμε μέσα από τή διαδικασία παραγωγής και άφ' έτέρου μέσα από τή διαδικασία παραγωγής του. Τόσο λοιπόν ή ιστορία του δοκιμακού λόγου όσο και ο τρόπος μέ τόν όποιο παράγεται τό δοκίμιο μās όδηγούν στο συμπέρασμα ότι, σέ κάθε περίπτωση, συνιστά μιά κριτική παρέμβαση. Ο δοκιμακός λόγος θέλει νά είναι κριτικός, άν και φυσικά ή κριτική δέν έχει ως μόνο τρόπο έκφορας τής τό δοκίμιο έπιχωριάζει και στον έπιστημονικό λόγο μιά και ή έπιστήμη άναπτύσσεται μέσα από τήν κριτική των έπιστημονικών σφαλμάτων, των άθεμελιωτων απόψεων και των άσαφών έννοιολογήσεων. Θέλω όμως νά τονίσω ότι άνεξάρτητα από τήν ιδιοσυγκρασία του δοκιμογράφου και τό γλωσσικό του



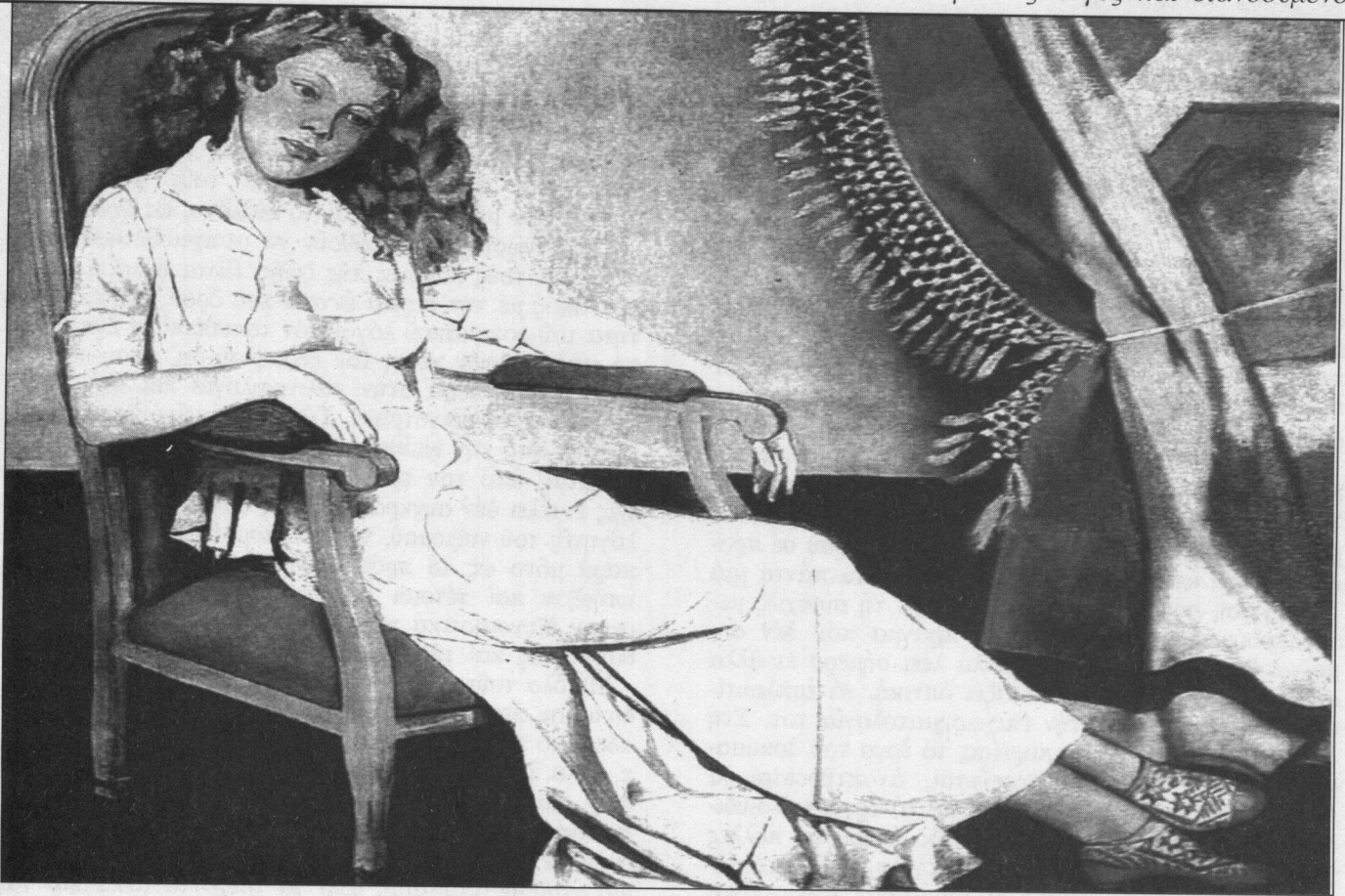
ἕφος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἔχουμε νὰ κάνουμε μέ-  
τόν «γλυκομίλητο» καὶ διδακτικὸ Κοραΐ ἢ τὸν ἀνελέη-  
τα σαρκαστικὸ Ροΐδη, τὸν ὄραματικὸ Ρουσσώ ἢ τὸν  
πολεμικὸ Βολταίρο, τὸν προγραμματικὸ Ψυχάρη, τὸν  
ἐπιστημονικὸ Κ.Θ. Δημαρά ἢ τὸν στοχαστικὸ Σεφέρη,  
σὲ κάθε περίπτωση ἢ ὑποκειμενικὴ ἀλήθεια τοῦ δοκι-  
μογράφου εἶναι ἢ ὑπεράσπιση κάποιων ἰδεῶν, ἰδεῶν  
πολιτικῶν, αἰσθητικῶν, βιοθεωρητικῶν ἢ φιλοσοφικῶν,  
δικῶν τοῦ ἰδεῶν. Ὁ δοκιμογράφος εἶναι, ἄς μοῦ ἐπι-  
τραπεῖ ἢ ντεμοντέ πλέον ἔκφραση, στρατευμένος· παίρ-  
νει τὸ μέρος κάποιων ἰδεῶν, κάποιων ἀξιῶν, παίρνει  
τὸ μέρος τῶν δικῶν τοῦ ἰδεῶν καὶ ἀξιῶν. Ἰδεῶν καὶ  
ἀξιῶν πού δέν σημαίνει ὅτι αὐτὲς ἀφοροῦν μόνο τὸν  
ἑαυτὸ του, ἀλλὰ ἔχουν νὰ κάνουν μέ γενικότερα σύ-  
νολα: τάξεις, παρατάξεις, ἔθνη, σχολές, ἀκόμη κι ὁλό-  
κληρη τὴν οἰκουμένη, μιά καὶ συχνά ὑπερασπίζεται  
ἀλήθειες καὶ ἀξίες πού τίς θεωρεῖ οἰκουμενικές. Θά  
ὑποστήριζα τὴν ἄποψη ὅτι ἢ ὑποκειμενικὴ ἀλήθεια  
τοῦ δοκιμογράφου, ὁ τρόπος του, εἴτε πραγματεύεται  
θέματα τῆς πολιτικῆς εἴτε τῆς τέχνης, τῆς ἱστορίας ἢ  
τῆς βιοθεωρίας, εἶναι ὁ κατ' ἑξοχὴν τρόπος τῆς δημό-  
σιας παρέμβασης ἐκείνης τῆς κατηγορίας ἀνθρώπων  
τῶν γραμμάτων πού ὀνομάστηκαν διανοούμενοι.



Ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ μιά παρέμβαση. Ἡ ἱστορία  
τοῦ ὄρου «διανοούμενος» μᾶς παραπέμπει στὴν ὑπό-  
θεση Ντρέυφους, ὅταν ἐπτά ἄνθρωποι τῶν γαλλικῶν  
γραμματῶν καὶ τῆς πολιτικῆς (Ἐμίλ Ζολά, Ζάν Ζωρές,  
Λεόν Μπλούμ, Μαρσέλ Προύστ, Ἀνατόλ Φράνς, Γκα-  
στόν Λανσόν καὶ Κλεμανσώ) συνυπέγραψαν τὸ 1898  
τὸ «Μανιφέστο τῶν διανοουμένων» γιὰ νὰ ὑποστηρί-  
ξουν τὸν ἄδικο καταδικασμένο ἐπὶ ἐσχάτη προδοσία  
λοχαγὸ Ντρέυφους. Καί δι' αὐτῆς τῆς συνηγορίας  
προέβαλαν καὶ ὑποστήριξαν τίς ἀξίες τῶν ἀνθρωπίνων  
δικαιωμάτων, τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς δικαιοσύνης.  
Ἦταν ἢ πρώτη φορά πού τὸ ἐπίθετο διανοούμενος  
χρησιμοποιήθηκε ὡς οὐσιαστικὸ (intellectuel)· κι αὐτὴ  
ἢ χρήση πέρασε σὲ ὅλες τίς γλῶσσες, σ' ὁλόκληρο τὸν  
20ό αἰῶνα.

Ὁ ὄρος βέβαια δοκίμιο ὑπάρχει ἤδη ἀπὸ τὸν 16ο  
αἰῶνα καὶ στό μεταξύ καλλιεργήθηκε σὲ ὑψηλὸ ἐπίπε-  
δο ἀπὸ μεγάλους διανοητές σὲ ὅλες τίς εὐρωπαϊκὲς  
γλῶσσες καὶ σὲ ὅλες τίς πολιτικοκοινωνικὲς συνάψεις,  
ἰδιαιτέρως στό κλίμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ κι  
ὑστερα. Ἀπὸ τὰ τέλη ὡστόσο τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ σὲ  
ὁλόκληρο τὸν 20ό ὁ δοκιμακὸς λόγος γίνεται ὁ τρό-  
πος ἔκφρασης τοῦ διανοουμένου. Οἱ διανοούμενοι, συ-  
χνά ἢ κατὰ κανόνα, εἶναι σημαντικοὶ ἄνθρωποι τῆς





τέχνης και της επιστήμης. Από τό κύρος πού απέκτησαν στην τέχνη τους ή στην επιστήμη τους άντλούν την έγκυρότητά τους· αυτή είναι κατά κάποιο τρόπο ή προϋπόθεση πού τούς παρέχει τή μεγάλη ακρόαση, τούς νομομοποιεί νά λαμβάνουν δημόσια τό λόγο και νά υπερασπίζονται ιδέες και άξίες πού πάνε πέρα από την επιστήμη τους και την τέχνη τους. Πιό σαστά: ή επιστημονική ή ή καλλιτεχνική τους άξία «ύποχρεώνει» τόν κόσμο νά τούς διαβάξει κι ένδεχομένως νά τούς αποδέχεται. Γι' αυτό δέν άπευθύνονται σέ μία όρισμένη κοινότητα ανθρώπων, μέ την προσίδια σ' αυτήν την κοινότητα γλώσσα, αλλά σέ όλον τόν κόσμο. Ο καλλιτέχνης-διανοούμενος και ο επιστήμονας-διανοούμενος, για ν' άπευθυνθούν σέ όλο τόν κόσμο, γίνονται δοκιμογράφοι. Ως καλλιτέχνης-διανοούμενοι δέν ζωγραφίζουν, δέν γράφουν ποιήματα· κι άν είναι επιστήμονες-διανοούμενοι δέν αναλύουν μέ επιστημονικά μέσα τή θεωρία της εξέλικτικής ή τά πορίσματα της βιολογίας μιλώντας στον πολύ κόσμο. Χρησιμοποιούν π.χ. την εξέλικτική για νά διαλύσουν κάποιους καταγωγικούς μύθους, την κοσμολογία για νά δείξουν ότι τό σύμπαν πάει πολύ πέρα από τόν πεπερασμένο κόσμο της έμπειρίας, την ιστορία για νά δείξουν ότι ο ιστορικός χρόνος ή τά ανθρώπινα προβλήματα δέν

αρχίζουν μέ τή γέννησή μας και διάφορα άλλα. Ο Ψυχάρης για παράδειγμα, όντας σημαντικός γλωσσολόγος, χρησιμοποιεί τις γλωσσολογικές γνώσεις του για νά ύποστηρίξει μέ πάθος τή γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στρατεύεται σ' αυτήν την ιδέα και γίνεται διανοούμενος. Ο Κοραής για νά υπερασπιστεί την έθνική ανεξαρτησία του ύπόδουλου έλληνισμού χρησιμοποιεί την άρχαιογνωσία του και την έλληνομάθειά του. Ο Δημήτρης Γληνός χρησιμοποιεί τις κοινωνιολογικές και τις ιστορικές του γνώσεις για νά δείξει *Τί είναι και τί θέλει τό ΕΑΜ*, αυτό τό έξοχο δείγμα πολιτικού δοκιμίου στό όποιο, πραγματικά, οι λέξεις είναι «σάν τά πέταλα πού τά καρφώνουν στις όπλές των άλόγων».

Η καλλιέργεια του δοκιμακού λόγου και ή λειτουργία του διανοούμενου πάνε χέρι χέρι. Ο δοκιμακός λόγος φτιάχνει τόν διανοούμενο και ο διανοούμενος τό δοκίμιο. Δέν ύπήρξε ποτέ κάποιο Πανεπιστήμιο τό όποιο νά χορηγεί πτυχίο διανοουμένου. Ο διανοούμενος γίνεται μέσα από την καλλιέργεια του δοκιμακού λόγου, του πιό πρόσφορου τρόπου νά άπευθυνθεί σέ όλον τόν κόσμο πού δέν κατέχει, όπως είναι φυσικό, τις ειδικές γλώσσες ή τά ιδιαίτερα ιδιώματα.

Ο δοκιμακός λόγος είναι πάντοτε δημόσιος. Μέ τόν

ὄρο «δημόσιος» ἐννοῶ, κάπως καταχρηστικά, ὅτι ὁ οἰοσδήποτε μπορεῖ νά τόν γνωρίσει χωρίς νά προϋποτίθεται ἐπαγγελματική ιδιότητα ἢ θεσμική ἔνταξη σέ μιὰ κοινότητα (π.χ. «κοινότητα» τῶν φιλοσόφων ἢ τῶν πανεπιστημιακῶν ἢ τῶν βιολόγων) οὔτε κἀν εἰδικές γνώσεις. Ὁ δοκιμακός λόγος ὡς πρὸς τοὺς ἀποδέκτες του εἶναι λόγος ἀνοιχτῶν ὀριζόντων, θέλει νά διεισδύσει παντοῦ, νά πείσει παντοῦ, νά στρατολογήσει ἀπὸ παντοῦ. Γι' αὐτό καὶ κατὰ κανόνα χρησιμοποιεῖ τὰ δημοσιογραφικά μέσα, ἰδίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἡ τυπογραφικὴ τεχνολογία ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὴν ἐφημερίδα, στὸ φυλλάδιο, στὸν Τύπο νά ἀναπαράγονται σέ πολλές χιλιάδες ἀντίτυπα.

Τό μέσον ὅμως πού χρησιμοποιεῖ ὁ δοκιμογράφος-διανοούμενος, δηλαδή ὁ ἡμερήσιος καὶ ὁ περιοδικὸς Τύπος, τόν προσδιορίζει. Τό μέσον τόν περιορίζει σέ μιάν ὀρισμένη ἔκταση γραπτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου σέ προσωρινότητα ἐπεξεργασίας. Τό δοκίμιο εἶναι πάντα μιὰ προσέγγιση προσωρινή, τρέχει μαζὶ μέ τὴ συνεχῶς μεταλλασσόμενη πραγματικότητα, πράγμα πού δέν σημαίνει ὅτι ὁ δοκιμογράφος ἄλλα λέει σημεῖρα καὶ ἄλλα αὔριο. Μπορεῖ ὅμως νά ἀλλάξει ὀπτική, νά ἐμπλουτίσει ἢ νά μετατοπίσει τὴν ἐπιχειρηματολογία του. Στὴ διάρκεια μιᾶς ὀρισμένης πορείας, τὸ ἔργο τοῦ δοκιμογράφου, ἔτσι ὅπως συσσωρεύεται, ἀναπτύσσεται καὶ ἀλλάζει τὰ θέματά του, μοιάζει μέ τὸ ἔργο τοῦ κυβιστῆ ζωγράφου πού στὸ ἴδιο ἐπίπεδο ὑπερθέτει πολλές γωνίες παρατήρησης. Στόν πυρήνα του ὅμως ὁ δοκιμακός λόγος, ἢ πιὸ σωστά οἱ δοκιμακοὶ λόγοι, εἶναι λειτουργία κριτική, ἐμπλοκὴ μάχημὴ στὰ μεταλλασσόμενα πολιτιστικά, κοινωνικά καὶ πνευματικά δρώμενα. Λέγοντας ὅμως ἐμπλοκὴ ἐννοῶ μιὰ θέση μάχης, μιὰ θέση ἀγῶνα πού ἔλεγε ὁ Κάντ, μιὰ θέση μάχης μέσα στόν κόσμο. Γιατί, βέβαια, κανεὶς δέν ἀγωνίζεται ἐν κενῷ. Ὅλοι ἀγωνίζονται ἐναντίον ἀντιπάλων, ἔχοντας μαζὶ τους τόν δικό τους στρατό, τοὺς συμμάχους, τοὺς οὐδέτερους πού θέλουν νά πείσουν, νά τοὺς ἀποσπᾶσουν ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τῶν ἀντιπάλων. Γι' αὐτό οἱ δοκιμογράφοι, ἀνάλογα μέ τὴν ἰδιοσυγκρασία τους καὶ τὶς ἀνάγκες τους, θά χρησιμοποιήσουν ὅλα τὰ προσίδια στό λόγο καὶ στὴ γλώσσα μέσα: τὸ στοχασμό, τὶς ἐννοιες, τὸ ἐπιχείρημα, τὶς γνώσεις, τὴν εἰρωνεία, τὴν καλλιτέπεια, τὴν ἠθική, τὴν πολεμική, τὴ λογοτεχνικότητα, τὴν πανουργία, τὰ λογοπαίγνια, τὰ τεχνάσματα τοῦ λόγου, τὴν ἀφαίρεση, τὸν ἐκφοβισμό (τόσο συνηθισμένος στόν πολιτικό-προπαγανδιστικὸ λόγο, καὶ κανόνας στόν θεολογικό), τὴν ἀπὸ μνήμης ἀναφορὰ σέ κάποιους πότε ἐν πνεύματι ἀληθείας καὶ πότε διαστρεβλωτικά, τὴ μεγαλόστομη ρητορεία, τὸ μελοδραματισμό, τὸ παίξιμο (ἢ actio τῆς ἀρχαίας ρητορικῆς). Τό δοκίμιο δέν ἔχει κανόνες: εἶναι «ἀνευ ὄρων καὶ ἀνευ ὀρίων», πράγμα πού δέν σημαίνει βέβαια ὅτι εἶναι ἔκφραση τῆς μπουρδολογίας. Καὶ ἐπειδὴ ὅλα τοῦτα διεξάγονται στό ἐπίπεδο τοῦ δημόσιου λόγου, τοῦ ἀπευθυντέου λόγου —μὰ ὑπάρχει λόγος μὴ ἀπευθυντέος— τὸ δοκίμιο εἶναι τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ καὶ τὸ

πιὸ καλλιεργημένο εἶδος γραπτῆς συνομιλητικότητας, εἶδος «ἐπιστολῆς» χωρίς συγκεκριμένο παραλήπτη, εἶδος πού προεκτείνει, συμπυκνώνει, τιθασεύει, βάζει σέ τάξη τὴ θαβούρα τῆς προφορικῆς συνόμιλίας. Δεσμεύει καὶ δεσμεύεται. Δεσμεύει τοὺς φιλόλογους, αὐτοὺς πού μέ τὸ λόγο καὶ τὸ διάλογο, ὡς γράφοντες καὶ ἀναγνώστες, προσπαθοῦν νά στοιχειοθετήσουν τὶς ἀξίες καὶ τοὺς κανόνες τῆς ζωῆς. Εἶναι δηλαδή λόγος πολιτικός μέ τὴν εὐρεία ἐννοια τοῦ ὄρου. Ἡ πολιτικότητα τοῦ δοκιμακοῦ λόγου τόν τοποθετεῖ σέ ἓνα ὀριακό σημεῖο, στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ ἀπ' ὅπου εὐκολα μπορεῖ νά ἐκπέσει στὴν πολιτικολογία καὶ στὴν προπαγανδιστικὴ κοινοτοπία. Τὰ πάντα κρίνονται ἐπὶ τῆς οὐσίας, ἀπὸ τὴν ὑπόθεση πού ὁ δοκιμογράφος ὑπερασπίζεται, ἀπὸ τὸν τρόπο πού τὰ ὑπερασπίζεται. Κανεὶς ἐντέλει δέν συγκράτησε τοὺς δοκιμογράφους-ἀπολογητὲς τοῦ ναζισμοῦ, τοῦ ρατσισμοῦ, τοῦ σταλινισμοῦ παρά μόνο ὡς τὸ πρὸς ἀποφυγὴν παράδειγμα. Γιατί ὑπῆρξαν καὶ τέτοιοι μεγάλοι κήνησορες πού ὑπαγόρευαν ἐξουσιαστικά τοὺς κανόνες τῆς ἰδεολογικῆς καθαρότητας καὶ τῆς ὀρθοφροσύνης.

Μέ ὅλα τοῦτα δέν μπόρεσα νά δώσω ἓνα ὀρισμὸ τοῦ δοκίμιου παρόλο πού ἐπανελάβα πολλές φορές ὅτι τὸ «δοκίμιο εἶναι» καὶ πάλι τὸ «δοκίμιο εἶναι» τοῦτο καὶ τ' ἄλλο. Νά προσθέσω παρά ταῦτα κάτι ἀκόμη. Συνήθως διαβάζουμε τὰ δοκιμακὰ κείμενα ὄχι μέ τὸν πρωινὸ καφέ μαζὶ μέ τὸ ξεφύλλιμα τῆς ἐφημερίδας, ἀλλὰ σέ ὥρα περισυλλογῆς, ὅταν θέλουμε νά πάρουμε μιὰ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὰ τρέχοντα ἀλλὰ καὶ νά ρίξουμε μιὰ ματιὰ ἀναστοχαστικὴ στὰ πράγματα τοῦ καιροῦ μας. Γιατί τὰ δοκίμια εἶναι συνυφασμένα μέ τὸν καιρὸ! Παρόλο πού τὰ δοκίμια τῶν μεγάλων δοκιμογράφων εἶναι διαχρονικῆς ἀξίας καὶ μιλοῦν πολὺ μετὰ τὴν ἐποχὴ πού γράφτηκαν, ὠστόσο, ὅλα ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τους, τὴν ἰδιαίτερη πνευματικὴ τῆς ἀτμόσφαιρα, τὴν ἀγωνία τῆς, τὰ διλήμματά τῆς, τοὺς στόχους τῆς, τὶς ἀναρωτήσεις τῆς. Ὅπως ἢ μουσικὴ πού ἀκοῦμε κάθε μέρα ἀπ' τὰ ραδιόφωνα, καὶ ἰδίως τὰ τραγούδια, ἀποδίδει κάτι ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ ρευστὸ τῆς ἐποχῆς μας ἔτσι καὶ τὰ δοκίμια εἶναι ὁ πνευματικὸς τῆς καθρέφτης. Χρονολογοῦνται καὶ χρονολογοῦν. Πόσο φτωχὴ εἶναι μιὰ κοινωνία χωρίς δυνατὰ τραγούδια, χωρίς δυνατὰ δοκίμια...



Νά συνοψίσω μέ μερικὰ συμπεράσματα πού δέν ἀναρροῦν τὴν ἀμηχανία μου: Ὁ δοκιμακός λόγος προσιδιάζει στὴν κριτικὴ λειτουργία τῶν διανοουμένων εἶναι λόγος κριτικὸς καὶ στρατευμένος: λειτουργεῖ στόν δημόσιο χώρο, σ' ἓνα πεδίο κοινωνικῆς συνομιλητικότητας. Καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοια ὁ δοκιμακὸς τρόπος διαπερνᾷ ἐγκάρσια καὶ ἄλλα εἶδη: ἐνυπάρχει καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ πραγματεία καὶ στὴν πολιτικὴ ἀνάλυση καὶ στόν φιλοσοφικὸ λόγο καὶ, ἐνίοτε, στόν δημοσιογραφικὸ. Συχνὰ τὰ ὄρια συγχέονται, δέν εἶναι βέβαιο

και κοινά αποδεκτό αν τό τάδε γραπτό είναι δοκίμιο ή εντάσσεται σε άλλο είδος.

Νά προσθέσω, επιλογίζοντας μιά προσωπική εμπειρία. Έτυχε νά έχω, εδώ και είκοσι τρία χρόνια, [τώρα, τριάντα χρόνια παρά κάποιους μήνες] τήν ευθύνη ενός περιοδικού, του *Πολίτη*, πού σε μεγάλο μέρος των σελίδων του φιλοξένησε δοκίμια. Πολλές εκατοντάδες ως τώρα. 'Απ' αυτήν τή θέση βλέπω ότι ό δοκιμακός λόγος όλο και λιγοστεύει, γίνεται όλο και περισσότερο ακαδημαϊκός, γέρνει όλο και περισσότερο κατά τή μεριά τής επιστημονικής πραγματείας. 'Από τήν άλλη μεριά, ενώ άβγατίζουν οι σελίδες των εφημερίδων, όλο και λιγοστεύει ό χώρος πού διατίθεται γιά μιά, έστω μικρής έκτασης, δοκιμακή ανάπτυξη. Κείμενο των 1.500 λέξεων σπανίζει. Τά κυριακάτικα φύλλα των εφημερίδων μας, ενώ καταδροχθίζουν άρκετά στρέμματα δάσους γιά τό χαρτί τους, όλο και περισσότερο αποβάλλουν από τίς σελίδες τους τή δοκιμογραφία. Κάποια περιοδικά πού τή διακονούν, όπως και ή ανά χείρας *Νέα Έστία*, δέν καταφέρνουν νά σπάσουν τό φράγμα ενός πολύ μικρού και μάλλον εξειδικευμένου κοινού. 'Ο κόσμος δέν διαβάζει, βλέπει.

Μπορεϊ ν' αλλάξει αυτή ή κατάσταση; Δέν ξέρω. Ούτε πιστεύω ότι μπορεϊ νά ξανάρθει εκείνος ό καιρός πού ό Ρουσσώ μοίραζε ό ίδιος τά δοκίμιά του στίς

γέφυρες του Παρισιοῦ στους διερχόμενους διαβάτες. Παραφράζοντας μιά παλιά ρήση του Ίσοκράτη θά μπορούσαμε νά πούμε ότι δέν είναι τώρα ό καιρός γιά κείνα πού ξέραμε. Και εκείνα γιά τά όποια είναι καιρός δέν ξέρουμε νά τά εκφράσουμε ή νά τά πράξουμε. Βέβαια μπορούμε νά δοκιμάσουμε, νά διακινδυνεύσουμε νέες δοκιμές, νά μπούμε σε νέες δοκιμασίες, νά επινοήσουμε νέα δοκίμια, νέες μορφές συνομιλητικότητας μέσα στον σύγχρονο δήμο. «Έχετε συναντήσει ρήτορες κάτω από τά σκήπτρα των βασιλέων;» ρωτούσε ό Σαίν Ζυστ στή δίκη πού όδήγησε αυτόν και τόν Ροβεσπιέρο στήν γκιλοτίνα, τήν 9η Θερμιδोर 1794. «'Οχι! Γύρω άπ' τούς θρόνους βασιλεύει ή σιωπή! Μόνο ανάμεσα στους ελεύθερους λαούς μπορεϊ κανείς νά υποφέρει από τό δικαίωμα νά πειθει τούς όμοίους του»! 'Ας προβληματιστούμε από τή μαγείρισσα και τόν τρόπο πού φτιάχνει τό φαϊ της, άς υποστούμε τό μαρτύριο νά πείσουμε τούς συμπολίτες μας γιά όσα νομίζουμε ότι αξίζει τόν κόπο νά τούς πείσουμε.

1. Αναφέρεται άπόν τόν Κωνσταντίνο Τσουκαλά στό *Η έξουσία ως λαός και ως έθνος*, Θεμέλιο, 'Αθήνα 1999, σελ. 161-162.

## ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ • ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ



ISBN 960-7909-67-4 • ΣΕΛ. 264 • ΤΙΜΗ: 15€

Slavoj Žižek

Η μαριονέτα και ο νάνος

Ο διαστροφικός πυρήνας του Χριστιανισμού

Ο συγγραφέας επιχειρεί μια διεξοδική ανάγνωση του σημερινού θρησκευτικού ασερισμού από την οπτική γωνία της λακανικής ψυχανάλυσης. Έρχεται κριτικά αντιμετώπος και με τις δυο κυρίαρχες εκδοχές της σημερινής πνευματικότητας -τον γνωστικισμό της Νέας Εποχής [New Age] και τον αποδομητικό λεβινάσιο Ιουδαϊσμό- και προσπαθεί να αποκαταστήσει τον «υλιστικό» πυρήνα του Χριστιανισμού. Ο τρόπος που προσεγγίζει τον Χριστιανισμό είναι απροκάλυπτα πολιτικός, διακρίνει δε στην παύλεια κοινότητα των πιστών την πρώτη εκδοχή μιας επαναστατικής συλλογικότητας.

Ασκληπιού 10, 106 79 Αθήνα • Τηλ. 210 36 16 528, Fax: 210 36 16 529 • e-mail: scripta@hellasnet.gr • www.scripta.gr

## ΚΑΤΑΘΕΤΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΜΝΗΣΗΣ...

τῆς Ἀνθῆς Καρρᾶ

**Α**φθονοῦν τὰ τελευταῖα χρόνια στά ράφια τῶν βιβλιοπωλείων τὰ βιβλία, τὰ μυθιστορήματα, οἱ μελέτες, τὰ περιηγητικά κείμενα καί τὰ καλοτυπωμένα φωτογραφικά λευκώματα πού ἔχουν ὡς ἀντικείμενο τούς διάφορους τόπους προέλευσης τῶν μικρασιατῶν προσφύγων καί ἀνταλλαγμένων. Γραμμένα ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀπό παιδιά καί ἐγγόνια προσφύγων, ἔρχονται νά πάρουν κατά κάποιον τρόπο τή θέση τῶν ποικίλων ἐνθυμήσεων, μονογραφιῶν περιοχῶν ἢ οἰκισμῶν, καί ἄλλων κειμένων μέ λαογραφικό, γλωσσολογικό, ἢ καί φιλολογικό περιεχόμενο, μέσα ἀπό τὰ ὁποῖα οἱ πρόσφυγες τῆς πρώτης γενιάς ἔνωσαν τήν ἀνάγκη νά καταθέσουν τή μνήμη τῶν πατρίδων τους ἀντιπαραβάλλοντες συχνά τήν παλαιά τους ζωή στήν καινούργια.

Ἡ πληθώρα αὐτῆ τῶν ἐκδόσεων δέν σηματοδοτεῖ μόνο μέσα ἀπό τήν ἐνσωμάτωση τῆς ἰδιαίτερης ἱστορικής καί πολιτιστικῆς μνήμης τῶν μικρασιατῶν προσφύγων στό ἐθνικό συλλογικό φαντασιακό τήν πλήρη τους ἔνταξη στό ἐλληνικό κράτος, ἀλλά καί ἀφήνει νά διαφανεῖ μιά ὄλο καί μεγαλύτερη ἀνάγκη τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας γιά ἀναθεώρηση, ἂν ὄχι ἀνακατασκευή, τῆς ἐπίσημης ἐθνικῆς ἀφήγησης.

Ἐλάχιστα, δυστυχῶς, ἀπό αὐτά ἔχουν νά προσθέσουν κάτι τό οὐσιαστικό στίς γνώσεις μας ἢ στήν ἀντίληψη μας γιά τούς τόπους καί τήν ἱστορία τους. Ἐλάχιστα ἀπό αὐτά μᾶς προκαλοῦν νά ριζούμε μιά διαφορετική ματιά, νά θέσομε ἐρωτήματα πού θά κλόνιζαν ἐνδεχομένως τήν ἀπόλυτη ἰσχύ τῆς ἀλήθειας πού μᾶς παραδόθηκε. Τά περισσότερα ἐπαναλαμβάνουν, μέ τό νέο βέβαια πολύχρωμο περιτύλιγμα τῶν καιρῶν μας, παλιά ἰδεολογικά σχήματα. Δυσκίνητα

ὅμως ἀπό τό βάρος τους, χωρίς τή βαθύτερη ἐμπειρική γνώση τῆς ἐποχῆς πού χαρακτήριζε τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων, οὔτε κἀν τίς ἀπαραίτητες ἱστορικές γνώσεις, ὄχι μόνο δέν συμβάλλουν, ὅπως διατείνονται, στή διάδοση τῆς μνήμης, ἀλλά καί κάνουν ὀρισμένες φορές ἀκόμα πιό πυκνό, πίσω ἀπό τό πέπλο τοῦ χρόνου, τό φάσμα ὅλων ὅσα παρασύρει ἡ λήθη ἐπειδή τὰ ἀποκλείει ὁ λόγος.

Ὅσοι ἐπιχειροῦν τό ταξίδι στά μέρη αὐτά ἔρχονται συνεχῶς ἀντιμέτωποι μέ ποικίλα ἐρωτήματα στά ὁποῖα ἡ ἐπίσημη ἐκδοχή τῆς Ἱστορίας ἀδυνατεῖ τίς περισσότερες φορές νά δώσει πειστικές ἀπαντήσεις. Καί αὐτό γεννᾷ, σέ ὅσους ἀντιστέκονται στό προφανές καί νοιώθουν τήν πρόκληση νά ἀναμετρηθοῦν μέ τό ἀθέατο, ἔντονη τήν ἐπιθυμία καί τήν ἀνάγκη νά ἔρθουν σέ ἐπαφή, εἰ δυνατόν, μέ αὐτούσιο τόν λόγο τῶν ἀνθρώπων πού ἔζησαν ἐκεῖ.

**Τ**ά δύο λευκώματα «Προκόπι» καί «Συνασός», πού ἐξέδωσε τό 2004 τό Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μέ τήν ἐμπνευσμένη ἐπιμέλεια τῆς Εὐαγγελίας Μπαλτά ἀποτελοῦν γιά τό λόγο αὐτό ἕνα ἀνεκτίμητο δῶρο.

Ἡ Εὐαγγελία Μπαλτά εἶναι ἐρευνήτρια ἱστορικός. Ἐχει περάσει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐρευνητικῆς της ἔως τώρα ζωῆς χωμένη στά ὀθωμανικά ἀρχεῖα, ἀναζητώντας τήν ἱστορική ἀλήθεια μέσα σέ σκοτισμένους ἱεροδικαστικούς κώδικες καί φορολογικά κατάστιχα. Ἐξέρει πόση σημασία ἔχει τό ἀρχεῖακό ὑλικό ἀλλά καί ἡ ματιά τοῦ ἱστορικοῦ πού τό ἀνασύρει, τό ἀφουγκράζεται, τό ταξινομεῖ, τό νοηματοδοτεῖ. Ἡ

Ευαγγελία Μπαλτά είναι συνάμα εγγόνι τουρκόφωνων ρωμιών προσφύγων από τό Προκόπι. Έχει μεγαλώσει με τίς αφηγήσεις τής προσφυγικής της καταγωγής. Η μικρή δισέγγονη τής Λισάφει Μουράτη απ' τό Ούργκιούπ (Προκόπι) ένωσε από παιδί με πόση δύναμη άγκιστρώνεται από τό λόγο ή άνθρωπινη ύπαρξη για νά μήν αφήσει τή λήθη νά συμπαρασύρει στή δίνη της αυτό πού ή ίδια άναγνωρίζει ως ουσία της. Ο μεσήλικος, όμως, σήμερα ιστορικός δέν άγνοεί πώς όσο και αν παραμένει δέσμιος τών «συγκυριών τής εποχής του», τό παρόν άτενίζει τό παρελθόν συνομιλώντας με τό μέλλον, γι' αυτό και δέν διαστάζει νά εκφράζει μέσα από τή δική του πάντα «κατασκευή» τήν αλήθεια.

Η άποδοχή εκ μέρους της μās πρότασης νά συμμετάσχει και αυτή στήν Τουρκία στή μελέτη τής ιστορίας, παλαιότερης και νεότερης, του τόπου καταγωγής της, στο πλαίσιο του προγράμματος «Kayakar» για τήν άποκατάσταση, προβολή και εκμετάλλευση τής ομώνυμης αρχαιότερης, έγκαταλελειμμένης πλέον σήμερα, συνοικίας του Προκοπιού, και ή διαπίστωση κατά τή διάρκεια τής έρευνας ότι ή αρχαική μαρτυρία πού προκύπτει από τή διερεύνηση τών αρχείων τής Τουρκίας (φορολογικά κατάστιχα, ιεροδικαστικούς κώδικες και κατάστιχα φόρου εισοδήματος) διασταυρώνεται με τήν προσφυγική μαρτυρία πού διασώζεται στο Αρχείο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, γέννησε τήν ιδέα ενός λευκώματος πού θά συγκέντρωνε όλο τό υπάρχον φωτογραφικό υλικό και θά τό σχολίαζε με τή συνδρομή τής προφορικής μαρτυρίας.

Αποτελεί πρόκληση νά έπεξεργασθεις ένα κείμενο συνταιριάζοντας εικόνες με καταγεγραμμένες μνήμες. Κι αυτό γιατί απαιτεί τή δημιουργία μίας νέας, προσωπικής πλέον «κατασκευής», πού στήν περίπτωση τής Ευαγγελίας Μπαλτά δέν μπορούσε παρά νά φέρει έντονα τή σφραγίδα τής ύποβολής πού έχουν άσκήσει και άσκούν πάνω της οι παλιές αυτές φωτογραφίες του τόπου καταγωγής της. Δεδομένου ότι ό κύριος όγκος τών φωτογραφιών πού άφορούν τό Προκόπι είναι μεταγενέστερες τής Ανταλλαγής, έδωσε στήν αφήγησή της τή μορφή ενός «Προσκυνηματος στήν Πάτριά Γη» με άφετηρία τό «Νέο Προκόπι», όπως μετονομάστηκε τό τσιφλίκι του Νόελ Μπέικερ στο Αχμέτ άγά τής Εύβοιας, τόπος μεταγκατάστασης τών ανταλλαγμένων, και χρησιμοποιώντας τον λόγο ως ύπόβαθρο τής «συγκίνησης του επισκέπτη-πρόσφυγα στον τόπο του», ανέθεσε ως έργο στον έαυτό της «νά καταθέσει τή μνήμη και τή συγκίνηση τής ανάμνησης».

Η διεξοδική της έρευνα τόσο στα Αρχεία του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών και τών διαφόρων προσφυγικών σωματείων, όσο και σε οικογενειακά αρχεία, προσωπικές συλλογές Ελλήνων και Τούρκων, στο αρχείο του Eugène Daleggio στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στο φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου

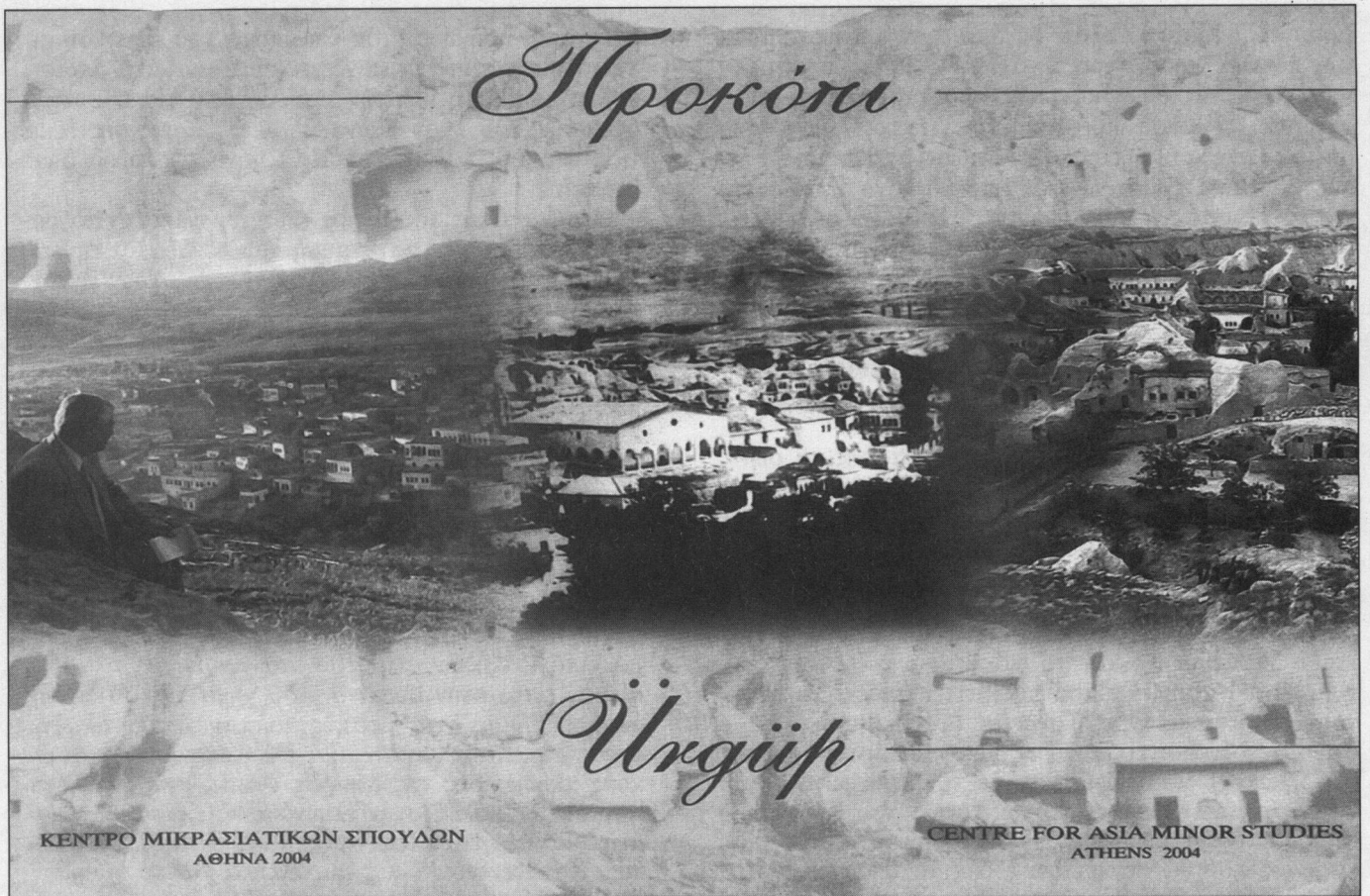
Μπενάκη, οδήγησε στον έντοπισμό του σχετικού με τήν περιοχή αυτή φωτογραφικού υλικού, τό όποιο καλύπτει ούσιαστικά τήν περίοδο από τίς τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα μέχρι τίς αρχές τής δεκαετίας του '60, και έχει έν μέρει μόνο έως τώρα δημοσιευτεί.

Ο σημαντικός του όγκος (288 συνολικά φωτογραφίες) επέβαλε τήν κατάτμησή του σε δύο ένότητες, και στή δημιουργία δύο, τελικά, λευκωμάτων αντί του ένός: ένα για τό Προκόπι και ένα για τή Σινασό. Η κατάτμηση αυτή άποβαίνει τελικά προς όφελος τής συνοχής του περιεχομένου του κάθε λευκώματος, μιά και άπηχεί τή διαφορά πού ύπήρχε ανάμεσα στους έλληνόφωνους Σινασίτες και τους τουρκόφωνους γείτονές τους Καστερνούς (Προκοπιώτες). Αν και έξι μόλις χιλιόμετρα χωρίζαν τό έλληνόφωνο χωριό τής Σινασού από τήν τουρκόφωνη διοίκηση του τόπου, τό Ούργκιούπ (Κάστρο για τους Σινασίτες),<sup>1</sup> ή άστικοποιημένη με έλληνικά και ρωμεία πρότυπα Σινασός, χάρη στήν οικονομική άνθηση τών συντεχνιών τών μεταναστών Σιναιοτών χαβιαράδων και μογιατζήδων στήν Κωνσταντινούπολη τον 19ο αιώνα, είναι στήν ουσία δημιούργημα τής σταδιακής άνάδυσης μιάς διαφορετικής πολιτισμικής αντίληψης στους εύρωστους οικονομικά έλληνόφωνους χριστιανικούς πληθυσμούς τής Μικράς Ασίας, μιάς αντίληψης πού όφειλε πολλά στήν έλληνόφωνη εκπαίδευση και στήν καλλιέργεια μέσω αυτής μιάς εθνικής ταυτότητας. Καταδεικνύει όμως παράλληλα και τό χάσμα πού είχε αρχίσει νά διανοίγεται ανάμεσα στους «προοδευτικούς» έλληνόφωνους χριστιανικούς πληθυσμούς τής Μικράς Ασίας και τους «συντηρητικούς» τουρκόφωνους, χριστιανούς ή μουσουλμάνους, γείτονές τους.<sup>2</sup>

Από τίς 123 φωτογραφίες πού περιλαμβάνει τό λεύκωμα «Προκόπι-Ürgüüp», 15 μόνο χρονολογούνται πριν από τήν Ανταλλαγή, ενώ για τίς 11 από αυτές, τίς φωτογραφίες τών υιών Πανταζίδη πού προέρχονται από τό λεύκωμα Σινασός (1924), ό επικείμενος ξεριζωμός είναι πλέον μία όρατή πραγματικότητα. Όλες οι ύπόλοιπες έχουν τραβηχτεί τριάντα περίπου χρόνια άργότερα, τό 1951, κατά τή διάρκεια του ταξιδιού του Στάθη Αλεξιάδη στήν «Πατρίδα», και λίγο άργότερα, τό 1952 και τό 1959, κατά τή διάρκεια ταξιδιών στήν Καππαδοκία τών συνεργατών του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών τής Ελένης Καρα-

1. «Τόσον μικρά, ώστε νά ακούωνται και αι καμπάνες των άκόμη», όπως μās λέει στο συγκινητικό του κείμενο-μαρτυρία ό Καστερνός Σ. Μεταξόπουλος στο τέλος του λευκώματος τής Σινασού.

2. Οι χαρακτηρισμοί δέν είναι δικοί μου, είναι του Σ. Μεταξόπουλου.

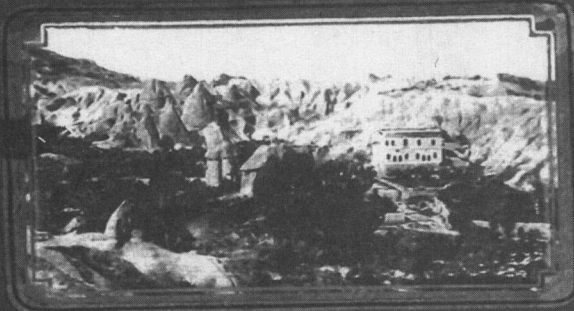


τζα, της Σόφης Αναστασιάδη και του Έρμολάου Δανηλίδη. Οι φωτογραφικές μαρτυρίες συμπιπτουν έτσι λίγο πολύ χρονικά με τις προφορικές μαρτυρίες που τις συνοδεύουν ως κείμενο, μιά και οι περισσότερες από αυτές έχουν ληφθεί την ίδια χρονική περίοδο.

Η διακοπή που επέβαλε ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος στη συστηματική διερεύνηση και μελέτη του –καπλαδοκικού σέ ένα πρώτο στάδιο– ελληνισμού, η οποία είχε ξεκινήσει δέκα μόλις χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή από τους συνεργάτες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών με έμπνευσιες τό ζευγος Μερλιέ, και φησικά οι ολέθριες συνέπειες του πολέμου στις ήδη σκληρά δοκιμασμένες μάζες των προσφύγων, είχαν καταστήσει επείγουσα την ανάγκη της συλλογής όσο τό δυνατόν περισσότερων αξιόπιστων μαρτυριών, και έντατικότερες τις έρευνες των συνεργατών του Κέντρου. Ο χρόνος παρέσχε στο διάβα του τή γενιά που είχε ολοκληρώσει τή ώριμότητά της στά πάτρια έδαφη και μπορούσε νά έλέξει τήν όρθότητα των πληροφοριών που έδιναν, όντες μεσήλικες πλέον, όσοι τά είχαν εγκαταλείψει νέοι.

Τριάντα χρόνια είχαν μεσολαθήσει από τή Μικρασιατική Καταστροφή και τήν Άνταλλαγή. Η Ελλάδα

και Τουρκία, μέλη και οι δύο του δυτικού μπλόκ, περνούσαν μιά σύντομη περίοδο ευφορίας στις σχέσεις τους, λίγο προτού ξεσπάσει ή λαίλαπα του Κυπριακού. Τά δεινά του πρόσφατου πολέμου και του Έμφυλιου μέ τά νέα πένθη και τις δραματικές έπιλογές που συσώρευσαν δέν είχαν έπιτρέψει στους διπλά ταλαιπωρημένους προσφυγικούς πληθυσμούς νά ριζώσουν όμαλά στις νέες τους πατρίδες. Ίσως όλα αυτά νά άνέστειλαν παλαιότερους φόβους, νά πυροδότησαν τή νοσταλγία, νά έδωσαν μεγαλύτερη κινητικότητα στη νέα γενιά. Τό γεγονός πάντως είναι ότι πολλοί έπιχείρησαν τά χρόνια αυτά τό ταξίδι της έπιστροφής. Τό έπιχείρησαν συνήθως όσοι είχαν αφήσει εκεί τις εύτυχισμένες παιδικές τους αναμνήσεις. Οι μεγαλύτεροι, ηλικιωμένοι πιά, ήταν πιό διστακτικοί. Κουβαλούσαν μέσα τους τήν πληγωμένη ύπερηφάνεια και τό παράπονο του ανθρώπου που τον έδιωξαν όριστικά από τόν τόπο του. Έπέστρεψαν μονάχα αν είχαν αφήσει κάτι πίσω, που ήλπιζαν νά ξαναβρουν. Τίποτα κοσμήματα κρυμμένα σέ μιά γωνιά του κήπου, κανένα εικόνισμα ή κάποιο χαμένο παιδί... Οι ιστορίες άφθονούν και από τις δύο όχθες του Αιγαίου. Τριγυρνούσαν για χρόνια από στόμα σέ στόμα, πριν γίνουν ταινίες, τή δεκαετία



## Συνασός

ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΑΘΗΝΑ 2004

του '60, μυθιστορήματα στις μέρες μας... Τότε άρχισαν να πηγαίνουν και οι συνεργάτες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών να δούν «τόν τόπο με τά μάτια τους».<sup>3</sup>

Είναι τά χρόνια πού, πρέσβης στην Άγκυρα, ο Γιώργος Σεφέρης θά έπισκεφθει την Καππαδοκία και θά μās δώσει τό σύντομο περιηγητικό του με τίς περιγραφές τών εκκλησιών και τών μοναστηριών πού έπισκέφθηκε, ως μαρτυρία ότι στά 1950 υπάρχουν ακόμη αυτά πού είδε, παρακινώντας άλλους πλέον αρμόδιους από αυτόν να κάνουν τό προσκύνημα στίς μονόπετρες εκκλησιές, και διαβεβαιώνοντάς τους ότι δέν είναι δύσκολο και ο κόπος δέν θά ήταν χαμένος, αφού οι άπλοι άνθρωποι πού συνάντησε, όπου κι αν πήγε στην Τουρκία, ήταν συγκινητικοί με την καλή τους καρδιά, με την τιμότητά τους.<sup>4</sup>

Αυτή την εποχή ξαναζωντανεύουν στά μάτια μας οι περισσότερες φωτογραφίες του πρώτου λευκώματος. Μιά εποχή πού τό ταξίδι, σπάνιο, δαπανηρό, και γι' αυτό προνόμιο τών ολίγων, αποκτά νόημα για τούς πολλούς μόνο από τή σπουδαιότητα του προορισμού του. Ταυτίζεται ακόμα με τό προσκύνημα, και οι φωτογραφίες έρχονται να άπαθανάτισουν την ιερότητά του.

Οι συνεργάτες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών αφήνουν να άποτυπωθει στίς φωτογραφίες τους ή περιέργεια του τουρίστα σε συνδυασμό με την έπισημονική εύσυνειδησία του έπιστήμονα πού έπιζητεί να έλέγξει και να συμπληρώσει τίς πληροφορίες του για τό χώρο. Έστιάζουν τόν φακό τους σε τοπία, συνοικίες, εγκαταλελειμμένα ή γκρεμισμένα σπίτια και εκκλησιές, και άλλες έπιμέρους αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες. Άπομονώνουν κάθε φορά θαρρείς τό αντικείμενό τους, έτσι ώστε να μπορεί να εκληφθει ως τεκμήριο του χθές μέσα στή διαχρονία τής γνώσης. Φέρουν στό νοῦ τή φράση εκείνη του Βάλτερ Μπένγιαμιν για τίς φωτογραφίες πού τράβηξε τό

3. «Δέν είδαμε τόν τόπο με τά μάτια μας» αναφέρει ή Μέλω Μερλιέ ως πρώτη και βασική έλλειψη τών πρώτων βιβλίων για την Καππαδοκία πού εξέδωσε προπολεμικά τό ΚΜΣ. Βλ. Μέλω Μερλιέ, *Τό Άρχείο τής Μικρασιατικής Λαογραφίας*, Άθήνα 1948, σ. 46.

4. Γιώργου Σεφέρη, *Τρείς μέρες στά μοναστήρια τής Καππαδοκίας*, εκδόσεις του Γαλλικού Ίνστιτούτου Άθηνών 78, Καππαδοκία 8, Άθήνα 1953, σ. 17.



1900 ο Atget τῶν δρόμων τοῦ Παρισιοῦ ἔρημων, ὅτι δηλαδή «γίνονται ἀποδεικτικά στοιχεῖα γιά τή δίκη τῆς ἱστορίας. Σέ αὐτό συνίσταται ἡ κρυφή πολιτική τους σημασία».<sup>5</sup> Τίς κοιτᾶς καί ἀναζητᾶς τρόπο πρόσβασης σέ αὐτές γιά νά μπορέσεις νά τίς κατανοήσεις. Ἀναζητᾶς τήν «πολιτική» καθοδήγηση μᾶς λεζάντας, τήν ὑπόρρητη μᾶς ἰδεολογίας.

Οἱ φωτογραφίες ἀντίθετα τοῦ Στάθη Ἀλεξιάδη ἐπικοινωνοῦν ἄμεσα μέ τόν ἀναγνώστη-θεατή, μεταδίδουν χωρίς περιστροφές τή χαρά καί τή συγκίνηση τῆς ἐπιστροφῆς. Θαρροῦμε πῶς τόν βλέπομε νά περιφέρεται μαζί μέ τόν ξάδελφό του στούς δρόμους τῆς γενέτειράς τους συνοδεία ἀπό ἕνα τσοῦρμιο παιδιά, νέους καί γέρονς συμπατριῶτες, «έμσερίδες» του. Νά ἀναζητεῖ τόπους, ἐκκλησίες, μαγαζιά καί σπίτια ρωμῶν συγχωριανῶν του καί νά τά φωτογραφίζει, γνωρίζοντας πόσο περιμένουν τή φωτογραφία αὐτή ὅσοι δέν θά ἀξιοθοῦν ποτέ τό ταξίδι. Σπάνια τά φωτογραφίζει μόνα τους, λές καί ἀδυνατεῖ νά συλλά-

βει τό χῶρο χωρίς τήν ἀνθρώπινη παρουσία. Ἔχει τήν ἀξία προφορικῆς μαρτυρίας ἢ ἀνθρώπινη παρουσία. Καταγράφει μιά συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Γι' αὐτό καί δέν ἀναπολεῖ μόνο τό χθές. Ἀπαθανατίζει τά ἐπιτεύγματα, τοὺς ἥρωες καί τοῦ σήμερα: τό κρατικό οἰνοποιεῖο, τό μνημεῖο τοῦ Ἀτατούρκ!

Νοσταλγική ἀλλά βαθυστόχαστη ἡ πένα τῆς Εὐαγγελίας Μπαλτᾶ ἀρνεῖται νά μᾶς ἐφρησάσει. Μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι «ὅσο κι ἂν ἐκθειάζονται ὡς διαυγῆς καταγραφή τῆς πραγματικότητας» οἱ φωτογραφίες εἶναι «ἡ εἰκόνα πού διάλεξε κάποιος» καθάροντας μιά της ὄψη καί ἀποκλείοντας κάποια ἄλλη. Αὐτό γίνεται ἰδιαίτερα αἰσθητό στό δεύτερο λεύκωμα μέ τίς φωτογραφίες τῆς Σινασοῦ.

5. Ἡ μετάφραση δική μου. βλ. Walter Benjamin, *L'oeuvre d'art à l'ère de sa reproductibilité technique*, Ed. Allia, Paris, 2003, σ. 32.



Ἡ Συνασός ἀποτελεῖ μοναδικό φαινόμενο στά χρονικά τῆς Ἀνταλλαγῆς, μιά καί εἶναι ὁ μοναδικός οἰκισμός πού φωτογραφήθηκε ἀπό τούς κατοίκους του πρῖν ἀπό τήν ἐξοδό τους καί αὐτό χάρι στήν πρωτοβουλία ἑνός φωτισμένου ἀνθρώπου, τοῦ Σεραφείμ Ρίζου, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε ὅλη του τή ζωή στή μνήμη τῆς χαμένης Συνασοῦ καί στό ἰδανικό τῆς ἴδρυσης μιᾶς νέας στήν Ἑλλάδα. Ἀπό τή φωτογράφιση αὐτή (71 φωτογραφίες), πού ἐγινε μέ τήν ἐγκριση καί τήν οἰκονομική συνδρομή τῆς Δημογεροντίας τῆς Συνασοῦ προέκυψε, μέ τήν προσθήκη καί 11 παλαιότερων φωτογραφιῶν, τὸ λεύκωμα *Ἡ Συνασός, τό διαμάντι τῆς Ἀνατολῆς* πού κυκλοφόρησε τὸ 1924.<sup>6</sup> Τό ἥμισυ περίπου τῶν φωτογραφιῶν τοῦ δευτέρου λευκώματος προέρχεται ἀπό τὸ πρῶτο αὐτὸ λεύκωμα. Τό ἄλλο μισό περιλαμβάνει 31 παλαιότερες τοῦ 1924 φωτογραφίες, καί περίπου 40 νεότερες ἀπὸ ταξίδια Συνασιτῶν καί συνεργατῶν τοῦ ΚΜΣ τῆ δεκαετίας τοῦ '50.

Ὁ μικρὸς ἀναλογικὰ ἀριθμὸς φωτογραφιῶν ἀπὸ ταξίδια ἐπιστροφῆς στά διάφορα ἀρχεῖα, οἴγουρα, δείχνει πόση σημασία εἶχε ὡς καταγραφή τῆς μνήμης γιὰ τούς Συνασιτεὺς πρόσφυγες ἢ πρώτη ἐκείνη φωτογράφιση. Νά ὑπάρχουν ἀραγε κι ἄλλες μεταγενέστερες φωτογραφίες, κρυμμένες σέ οἰκογενειακά λευκώματα ἀπὸ ταξίδια ἐπιστροφῆς πού ὅμως δέν κρίθηκαν ἀπὸ τούς ἴδιους ἄξιες νά διεκδικήσουν μιά θέση πλάι στήν πρώτη ἐκείνη «αὐθεντική» καταγραφή; Ὁμολογῶ πῶς μέ τρομάζει κάπως αὐτὴ ἡ ἰδέα.

Εἶναι ἓνας λόγος βουβός ἢ φωτογραφία, μιά εὐγλωττη σιγή πού ἀντλεῖ τὴ δύναμή της ἀπὸ τὸ ψυχικὸ εὖρος τῆς ματιᾶς τοῦ φωτογράφου. Ὅπως ὅλες οἱ σιωπὲς ἐπικοινωνοῦν ὑπόγεια μέ τὸν συνομιλητὴ τους, στοχεύουν τίς δικές του σιωπές, ἀνασύρουν μέσα ἀπὸ αὐτές τὸν λόγο. Ἡ φωτογράφιση τοῦ 1924 σέ συνδυασμὸ μέ τὸ κείμενο ἱστορικοῦ καί λαογραφικοῦ περιεχομένου πού συνόδευε τίς φωτογραφίες τοῦ πρώτου λευκώματος, ἀποσκοποῦσαν νά διατηρήσουν, μέσα ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ τόπου, τὴ συνοχή τῶν μελῶν μιᾶς κοινότητας στίς ἀντίξοες συνθήκες τῆς προσφυγιάς. Ἦταν μιά πράξη ἀντίστασης ἀπέναντι σέ μιά ἀπόφαση πού ἀγνοοῦσε τὴν ἰδιαιτερότητά τους καί τὴν ἀξία τῆς μνήμης τους. Ἴσως γι' αὐτὸ καί μόνο ἢ δική τους ἀπειλούμενη μνήμη κρίθηκε ἀξία νά καταγραφεῖ. Οἱ φωτογραφίες μιᾶνε ἀπὸ μόνες τους: νά οἱ συνοικίες μας, τὰ νερά καί οἱ θρύσες μας, οἱ ἐκκλησιές, τὰ ξωκλήσια καί τὰ μοναστήρια μας, τὰ σχολεῖα μας, ὁ τρόπος πού χτίζαμε τὰ σπίτια μας, οἱ σεβαστὲς φυσιογνωμίες τῶν προγόνων μας, ἡ καθημερινή μας ζωὴ! Μικρὴ ἢ θέση στίς φωτογραφίες αὐτές τῆς ἀτομικῆς μνήμης πού ἀπὸ τὴ φύση της δύσκολα ἀποκλείει τὸν Ἄλλο. Ταυτισμένη μέ τὴν οἰκογενειακὴ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τίς φωτογραφίες τῶν σπιτιῶν. Πολλές ἀπὸ αὐτές ζήτησαν οἱ ἴδιοι οἱ ἰδιοκτῆτες τους νά τίς τραβήξουν. Μαζεύτηκε ὅλη ἡ οἰκογένεια γιὰ πρώτη καί τελευταία μᾶλλον

φορὰ μπροστά ἀπὸ τὸ σπίτι. Γιὰ τούς νεότερους ἢ φωτογραφία αὐτὴ θά ἀποτελοῦσε ἀπόδειξη στοῦ μέλλον τῆς κοινωνικῆς τους θέσης. Γιὰ τούς γηραιότερους ἀνάμνηση χαμένων κόπων.

Αἰσθήσεις ἀναπεικόνιστες, ὁ μελωδικὸς ἦχος τῆς φωνῆς τοῦ μουεζίνου ἀπὸ τὸ μιναρέ τοῦ Μεχμέτ Σακίρ Πασᾶ καί ἡ χαρμόσυνη καμπανοκρουσία τῆς ἐκκλησιᾶς τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, συμβολικὲς μιᾶς εὐρύτερης κοινότητας διαμορφωμένης μέσα ἀπὸ μιά μακρὰ διάρκεια εἰρηνικῶν κοινῶν βιωμάτων σέ μιά ἐπὶ αἰῶνες ἀπόκεντρη περιοχὴ, βιωμάτων ζυμωμένων μέ τὴ βραχόσπαρτη ἠφαιστειογόνου γῆ της, μεταδόθηκαν σάν μιά διάχυτη, ἐνδόμυχη καί γι' αὐτὸ δυσέκφραστη, συγκίνηση στίς ἐπόμενες γενεές τῶν Συνασιτῶν, μέσα ἀπὸ τούς ἦχους καί τίς λέξεις μιᾶς ντοπιολαλιᾶς πού οἶγρησε γιὰ πάντα. Καί εἶναι οἴγουρα αὐτὴ ἡ συγκίνηση περισσότερο ἀπὸ τὴν πέτρινη μαρτυρία τῶν ἀπαράμιλλων ἀρχοντικῶν τους πού διατήρησε ὀγδόντα χρόνια μετὰ τὴ μεγάλη ἀκόμα συνοχή τῶν Συνασιτῶν στήν Ἑλλάδα.

**Ἐ**ν γνώσει τοῦ χαρακτήρα πού εἶχε ἡ πρώτη αὐτὴ φωτογράφιση ἢ Εὐαγγελία Μπαλά ἐπιθυμῶ τὸ δευτερο αὐτὸ λεύκωμα «νά δείξει πῶς λειτουργοῦσαν οἱ φωτογραφίες τότε, καί τί μποροῦν νά ἀποκαλύψουν σήμερα γιὰ τὸ πολλαπλὸ παρελθόν». Καί ἐδῶ ἀκριβῶς ἐγκτεῖται ἡ σημασία τῆς συμβολῆς της. Ἐπιλέγοντας μαρτυρίες Συνασιτῶν, λογίων καί μῆ, πού ξεναγοῦν τὸν θεατὴ-ἀναγνώστη στοῦ χώρου καί τὸ χρόνο μιᾶς μνήμης εὐρύτερης ἀπὸ τὴ στενὴ μνήμη τῆς κοινότητος, μιᾶς μνήμης πού ἐμπεριέχει τὴν ἀτομικὴ, τὸν προτρέπει θαρρεῖς νά ἀνακτῆσει τὴν ἐλευθερία του ἀπέναντι στίς «κατασκευές» τοῦ παρελθόντος καί νά ἐπιχειρήσει νά ἀναπλάσει ὁ ἴδιος τὴ σχέση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κτισμάτων μέ τὴ γεωγραφία τοῦ τόπου καί τίς πολυάριθμες ἱστορίες τῶν ἀνθρώπων πού τὸ κατοίκησαν καί τὸ κατοικοῦν. Νά ἐξερευνήσει ἐκεῖνος τὸ «πολλαπλὸ παρελθόν».

Ἐξήντα περίπου χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τίς φωτογραφίες τῆς δεκαετίας τοῦ '50, διπλάσια δηλαδὴ ἀπὸ ὅσα χωρίζαν τούς πρόσφυγες πού ἐπέστρεφαν μετὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο στὸν τόπο τους ἀπὸ τίς φωτογραφίες τοῦ Λευκώματος τοῦ 1924. Δύσκολα μποροῦν νά διακρίνουν χωρὶς τίς λεζάντες πολλοὶ ἀναγνώστες σήμερα τίς μὲν ἀπὸ τίς δέ. Ἐχουν πολλὰ νά μᾶς ποῦν, ἂν τίς παρατηρήσουμε προσεκτικὰ, οἱ φωτογραφίες αὐτές γιὰ τὴν πορεία πού διένυσαν οἱ δύο λαοὶ τὰ τριάντα αὐτὰ χρόνια τῆς ἐπιβεβλημέ-

6. Ἀνατυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 2001 ἀπὸ τὸ Φιλανθρωπικὸ Σωματεῖο «Ἡ Νέα Συνασός». Εὐχαριστῶ ιδιαίτερα τὸν πρόεδρό του κ. Σπύρο Ἰσπουλο πού μοῦ τὸ ἔστειλε.



νης τους απομάκρυνσης ό ένας από τόν άλλο. Ό χρόνος ξέρει νά εξισορροπεί πάντα τή φθορά μέ τή δημιουργία. Δέν διαφέρει ιδιαίτερα ή Τουρκία του '50 πού απεικονίζεται στίς φωτογραφίες αυτές από τήν αντίστοιχη Ελλάδα τής ίδιας εποχής. Η απόσταση πού υπήρχε ανάμεσα στους χριστιανούς Σινασίτες καί τούς μουσουλμάνους συγχωριανούς τους έχει σέ μεγάλο βαθμό καλυφθεί. Οί γυναίκες είναι απούσες, σέ αντίθεση μέ τίς παλαιότερες φωτογραφίες, όταν όμως υπάρχουν πολλές φορές δέν μπορούμε νά πούμε μέ σιγουριά άν είναι χριστιανές ή μουσουλμάνες. Τί είναι άραγε, χριστιανές ή μουσουλμάνες, οί γυναίκες πού ποζάρουν στή σκάλα του σπιτιού του Βαμβακόπουλου τόν Αύγουστο του 1959; Μόνο ή κατάσταση τών κτηρίων ή καμιά φορά ή απουσία τους μαρτυρεί στόν γνώστη τό πέρασμα του χρόνου.

Ένας φίλος μικρασιατικής καταγωγής πού επισκέφθηκε πρόσφατα τήν Καππαδοκία μου έστειλε τή δική του ιδιαίτερα πλούσια συγκομιδή φωτογραφιών

από τό ταξίδι του σέ αυτή τήν τόσο έμβληματική για κάθε Μικρασιάτη Νεοέλληνα περιοχή. Κοιτάζοντας μέ πόση ευαισθησία προσπαθούσε ευσυνείδητη ή ματιά του νά διακρίνει καί νά αποτυπώσει μέ τόν φακό μέσα από τίς διάσπαρτες εικόνες ενός ιδεατού χθές καί του χειροπιαστού σήμερα, πού υπάρχει συνέχεια καί πού ρήξη, ένωσα πόσο δίκιο έχει ή Ευαγγελία Μπαλτά όταν λέει ότι «όπως τά κτίσματα μεταβάλλονται καί άλλοιώνονται, έτσι μεταβάλλονται καί οί μηχανισμοί πρόσληψης πού διαθέτουμε». Πράγματι όλο καί περισσότεροι Νεοέλληνες βλέπουμε μαζί της εκεί τήν «Ιστορία ολοζώντανη, καθόλου διατηρημένη» καί διαισθανόμαστε «τήν αφέλεια καί τήν ωφέλεια τής συναδέλφωσης τών φαντασιώσεων καί τών εικόνων».

Κι όσους από μās έχει κάνει ό χρόνος πίο θυμόσοφους όλη τή σοφία του ρητού πάνω από τήν έξώθυρα του άρχοντικού τών Ρίζων: «Σήμερον έμου, καί αύριον έτέρου κι ουδέποτε τινός».

# LEXICON

Ἑλληνικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ἑλληνικά.  
Τετράγλωσσο λεξικό ἐπιστημονικῶν καί τεχνικῶν ὄρων

Α. Βασιλειάδου-Ζάχου, Φ. Δημελῆ-Κωνσταντίνου, Μπέρτς Στεπανιάν, Εὐθ. Φινόγλου-Χαρσούλη, ἐκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004, Ἀρμενοπούλου 32, Θεσσαλονίκη 546 35

τοῦ Ἁγγέλου Ἐλεφάντη

**Ἐ**να νέο λεξικό: 2.104 σελίδες μεγάλου σχήματος (28x21), 47.960 λήμματα ἐπιστημονικῶν καί τεχνικῶν ὄρων, ἀντλημένων ἀπό 102 ἐπιστῆμες, ἐπιστημονικές μαθήσεις καί τεχνικές. Κάθε ὄρος σέ τέσσερις γλώσσες: ἀγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ἑλληνικά, μέ γλώσσα-πηγή τήν ἀγγλική. Μέ βάση τήν ἀγγλική καταγράφηκε ὁ ἰσοδύναμος ὄρος στήν ἀντίστοιχη γλώσσα-στόχο: γερμανική, γαλλική, ἑλληνική. Ἔτσι ὁ χρήστης τοῦ λεξικοῦ μπορεῖ νά περάσει μέ εὐχέρεια ἀπό τή μία γλώσσα στήν ἄλλη.

Ἐξάλλου τό *Lexicon* ἐμπλουτίζεται μέ δραχνογραφίες τῶν γνωστικῶν ἀντικειμένων (π.χ. γενετ.=γενετική, ἀγγλ. gen., genetics), πίνακα συμβόλων καί συντομογραφιῶν, συνθετικῶν, ἐπιθημάτων καί προθημάτων ἑλληνικῆς προέλευσης, διεθνισμῶν μέ βάση ἑλληνικά καί λατινικά λεξικά στοιχεῖα, προθημάτων καί ἐπιθημάτων λατινικῆς προέλευσης: τέλος, πολυσέλιδη βιβλιογραφία καί στίς τέσσερις γλώσσες (λεξικά, ἐγκυκλοπαιδείες, ἐπιστημονικά ἔργα) ἀπ' ὅλα τά ἀναφερόμενα γνωστικά ἀντικείμενα.

Οἱ πέντε συντάκτες καί συντάκτριες τοῦ Λεξικοῦ, ὅπως τονίζουν στήν εἰσαγωγή τους, ἀποδελτίωσαν εὐρετήρια ξενόγλωσσων πανεπιστημιακῶν συγγραμμάτων καί περιοδικῶν, κυρίως ἀμερικανικῶν καί βρετανικῶν καί, στή συνέχεια, ἀναζήτησαν τοὺς ἰσοδύναμους ὄρους στήν ἑλληνική γλώσσα προσφεύγοντας σέ πληθώρα ἑλληνικῶν πανεπιστημιακῶν συγγραμμάτων, λεξικῶν καί ἐγκυκλοπαιδειῶν. Τέλος, ἀπευθύνθηκαν σέ Ἕλληνες πανεπιστημιακοὺς, ἀρμόδιους γιά κάθε γνωστικό ἀντικείμενο, θέτοντάς τους ὑπόψη ξεχωριστοὺς λεξικολογικοὺς πίνακες πού εἶχαν συντάξει.

Ἔτσι, μέ βάση καί τίς ἐπισημάνσεις πού ἔγιναν ἀπό τοὺς πανεπιστημιακοὺς, ἐπιλέχθηκε ὁ πιό δόκιμος καί ἐπικρατέστερος ἑλληνικός ὄρος, ἀποκλείοντας, ὅπως τονίζουν οἱ συντάκτες τοῦ Λεξικοῦ, «τήν παρεϊσφρηση πεπαλαιωμένων καί ἀδόκιμων ὄρων πού ἴσως ἀπαντοῦν ἀκόμη σέ ὀρισμένα λεξικά».

Ἐπὶ τῆς χρήσεως τοῦ Λεξικοῦ θά συναντήσει στίς πρῶτες σελίδες καί θά κατατοπιστεῖ πληρέστερα. Ἐγώ θά προσθέσω ἐδῶ μερικές σκέψεις.

1. Κανένα λεξικό δέν εἶναι τέλειο, ἡ γλώσσα πάντοτε τὰ ὑπερβαίνει. Κυρίως, ὅμως, ἡ γλώσσα ἐξελίσσεται καθημερινά καί ὡς ἐκ τούτου λέξεις περιπίπτουν σέ ἀχρησία καί γεννιοῦνται καινούργιες, ἔτσι πού ἕνα λεξικό, καθρέφτης σέ μία δοσμένη στιγμή τῆς γλώσσας, γρήγορα χάνει μέρος τῆς ἀξίας του. Ἡ πραγματικότητα ἔχει προχωρήσει καί οἱ λέξεις μαζί της. Ὡστόσο στήν προκειμένη περίπτωση τοῦ νέου λεξικοῦ γίνεται μία ἐμπεριστατωμένη καί σέ ἔκταση ληματογράφηση. Οἱ συντάκτες του, καθηγητές καί καθηγήτριες ξένων γλωσσῶν στό ΑΠΘ, ἔχοντας διδάξει ἐπί χρόνια ξενόγλωσση ὀρολογία, δέν εἶναι γλωσσοπλάστες: ἐπιδόθηκαν ὅμως σέ μία πολύχρονη ἐργασία ἀποθησαύρισης ὑπαρκτῶν ἐπιστημονικῶν καί τεχνικῶν ὄρων, πού ἄλλοι ἐπιστήμονες ἐπλάσαν ὅταν δρέθηκαν μπροστά στό πρόβλημα. Δέν γνώριζαν, γιά παράδειγμα, οἱ ἀρχαῖοι, οἱ μεσαιωνικοὺς καί οἱ νεότεροι Ἕλληνες τόν ὄρο DNA τῆς βιοχημείας, πού σήμερα βρίσκεται στό στόμα ὅλων μας. Κάποιοι ὅμως εἰδικοί, ξεκινώντας ἀπό τὰ ξενόγλωσσα, ἐπλάσαν τοὺς ὄρους DNA γυράση, DNA ἐλικάση, DNA ἐξαο-

τώμενη RNA πολυμεράση, κατευθυνόμενη RNA πολυμεράση, DNA ιοί, DNA κατευθυνόμενη RNA πολυμεράση, DNA τοποϊσομεράση. Καί από τό RNA έφτιαξαν, στά έλληνικά, τό RNA πολυμεράση και τό RNA μεταγραφάση.

Τί σημαίνουν αυτά; Τό Λεξικό δέν είναι έρμηνευτικό αν για καθένα από τούς 48.000 όρους έδιναν και τό αντίστοιχο έρμήνευμα θά τούς χρειαζόνταν πολλές χιλιάδες σελίδες και τή συνδρομή πολυπρόσωπου και πολυειδικευμένου συνεργείου. Καί λείπουν αυτά τά έγκυρα, χιλιάδες έρμηνεύματα —δέν υπάρχει τέτοιο έρμηνευτικό λεξικό στά έλληνικά. Άλλά έστω στό LEXICON ό ειδικός μπορεί νά βρει ότι τό άγγλικό ή τό γαλλικό DNA gyrase, στά έλληνικά λέγεται DNA γυράση.

2. Καί επί τή εύκαιρία, επειδή τόσος λόγος γίνεται για τή γλώσσα, τή μετάφραση, τή μεταφρασσιμότητα, τή γλώσσα του λαού, τή γλώσσα των ποιητών κ.λπ., τή γλωσσοπλαστική δεινότητα του τάδε και της δεινά. Νά έχουμε υπόψη ότι ό βασικός μηχανισμός άλλαγής, ανάπτυξης, και έμπλουτισμού της γλώσσας είναι ή έπιστήμη. Αυτή παράγει νέες γνώσεις, έννοιες και νέα αντικείμενα, έπομένως και νέες λέξεις που θά ονομάσουν τά έπιστημονικά εύρήματα. Ό θεός, λέει ή Βίβλος, έπλασε τή γη, τον ουρανό, τά φυτά κι όλα τά ζώα, αλλά ήταν ό Άδάμ που τούς έδωσε όνομα. Τώρα είναι ό έπιστήμονας που παίρνει τή θέση του Άδάμ. Η πληροφορική, για παράδειγμα, μέσα σε λίγα χρόνια παρήγαγε εκατοντάδες νέες λέξεις, που οι Νεοέλληνες τις λένε στα άγγλικά χωρίς νά έχουν κάνει, ως επί τό πλείστον, κάποια προσπάθεια νά τις έξελληνίσουν, νά τις μεταφράσουν με δόκιμο τρόπο.

3. Η μετάφραση: στην έπιστήμη και τήν τεχνολογία υπάρχει σχεδόν άπόλυτη μεταφρασσιμότητα. Καί μέσω της έπιστημονικής-τεχνολογικής μετάφρασης, που φέρνει στη γλώσσα μας κάθε τόσο κύματα από νέες έννοιες, όρους, συσχετισμούς και αντικείμενα, άπτά, που τά πιάνουμε μά τά χέρια μας, έκσυγχρονίζεται ή γλώσσα, γίνεται αντίστοιχη με τή σύγχρονη πραγματολογική και έννοιολογική πραγματικότητα. Η μετάφραση είναι ένας από τούς βασικούς μηχανισμούς έπικοινωνίας των γλωσσών και των πολιτισμών. Παλιά ιστορία αυτή. Οι παλαιότεροι έλληνες έπιστήμονες και γραμματικοί άναδυφούσαν στα άρχαιοελληνικά λεξικά κατασκευάζοντας πραγματικά «ώραϊες» λέξεις, ζωντανές, καιρίες και σαφείς —σιδηρόδρομος, άλεξιπτωτο, ποδήλατο, ήθοποιός, άπειρες τέτοιες λέξεις—, αλλά και λέξεις-τέρατα. Έκεινο τό παρμπρίζ (pare-brise) δέν μπόρεσε ποτέ νά γίνει άλεξίνεμο αλλά ή trou occipitale έγινε, χάρη στον Όμηρο, ινιακό τρήμα. Έξοχος όρος μόνο που τον ξέρουν, σχεδόν, μόνον όσοι σπούδασαν άνατομική δέν πέρασε στην τρέχουσα γλώσσα, αν και ή σχετική τρύπα βρίσκεται στο κρανίο, στο ίνιο του καθενός.

4. Διότι, αυτός ό πλούτος λέξεων που παράγουν οι

έπιστήμες, και ιδιαίτερα οι ονομαζόμενες θετικές έπιστήμες, ούτε επ' έλάχιστο πέρασε στην τρέχουσα γλώσσα των Νεοελλήνων, άκόμη και των λογίων. Πέρα από τά προσίδια γνωστικά αντικείμενα είναι... κινέζικα: ούτε αν έχει λεξικογραφηθεί. Χρησιμοποιούνται μόνο θραύσματα πότε πότε, από όρισμένους, σαν καρφιά ξεκάρφωτα στον άέρα, γιατί έτσι οι χρήστες τους νομίζουν ότι αποκτούν περιωπή.

5. Καί γι' αυτό τό λόγο ή φροντισμένη και έπιστημονικά έγκυρη, νομίζω, λεξικογράφηση του Lexicon, πέρα από τήν άναμφισβήτητη χρησιμότητα που θά έχει για τούς ειδικούς των έπιστημών και των τεχνολογιών, μπορεί κάπως νά συμβάλει στον έμπλουτισμό της γλώσσας όλων των όμιλητών της ελληνικής. Δέν είναι κακό πράγμα νά λέμε «άμφιέριστος δοκός» κι όχι «ένα δοκάρι όριζόντιο που στηρίζεται κι από τις δύο μεριές».

Γράφω για τό Lexicon σχεδόν διαφημιστικά, προπαγανδιστικά. Δέν πειράζει καθόλου. Άν τό είχα στη διάθεσή μου πριν μερικά χρόνια, όταν μετέφραζα τό *Le Geste et la Parole* του Άντρέ Λερούά-Γκουράν\* θά είχα άποφύγει λάθη και κακοτοπιές και σίγουρα δέν θά είχα τόσο ταλαιπωρηθεί ψάχνοντας στα τυφλά για νά μεταφράσω άπειρους έπιστημονικούς όρους. Άνακαλύπτοντας τήν όμπρέλα βέβαια, γιατί πολλοί όροι, ήταν ήδη δοκιμώτατα μεταφρασμένοι, όχι όμως λεξικογραφημένοι, ούτε στα μικρά ούτε στα μεγάλα μας λεξικά, ώστε νά μπορέσω νά τούς βρω.

Τό Lexicon είναι έργο χρηστικό, χρήσιμο, λύνει προβλήματα. Θα έπρεπε νά τό έφοδιαστούν πάραυτα όλα τά πανεπιστημιακά τμήματα και νά καταλάβει τή θέση που του ταιριάζει στο τραπέζι του κάθε γατρού, τεχνικού, γεωπόνου, γεωλόγου, βιολόγου, βιοχημικού και τόσων άλλων που παιδεύονται με τις λέξεις και τά νοήματα.

\* Άντρέ Λερούά-Γκουράν, Τό έργο και ή όμιλία του ανθρώπου, ΜΙΕΤ, 1998.

